

**KÄSIN KOHDATTU -ETNOGRAFINEN TUTKIELMA
KULTTUURISESTI MONIMUOTOISESTA
KÄDENTAITOVERSTAASTA**

Heidi Kukkonen
Maisterintutkielma
Kulttuurit ja yhteisöt muuttuvassa maailmassa (KUMU)
Historian ja etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2021

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Historian ja etnologian laitos
Tekijä Heidi Kukkonen	
Työn nimi Käsin kohdattu - etnografinen tutkielma kulttuurisesti monimuotoisesta kädentaitoverstaasta	
Oppiaine Kulttuurit ja yhteisöt muuttuvassa maailmassa	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Toukokuu 2021	Sivumäärä 103 + liite
Tiivistelmä <p>Tässä tutkielmassa tarkastelen, miten ja millaista vuorovaikutusta käsin tekeminen synnyttää kulttuurisesti monimuotoisella kädentaitoverstaalla, kun kaikille yhteistä äidinkieltä ei ole. Kiinnostukseni kohdistuu myös siihen, miten käsin tekeminen edistää kohdatuksi tulemistä. Määrittelen kohdatuksi tulemisen yhdeksi kaksisuuntaisen kotoutumisen ensiaskeleista. Kotoutumisprosessin käsitän yhteiskuntaa muokkaavaksi tilaksi, johon kuuluvat niin maahanmuuttajat kuin Suomessa syntyneetkin. Kyseessä on etnografinen tutkimus, jossa lähdetään liikkeelle tiedon kehollisesta ja kokemuksellisesta luonteesta. Käytän tutkimusmenetelmällisinä vaikutteina aistietnografiaa ja autoetnografiaa. Analyyttisiä työkalujani ovat lähiluku ja teemoittelu.</p> <p>Tutkimukseni perusteella käsin tekeminen synnyttää vuorovaikutusta aistien välitteisesti tilan, ympäristön ja tekemisen materiaalisuuden kautta. Vuorovaikutus on merkittävältä osin kehollista ja sanallinen vuorovaikutus tiiviisti sidoksissa käsin tekemisen kehollisuuteen ja materiaalisuuteen. Kielellisestä näkökulmasta kädentaitoverstaalla syntyy tarve uuden, yhteiseen ymmärrykseen pyrkivän kielen kehittämiseksi. Käsin tekeminen edistää kohdatuksi tulemistä yhdessä tekemisen kautta. Yhdessä tehdessä kohdataan jaetuissa kehon asennoissa, liikkeessä ja rytmisissä sekä kosketuksissa samaan materiaalliseen todellisuuteen. Yhdessä ja yhteiseksi tehdyt käsityötuotteet ovat koettujen kohtaamisten aineellistuneita symboleita ja toisaalta uusien kohtaamisten alustoja.</p> <p>Johtopäätöksenä esitän kulttuurisesti monimuotoisen kädentaitoverstaan olevan luonnostaan vuorovaikutusta lisäävä ja tukeva toimintaympäristö. Kädentaitoverstaalla kieliopillisesti oikean suomen kielen oppiminen on kohdatuksi tulemisen kannalta toissijaista ja kehollisuus ensisijaista. Käsin tekemisen kehollisuus mahdollistaa kohdatuksi tulemisen, jolla voi olla kaksisuuntaista kotoutumista edistävä vaikutus.</p>	
Asiasanat aistietnografia, autoetnografia, käsityö, kehollisuus, maahanmuuttaja, kaksisuuntainen kotoutuminen	
Säilytyspaikka JYX julkaisuarkisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
1.1	Kolmannen sektorin kotoutumishanke kädentaitoverstaan taustalla	3
1.2	Aiemmat tutkimukset	5
1.3	Tutkimusongelma ja tutkielman rakenne	8
2	KÄSIN TEKEMISEN VUOROVAIKUTUKSELLISUUS.....	9
2.1	Käsin tekemisen elementit.....	9
2.2	Kehollisuus vuorovaikutuksena ja maailmassa olemisena	13
2.3	Kohdatuksi tuleminen osallisuuden edellytyksenä	16
2.4	Vuorovaikutuksen kulttuuriset ja materiaaliset ulottuvuudet.....	19
2.5	Valta vuorovaikutustilanteissa	23
3	TUTKIMUS- JA ANALYYSIMENETELMÄT	26
3.1	Etnografinen tutkimus aistietnografisella ja autoetnografisella otteella	27
3.2	Aineiston keruu aistien ja osallistuen.....	31
3.3	Refleksiivinen lähiluku ja teemoittelu analyysimenetelminä	35
3.4	Tutkimuseettiset kysymykset	39
4	KÄDENTAITOVERSTAS VUOROVAIKUTUSYMPÄRISTÖNÄ	43
4.1	Aistittu verstaas	44
4.2	Vuorovaikutus materian kanssa ja kautta.....	50
5	KEHOLLISUUS JA KIELELLISYYS KULTTUURISESTI MONIMUOTOISESSA KÄDENTAITORYHMÄSSÄ	55
5.1	Fyysisten rajapintojen leikkaantuminen: reviiri ja kosketus	56
5.2	Merkityksettömän puheen merkitys.....	60
5.3	Kielellisestä epäsymmetriasta kohti dialogia	64
6	KOHTAAMISEN KOHDAT KÄSIN TEHDESSÄ.....	70
6.1	Kehon asennot, liike ja rytmi kohtaamisessa.....	71
6.2	Kohdatuksi tulemisen tiellä Bellamyn kanssa.....	74
6.3	Käsityötuote kohtaamisen symbolina	79
7	LOPUKSI	84

LIITE 1.

1 JOHDANTO

Joskus sanat eivät riitä, vaikka niitä olisi riittävästi. Joskus hymy tuntuu laihalta tervehdykseltä ja katseessa kohtaaminen enemmän tungettelevalta kuin ystävälliseltä. Sitä haluaisi kyllä olla olemassa toiselle ja luoda yhteyden, mutta tavanomaiset vuorovaikutuskeinot eivät tunnu luontevilta. Jännittää ja pelottaa. Mitä jos emme ymmärrä toisiamme, mitä jos teen jotakin väärin, loukkaan tai olen epäkohtelias. Saako kätellä, entä halata, mistä voimme puhua ja miten, haittaako, että olen tällainen ja sinä tuollainen.

Kulttuurien väliset vuorovaikutustilanteet ovat kiehtovia, mutta myös epävarmuutta herättäviä. Entä jos olisi olemassa tapoja olla yhdessä, joissa epävarmuus unohtuu? Tapoja, joissa erilaisuus tuntuu enemmän yhdistävältä kuin erottavalta ja päähuomio on jossakin muualla kuin kulttuurien välisyydessä?

Tämä tutkielma käsittelee käsin tekemistä vuorovaikutuksen välineenä kulttuurisesti ja kielellisesti monimuotoisessa vuorovaikutusympäristössä. Kuvatunlaisista vuorovaikutusympäristöistä edustaa tässä tutkielmassa pitkäaikaistyöttömille maahanmuuttajille suunnattu kädentaitoverstas. Aihevalinnan taustalla vaikuttaa oma ammatillinen tarpeeni ymmärtää käsin tekemisen vuorovaikutteisia mahdollisuuksia osana kulttuurien välisiä kohtaamisia. Olen aiemmalta koulutukseltani kulttuurisesti monimuotoiseen työhön suuntautunut yhteisöpedagogi ja jalkineiden valmistuksen suutari. Ammatillisina lisäkoulutuksina olen opiskellut kädentaitojen ohjausta sekä erilaisia käsityötekniikoita hyvinvointia tuottavasta näkökulmasta. Työkokemukseni on kertynyt pääasiassa maahanmuuttajien parissa.

Polulleni yhteisöpedagogista käsityöläiseksi minut on vienyt käytännön tarve löytää konkreettisia ja toiminnallisia menetelmiä työskentelyyn erikielisten ihmisten kanssa. Käsin tekeminen on ollut alusta saakka tähän luonteva vaihtoehto, koska käsin tehdessä ei välttämättä tarvita yhteistä puhuttua kieltä, eikä huomion tarvitse olla toisinaan epävarmuutta herättävässä vuorovaikutuksessa itsessään, vaan tekemisessä. Käsin tekemisen vuorovaikutteiset mahdollisuudet ovat kiehtovia myös ”kulttuurisen vaihdon” kannalta: mitä minä voin antaa ja opettaa muille ja mitä muut, toisenlaisesta käsityökulttuurista tulevat minulle. Ennen kaikkea minua on kiinnostanut, millaisen sillan käsitöiden tekeminen yhdessä voi eri kulttuuritaustan omaavien ihmisten välille synnyttää. Miten erilaisuudesta tulee yhdistävää?

Tutkimusmenetelmäkseni on valikoitunut etnografia aistietnografisella (Pink 2009) ja autoetnografisella otteella (Uotinen 2010; Ellis ja Bochner 2000; Reed-Danahay 1997). Käytännössä tämä on tarkoittanut tutkimuskentän aistivaa ja osallistuvaa havainnointia ja tutkijan tuntemusten korostamista tutkimuksessa. Käsien tekemisen vuorovaikutteisuuden tutkiminen ilman, että ottaisin itse osaa käsien tekemiseen, tuntuisi kliiniseltä ja vieraalta. Kiinnostukseni aiheeseen ponnistaa konkreettisesta tarpeesta, joten konkreettisesti ”omin käsin” ja ”kädet kangaspuilla” olen halunnut siihen myös perehtyä.

Tutkimusaiheena käsien tekeminen vuorovaikutuksen välineenä on merkityksellinen monesta eri näkökulmasta. Kulttuurisesti ja kielellisesti monimuotoisia kädentaitoryhmiä ei ole Suomessa tutkittu nimenomaan etnologian, antropologian ja kulttuuripolitiikan tieteen alueilla. Ilmiötä on tutkittu jonkin verran etnografisella tutkimusotteella (käsityötieteessä Hangassalo ja Miettunen 2018; tekstiilialalla Kouhia 2011), mutta esimerkiksi aistietnografiaa tai kehollisuuden näkökulmaa ei ole tietoisesti hyödynnetty tutkimuksen menetelmällisinä lähtökohtina. Autoetnografisesti inspiroitunut tutkimusote tuo myös oman lisäarvonsa tutkimusmaailmaan, jossa vuorovaikutusta nykyään usein tutkitaan video- tai äänitallenteiden avulla (esim. keskusteluanalyttiset vuorovaikutustutkimukset ja multimodaaliset vuorovaikutustutkimukset, ks. esim. Lindholm 2016, 342). Videoaineiston tarjotessa tutkimuskenttään ”lintuperspektiivin”, mahdollistaa omaan osallistumiseen perustuva kenttäpäiväkirja aineistomuotona muurahaisen kokemuksellisen näkökulman toimintaan.

Yhteiskunnallisesta näkökannasta tutkielmani syventää käsitystä kädentaidolisten menetelmien luomista mahdollisuuksista osana kulttuurisesti monimuotoista ja kaksisuuntaista kotoutumisprosessia. Tätä tarkastelen kohdatuksi tulemisen ja osallisuuden kautta. Tutkielmani antaa tietoa erityisesti sellaisista vuorovaikutustilanteista, joissa yhteistä puhuttua kieltä ei vielä ole tai se on alkeiden tasolla. Kohdatuksi tulemisen miellän osallisuuden kokemuksen ja kotoutumisprosessin edistymisen edellytykseksi. Tarkoitukseni ei ole kuitenkaan tutkia suoraan osallisuuden kokemusta tai kotoutumista, koska autoetnografinen tutkimusaineisto ja suhteellisen lyhyt tutkimusaika tutkimuskentällä kykenevät tarjoamaan vain välähdyksen niin isoihin asioihin kuin osallisuus tai kotoutuminen. Kotoutumista ei voi myöskään mieltää suoraviivaiseksi tapahtumasarjaksi, joka noudattaisi jotakin ”onnistuneen” kotoutumisen kaavaa. Kysymys on pidemminkin elävästä ja moninaisista dialogeista koostuvasta prosessista. (Hiltunen, Mikkonen ja Laitinen 2018, 10.) Kohdatuksi tulemisen ajattelen olevan toteutuessaan kaksisuuntaista kotoutumista tuntuvampi, vuorovaikutteisempi ja läsnä olevampi kokemus osallistuvan havainnoinnin keinoin tehtävässä lyhytkestoisessa tutkimuksessa. Kohdatuksi tulemistä voin tarkastella sitä kautta, mikä on oma kokemukseni kohdatuksi tulemisesta kulttuurisesti monimuotoisen kädentaitoryhmän yhtenä väliaikaisjäsenenä.

Yksi tutkimukseni alustavista tavoitteista oli pyrkiä luomaan tutkimusprosessista, mikäli mahdollista, voimaannuttava kokemus siihen osallistuville henkilöille. Tämä perustuu ajatukseen tutkimukseen osallistumisesta kohtaamisia ja kohtaamisten kautta osallisuutta lisäävänä toimintana. Suomalaissyntyisen tutkijaosallistujan ja maahanmuuttajaosallistujien välinen kanssakäyminen kädentaitohankkeessa on osa kaksisuuntaista kotoutumisprosessia. Tällaisen voimauttamispyrkimyksen taustalla piilee luonnollisesti valta-asetelmaan liittyvä ristiriita. Ajatus tutkijasta tutkittavaan voimaannuttavana henkilönä on tutkittavia toiseuttava. Siksi on tarpeellista tarkentaa, että pyrkimykseni luoda tutkimusprosessista voimaannuttava kokemus siihen osallistuville henkilöille on sisältänyt henkilönä myös minut itseni yhtenä tutkimuksen ”tutkittavista”. Tutkimus on tarjonnut minulle väylän läsnäoloon kulttuurien välisissä vuorovaikutustilanteissa ilman liiallista epävarmuutta kulttuurisensitiivisistä vuorovaikutustaidoistani.

1.1 Kolmannen sektorin kotoutumishanke kädentaitoverstaan taustalla

Maahanmuuttajille suunnattuja taiteen ja kulttuurin keinoja hyödyntäviä hankkeita on käynnistetty viime vuosina lisääntyvässä määrin eri puolilla Suomea (ks. erilaisia kotoutumista edistäviä hankkeita Kotouttaminen 2021a). Taustana tälle on maahanmuuttajien määrän kasvu Suomessa läpi 2000-luvun. Viimeisin suurempi maahanmuuttoaalto Suomeen ja koko Eurooppaan koettiin vuonna 2015 (Intermin 2021). Maahanmuuttajien Suomeen sopeutumista ohjaa laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) ja sen 4 luvun 34 §:ssä säädetään Valtion kotouttamisohjelmasta. Viimeisin Valtion kotouttamisohjelma on tehty vuosille 2016–2019. Kotouttamisohjelmassa tuodaan esille järjestöjen rooli kotoutumista edistävien palvelujen tuottajana ja taiteen ja kulttuurin keinot maahanmuuttajia osallistavana toimintana erityisesti silloin, kun kielitaito on rajallinen (VALKO II 2016, 18 ja 52). Tässä tutkielmassa käytän ilmaisua kotoutuminen, kun haluan korostaa kotoutumista yksilön aktiivisena prosessina ja kotouttaminen, kun tarkoitan yksilön kotoutumista edistäviä viranomaistoimenpiteitä (ks. THL 2021).

Kotouttamisohjelmassa linjataan Työ- ja elinkeinoministeriön rahoittavan vuosina 2016 ja 2017 kotouttamista tukevia ruohonjuuritason järjestöjen hankkeita. (VALKO II 2016, 52–54.) Kolmannen sektorin rooli kotouttamisessa on toimia maahanmuuttajan tukena kotoutumisen syventyessä tarjoamalla hänelle muun muassa vertaistukea, toimintaa, vuorovaikutusta, osallisuutta, vaikutusmahdollisuuksia ja tietojen ja taitojen jakamista (Kotouttaminen 2021b). Tässä tutkielmassa tarkoitan kolmannella sektorilla yleisesti järjestökenttää. Kolmas sektori tarjoaa suhteessa viranomaistyönä järjestettyyn kotouttamistoimintaan epävirallisempaa matalan kyn-

nyksen toimintaa ja mahdollistaa täten syrjäytymisen ja muiden ongelmien ennaltaehkäisyä niiden henkilöiden keskuudessa, joita viranomaistyö ei kenties tavoita (Pöyhönen ym. 2010).

Tutkimusaiheeni puitteissa kiinnostavia maahanmuuttajille suunnattuja hankkeita ovat erityisesti kädentaidollisia menetelmiä hyödyntävät hankkeet. Käsityötä on käytetty kielen ja kulttuurin oppimisen tukena muun muassa vuonna 2016 käynnistyneessä Itä-Suomen yliopiston *KOTO -kotoutumista taidolla ja taiteella* -kehittämisen- ja tutkimushankkeessa (Karlsson, Lastikka ja Vartiainen 2018) ja Keski-Suomen alueella vuosina 2017-2018 käynnissä olleen Jyväskylän ammattikorkeakoulun hallinnoimassa *Kädentaidoilla kotoutumaan* -hankkeessa (ks. JAMK 2021). Järjestökentällä käsitöiden tekeminen on ollut toimintamuotona esimerkiksi Cassandra ry:n vuosien 2009–2010 *Koivu ja tähti* -hankkeessa (Pöyhönen ym. 2010, 38).

Tämän tutkielman tutkimusaineisto on kerätty eräässä maahanmuuttajayhdistysten katto-organisaation hallinnoimassa kädentaitohankkeessa. Tutkimuseettisistä syistä kuvailen hanketta ainoastaan yleisellä tasolla, en yksityiskohtaisesti ja tunnistettavasti. Hankkeen kohderyhmänä olivat käsityöalasta kiinnostuneet pitkäaikaisesti työttömät maahanmuuttaja-työnhakijat ja toiminta sisälsi sekä suomen kielen opiskelua, perehtymistä työelämä tietoihin ja -taitoihin että erilaisten käsityötekniikoiden opettelua. Käsityötekniikoista painotettiin erityisesti kudontaa, verhoilua ja ompelua. Hankkeen tavoitteena oli maahanmuuttaja-asiakkaiden kädentaitojen kehittäminen kohti yrittäjyyttä, oman osaamisen edistäminen ja sosiaalisen osallisuuden vahvistaminen. Koska maahanmuuttajien työllistymisen edistäminen ja osallisuuden vahvistaminen tukevat maahanmuuttajien kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan, voi hankkeen mieltää kotoutumishankkeeksi ainakin välillisesti, vaikkei kotoutuminen sanana tule suoraan hankkeen tavoitteissa esiin (ks. Lautiola 2013, 26).

Hankkeen toimintaan osallistuneet maahanmuuttajat olivat olleet Suomessa hyvin eri mittaisia aikoja useasta kymmenestä vuodesta alle vuoteen. Suomen kielen osaamisessa oli suurta vaihtelua ja osalla osallistujista ei ollut synnyinmaastaan kokemusta koulunkäynnistä. Tämä synnytti oivallisen tilaisuuden tutkia kielirajat ylittävää vuorovaikutusta ja käsityötä kielenä. Suomen kielen oppiminen on ollut erilaisten kotoutumiskoulutusten kiistaton kärkitavoite, koska kielen oppimisen ajatellaan mahdollistavan maahanmuuttajan juurtumisen suomalaiseen yhteiskuntaan (ks. esim. Kokkonen ym. 2019, 92; Korjonen-Kuusipuro ym. 2019; Bergbom ja Giorgiani 2007, 66). Tässä tutkielmassa kiinnostus kohdistuu kuitenkin siihen, miten käsin tekemiseen luontaisesti liittyvät sanattomat ja keholliset elementit voivat tukea ihmisten välisiä kohtaamisia ja siten olla osa yhteiskuntaan juurtumista.

Tutkielman informantteina eivät toimineet pelkästään kädentaitoryhmän toimintaan osallistuneet maahanmuuttaja-asiakkaat, vaan myös heidän suomalaissyntyiset ohjaajansa ja vertaisohjaajansa, työharjoittelijat sekä minä itse tutkijana. Osittain tästä syystä käytän ilmaisuja kulttuurisesti monimuotoinen kädentaitoryhmä /kädentaitoverstas maahanmuuttajien kädentaitoryhmän/kädentaitoverstaan sijaan.

Ilmaisut kädentaitoryhmä ja kädentaitoverstas esiintyvät tutkielmassani vaihtelevasti ja rinnasteisesti. Puhumalla ryhmän toiminnasta verstaan toimintana, korostan vuorovaikutuksen materiaalisuutta sekä aika- ja paikkasidonaisuutta (Suorsa 2012, 8).

Käyttämällä termiä kulttuurinen monimuotoisuus painotan sitä, etteivät tutkielman maahanmuuttajat itsessään ole kulttuurisesti yhtenäinen joukko. Heitä sitoo kyllä tietyt yhdistävät tekijät, kuten syntyminen Suomen ulkopuolella ja Suomen valtaväestön äidinkielestä poikkeava äidinkieli. Tosin toiminnassa oli mukana myös paluumuuttaja, jolle suomenkieli oli tuttua lapsuudesta saakka. Ryhmän ja verstaan toiminnan kuvauksen kannalta tässä tutkielmassa oleellisempaa on kuitenkin kulttuurinen monimuotoisuus kuin maahanmuuttajuus. Kulttuurisella monimuotoisuudella viitataan etnisyyttä ja kulttuuria ylläpitävien yhteisöjen monilukuisuuteen, rinnakkaineloon ja keskinäiseen ymmärrykseen, jota lisätään kulttuurien välisen vuorovaikutuksen ja vaihdon kautta (Saukkonen 2007, 11–12).

Kulttuurisen monimuotoisuuden kautta haluan tuoda esille kotoutumisprosessin kaksisuuntaisuuden, jota kotouttamislaissa ja Valtion kotouttamisohjelmassa korostetaan. Kotouttamislaissa kotoutuminen määritellään

maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuoro-vaikutteiseksi kehitykseksi, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja samalla, kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen. (VALKO II, 9.)

Kaksisuuntaisella kotoutumisella viitataan siis ihmisten ja eri väestöryhmien vuoropuheluun ja yhteiseen toimintaan arjessa. Tutkimusjaksoni aikana kädentaitoverstaan päivittäisessä toiminnassa eri tavoin mukana olleista keskimäärin kahdeksan henkilöä oli syntynyt Suomessa ja kahdeksan Suomen ulkopuolella. Osallistujamäärä ja -suhteet toki vaihtelivat päivittäin, mutta käytännössä toiminta verstaalla tarjosi lähtökohdan eri väestöryhmien vuoropuhelulle.

1.2 Aiemmat tutkimukset

Tutkielman aineisto on kerätty kolmannen sektorin hallinnoiman kädentaitohankkeen toimintaan osallistuen. Kolmatta sektoria edustaa tässä maahanmuuttajayhdistysten katto-organisaatio, jota tutkimuseettisistä syistä en mainitse nimeltä. Kolmannen sektorin kotouttamistoimia on tutkittu muun muassa maahanmuuttajien yhdistystoimintaan perehtyen (Pyykkönen 2007; Saksela-Bergholm 2009) ja Suomen kulttuurirahaston selvityksessä kolmannen sektorin ja viranomaisten yhteistyöstä maahanmuuttajien kotoutumisen tukemisessa (Lautiola 2013). Maahanmuuton ja kulttuurisen monimuotoisuuden näkymisestä taiteen ja kulttuurin kentällä yleisesti on kirjoitettu Kulttuuripoliittisen tutkimussäätiön Cuporen tutkimushankkeen *Kulttuu-*

ripolitiikka ja kulttuurinen monimuotoisuus pääkaupunkiseudulla loppujulkaisussa (Saukkonen 2010). Julkaisussa luodaan monipuolinen kuvaus maahanmuuton, kotouttamisen ja kulttuuripolitiikan ajallisesta kehityksestä Suomessa.

Taiteen keinot yksityiskohtaisemmin osana kotoutumisprosessia erityisesti kuulumisen tunteen kehittymisen kannalta ovat läsnä muun muassa soveltavan kielitieteen etnografisissa tutkimusprojekteissa. Tutkimushankkeessa *Jag bor i Oravais* (Pöyhönen ym. 2020) käsitellään luottamuksen ja kuulumisen tunteen kehittymistä ryhmäkodissa asuvien alaikäisten turvapaikanhakijoiden ja heidän ohjaajiensa yhteisessä valokuvausprojektissa. Tutkimusprojektissa *Toinen koti – Other home* (Lehtonen ja Pöyhönen 2019) taas tarkastellaan Suomeen saapuneiden pakolaistaustaisten taiteilijoiden ja Suomessa pitkään vaikuttaneiden taiteilijoiden yhdessä luomaa Toisen koti -dokumenttiteatteriprojektia ja erityisesti siihen osallistuneen irakilaisen näyttelijän ja ohjaajan Bakr Hassanin kehityskertomusta taiteilijana kuulumisen ja toiveikkouden tunteiden kasvun kautta. *Rajojen yli – Crossing Borders* -tutkimushankkeessa (Hiltunen ym. 2020) tutkitaan Suomeen vastaikään muuttaneiden ja Suomessa aina tai pitkään asuneiden kuulumista ja kuulumattomuutta erilaisiin ryhmiin ja paikkoihin. Hankkeessa tutkijat, taiteilijat ja taidetyöpajojen osallistajat tutkivat kuulumista ja kuulumattomuutta yhdessä.

Kuulumista käsitellään myös kahdessa kulttuuriantropologisessa tutkimuksessa. *TRUST*-tutkimushankkeessa perehdytään alaikäisille turvapaikanhakijoille ja suomalaisille nuorille suunnattujen taidetyöpajojen luomiin mahdollisuuksiin kuulumisen tunteen vahvistamisessa (Korjonen-Kuusipuro, Kuusisto ja Tuominen 2019). *Young Muslims and Resilience – A Participatory Study* -tutkimushankkeessa kuulumisen tunteen ilmaisua tutkitaan kuvataidetta, sanataidetta, installaatiota ja lyhytelokuvaa hyödyntäen (Oikarinen-Jabai 2019). Kuulumisen käsitteen näen osana kohtaaminen-kuuluminen-kiinnittyminen -kotoutumisprosessia ja siksi merkityksellisenä myös kohtaamisorientoituneen tutkielmani kannalta.

Tutkielmani poikkeaa aiemmista maahanmuuttajien kotoutumista ja osallistumista käsittelevistä tutkimuksista siten, että tutkimuskenttäni toimineen kädentaitoverstaan toimintaan ei lähtökohtaisesti liittynyt minkäänlaisia tutkimuksellisia tavoitteita. Toiminta ja sen ympärille muodostunut vaihtelevajoukkoinen yhteisö olivat olemassa jo valmiina. Tutkimukselliset intressit sekä astuivat mukaan toimintaan että sieltä ulos minun mukanani. Tässä mielessä tutkimukseni voi nähdä jatkumona myös perinteiselle käsityöyhteisöjä käsittelevälle kulttuuriantropologiselle tutkimukselle, jossa tutkija tarkastelee käsityötä keskeisenä osana arjen materiaalista kulttuuria. Kulttuuriantropologisia suomalaisia tutkimuksia käsityöstä ovat muun muassa tutkimus pohjoiskarjalaisten naisten käsityön tekemisestä (Heikkinen 1997), puunveistoa Salomonin saarilla käsittelevä tutkimus (Kupiainen 2000) ja indonesia-laista kudontaa tarkasteleva tutkimus (Tokola 2003). Heikkisen tutkimuksessa selvitetään käsityön tekemisen subjektiivisia merkityksiä nykykulttuurissa, Kupiaisen tutkimuksessa arvioidaan käsityöperinteen muutosprosesseja ja Tokolan tutkimuk-

nessä käsitellään muun muassa kutomisen symboliikkaa ja taloudellista ja sosiaalista merkitystä paikallisille naisille (ks. Kärnä-Behm 2014).

Näkökulma käsityön opetukseen kulttuurisesti monimuotoisessa oppimisym-
päristössä on esillä väitöskirjassa *Kulttuurisesti sensitiivinen opettajuus; käden, kielen ja kulttuurin oppimisen yhdistäminen maahanmuuttajien koulutuksessa ja opettajan kasvupolulla* (Lappalainen 2005). Väitöskirjassa nimitetään käden, kielen ja kulttuurin yhdistävää oppimistyyliä Kä-Ki-Ku -oppimistyyliksi. Kä-Ki-Ku -oppimistyyliässä painotetaan kielen oppimista ja kulttuuritietoisuuden esille tuomista käsitöiden tekemisen kautta koulutuksissa, joissa opettajilla ja oppilailta ei ole yhteistä äidinkieltä. Oppimistyyli mielletään eräänlaiseksi ”apukieleksi”, jonka käyttämisen päämääränä on suomen kielen oppiminen. (Lappalainen 2005.) Tutkielmassani suomen kielen oppimisen tarkasteleminen ei ole keskeisessä roolissa, mutta Lappalaisen (2005) tutkimuksen tulokset antavat kuitenkin lisäarvoa omille tutkimustuloksilleni ja haastavat pohtimaan kielen oppimisen merkityksellisyyttä osana suomalaisen yhteiskuntaan juurtumista.

Kulttuurisen monimuotoisuuden lisäksi tutkielmassani korostuu vahvasti käsityön vuorovaikutuksellisuus ja kehollisuus. Käsin tekemisen vuorovaikutuksellisuus ja kehollisuus ovat käsityötieteellisen, uuden etnologisen esinetutkimuksen ja monitieteisen materiaalisen kulttuurin tutkimuksen peruslähtökohtia (ks. esim. Kajander ja Koskinen-Koivisto 2021, tulossa; Rauhala 2019, 37). Toisaalta kyseessä on suhteellisen tuore tutkimuskohde Suomessa, vaikka esimerkiksi hiljaisen tiedon käsite (engl. *tacit knowledge*) on ollut olemassa jo 1960 -luvulta lähtien Michael Polanyin sen esitettyä (ks. esim. Pohjalainen 2012, 1–2; Rauhala 2019, 18–19).

Käsityötiedon kehollinen, vuorovaikutteinen ja aistinvarainen luonne on näkyvillä väitöstutkimuksessa neulontataidosta (Rauhala 2019). Tutkimuksessa käytetään taidon etnografiaksi nimitettyä aisti- ja autoetnografiavaikutteista tutkimusmenetelmää (Rauhala 2019, 25–29 ja 216–217) ja käsityötaito nähdään opittavan kulttuurisesti vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa osin sanallistettuna ja osin sanattomana hiljaisena tietona (Rauhala 2019, 18, 22 ja 246). Käsityön vuorovaikutteisuuden ja kehollisuuden aihepiiriä on Suomessa lähestytty myös esimerkiksi monitieteisessä *Handling Mind* -tutkimusprojektissa, jossa yhdistetään neurotieteen, psykologian, kasvatustieteen ja muotoilun lähestymistapoja ajattelun ja luovuuden tutkimiseen. Tutkimusprojektin kotisivuilla kirjoitetaan näiden lähestymistapojen linkittävän ”mielen, kokemuksen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen teemat” tarkoituksena luoda uutta tietoa ”sosio-emotionaalisen ja kehollisen oppimisen suhteista taiteen, käsityön ja muotoilun prosesseissa.” (Handling Mind 2021). Projektin julkaisuista omaa tutkielmaani sivuaa lähimmin väitöskirja kehollisen tietämisen roolista käsityöprosessissa (Groth 2017). Väitöskirjassa tarkastellaan erityisesti tuntoaistin hyödyntämistä osana käsityötuotteen suunnittelua ja käsityön tekemistä (Groth 2017).

Käsityötieteen ja kasvatustieteen alalla on tehty maisterintutkielmia käsityöstä kotouttamisen välineenä (esim. Hangassalo ja Miettunen 2018; Lopes ja Syrjänen

2013) ja tekstiilialalla käsityökulttuurista ja siihen liittyvistä merkityksistä (esim. Kouhia 2011). Käsityön harrastamisen merkityksiä osana vapaa-aikaa on tutkittu myös väitöskirjassa (Kouhia 2016). Nämä tutkielmat ovat toimineet yhtenä vertailukohtana tutkielmani tuloksille.

1.3 Tutkimusongelma ja tutkielman rakenne

Tutkielmani tarkastelukohteena on osallistuminen kulttuurisesti monimuotoisen kädentaitoryhmän toimintaan. Tutkielman kohteena eivät ole maahanmuuttajat, syntyperäiset suomalaiset tai kenenkään kulttuuri itsessään. Oleellisempaa on se, mitä tapahtuu eri kulttuuritaustan omaavien ihmisten välillä, kun puhutun kielen ohessa tai sen sijaan rinnalla kulkee myös käsin tekemisen kieli. Tutkielmassani olen kiinnostunut siitä, miten ja millaista vuorovaikutusta syntyy käsin tehden ja mikä on kehomme rooli tämän vuorovaikutuksen synnyssä. Pää tarkoitukseni ei ole hakea vuorovaikutuksesta nimenomaan kulttuurien välisiä piirteitä. Vuorovaikutus on aina tietyllä tapaa kulttuurien välistä (ks. luku 2.4) ja erityiset etniseen taustaan liittyvät toimintatavat joko näkyvät tai eivät näy vuorovaikutustilanteissa. En myöskään keskity arvioimaan käsin tekemistä kielen oppimisen välineenä, vaan käsin tekemistä kielenä ja vuorovaikutuksen muotona itsessään.

Edellä mainitun lisäksi minua kiinnostaa, edistääkö käsin tekemisen synnyttämä vuorovaikutus kohdatuksi tulemistä ja miten kohdatuksi tuleminen konkreettisesti näkyy ja tuntuu. Tässä nojaan vahvasti omaan kokemukseeni kohdatuksi tulemisesta tarkastellessani kohtaamista kulttuurisesti monimuotoisessa kädentaitoryhmässä. Tutkielmani sijoittuu aiheeltaan kulttuuripoliittiseen ja soveltavan kulttuurintutkimuksen kenttään, mutta tutkimusmenetelmät tulevat antropologian ja etnologian tutkimusperinteestä (ks. kulttuuripoliitikasta esim. Saukkonen 2010, 40–43; soveltavasta kulttuurintutkimuksesta Hämeenaho, Suopajarvi ja Ylipulli 2018).

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten käsin tekeminen synnyttää vuorovaikutusta?
2. Millaista vuorovaikutusta käsin tekeminen synnyttää?
3. Miten käsin tekeminen edistää kohdatuksi tulemistä?

Tutkielmani jakautuu kahteen eri osioon. Ensimmäisen osion muodostavat johdanto sekä teoria- ja menetelmäluvut. Toinen osio koostuu tutkimuskysymyksiin vastaavista analyysiluvuista ja johtopäätökset kokoavasta loppupohdinnasta.

2 KÄSIN TEKEMISEN VUOROVAIKUTUKSELLISUUS

Lähestyn tässä tutkielmassa käsin tekemisen vuorovaikutuksellisuutta täsmentäen huomioni käsin tekemiseen, kehollisuuteen, kohtaamiseen ja vuorovaikutukseen. Nämä neljä käsitettä ovat olleet mukana tutkielmaprosessin alkumetreiltä saakka ja ovat sisällöiltään osittain limittäisiä. Käsin tekeminen määrittää kädentaitoverstaan toimintaa ja synnyttää vuorovaikutusta. Käsin tekeminen synnyttää myös kohtaamisia. Kehollisuus kulkee vahvasti mukana niin käsin tekemisessä, vuorovaikutuksessa kuin kohtaamisissakin.

Ensimmäisessä alaluvussa pureudun käsin tekemiseen käsitteeseen pohtimalla käsin tekemisen merkityssisältöä kuuden eri elementin kautta (Kojonkoski-Rännäli 1995). Toisessa alaluvussa avaan kehollisuutta vuorovaikutuksen näkökulmasta korostaen kehollisuuden ensisijaisuutta maailmassa olemisessa. Kolmannessa alaluvussa keskityn kohdatuksi tulemiseen osallisuuden tunteen kehittymisen edellytyksenä määritellen kohtaamista Martin Buberin (1995/1923) ja Erwing Goffmanin (1964) hengessä. Neljännessä alaluvussa käsittelen vuorovaikutusta kulttuurisuuden ja materiaalisuuden ulottuvuuksien kautta ja viidennessä alaluvussa tarkastelen valtaa vuorovaikutustilanteissa.

2.1 Käsin tekemisen elementit

Käsityön tekeminen on ruumiillista työtä. Tekemistä ohjaa herkkä ja monipuolinen kaikilla aisteilla havaitseminen ja ”tekeminen toteutuu tekijän ruumiin liikkeiden varassa”. Näin on ollut ihmisen syntyhistorian alusta saakka. (Kojonkoski-Rännäli 2014, 11.) Työkalujen valmistus ja käyttö ovat erottaneet ihmisen eläimestä ja työkalujen valmistus on ollut alun perin nimenomaan käsin tekemistä. Käsityö sellaisena kuin sen nyt ymmärrämme on kuitenkin syntynyt vasta teollisen ajan myötä ja teollisen tuotannon vastakohtaksi. (Heikkinen 1997, 7-8.)

Käytän tässä tutkielmassa käsityön tekemisestä ilmaisua käsin tekeminen. Ilmaisuu on peräisin Seija Kojonkoski-Rännälin (2014) teoksesta *Käsin tekemisen filosofiaa*. Mukailen Kojonkoski-Rännäliä siinä, että haluan käsin tekemisen ilmaisulla korostaa käsityön itsenäisyyttä ja erilaisuutta verrattuna ilmiöön *työ* siten kuin työ nykyisin ymmärretään (Kojonkoski-Rännäli 2014, 12). Käsin tekeminen voi olla mitä vain käsillä tekemistä leipomisesta, pyörän korjaamisesta ja puutarhanhoidosta hiusten leikkuuseen (ks. myös Kouhia ja Laamanen 2014, 13). Tässä tutkielmassa viittaan kuitenkin käsin tekemisellä käsityötuotteen tai -tuotoksen valmistamiseen tai valmistusprosessin vaiheeseen. Käsin tekemistä on siis yhtä lailla tyynyn ompeleminen kuin täytevanun repiminenkin. Välillä käytän käsin tekemisen rinnalla ilmaisuja käsityö tai kädentaidot, koska nämä sanat ovat yleisempiä ja tutumpia niin tutkimuskirjallisuudessa kuin puhekielessä.

Kojonkoski-Rännäli (1995, 66–68) on käsityön käsitteen merkitysisällön analyysissään jakanut käsitteen kuuteen eri elementtiin: käsityön intention ihmisen tekemisen perusintentiona, käsin tekemiseen käsityön tekniikkana, konkreettiseen esineeseen, käsityön luonteeseen kokonaisuutena ja olemisen sallivana tekemisenä sekä ihmisen sisäisiin kvalifikaatioihin käsityön tekemisen sisäisinä tuotoksina ja käytännön järjen kehittymiseen käsityön tekemisen avulla. Elementit tarjoavat erilaisia näkökulmia käsin tekemisen merkityksellisyyteen ja luovat siten pohjan käsin tekemisen syvälliselle ymmärtämiselle myös tässä tutkielmassa.

Kojonkoski-Rännälin mukaan ihmisen elämä toteutuu tekemällä, ei pelkällä olemisella. Heideggeriin (1985, 139, 141–144) vedoten hän esittää, että tällainen tekeminen, joka on alun perin ollut hoivaamisen, huolehtimisen ja viljelemisen elementtejä sisältävää käsin tekemistä, on oleellista ihmiselämässä (Kojonkoski-Rännäli 2014, 36; ks. myös Heidegger 2003, 53). Tässä tutkielmassa käsin tekeminen olemassaolon merkityksellistävänä toimintana on sekä vahva lähtökohta että toisaalta osa tutkimustuloksia. Käsin tekeminen ei ole pelkästään käsityötuotteen valmistamista, vaan sillä on ihmiselle perustavanlaatuisempi tarkoitus. Kuten Kojonkoski-Rännäli (1995, 67) kirjoittaa, käsin tekeminen kuuluu ihmisen liikkuvuuteen ja kehollisuuteen ja on siten ”olennaista hänen maailmassa olemisessaan”. Kehollinen olemisen tapa korostuu tutkimuskenttäni kädentaitoverstaalla kielellisen epäsymmetrian¹ rajatessa itseilmaisua. Käsin tekemisestä, olipa se sitten käsitöiden tekemistä tai vaikkapa siivousta, tulee tällöin perustavanlaatuisia kokemukselle tyydyttävää ihmisyydestä. Kojonkoski-Rännälin ajattelua myötäillen *ihminen löytää itsensä tekemisestään* (Kojonkoski-Rännäli 2014, 13).

Käsin tekemisessä käsityön tekniikkana kädet eli ihmisen kehollisuus ovat kokemuksellisuuden perustuvan tiedonhankinnan ja maailman eli materiaalin muovaamisen välineenä. Siinä on olennaista ”ihmisen välitön yhteys työnsä materiaali-

¹ Kielellisellä epäsymmetrialla viittaan vuorovaikutustilanteeseen, jossa tilanteen osapuolilla ei ole yhteistä äidinkieltä (ks. esim. Lilja 2012).

liin” (Kojonkoski-Rännäli 1995, 67). Kun ihminen työstää jotakin materiaalia, saa hän ”tuntuman materiaaliin ja tuntemuksia materiaalista”. Samalla mahdollistuu materiaalin ”tajuaminen” sekä sen tajuaminen, miten oma tekeminen vaikuttaa materiaaliin. Materiaalista saadut tuntemukset eivät siis ole tietoa, vaan jotakin varsinaista tietoa ensisijaisempaa: tajuamista. Tajuaminen on kehollista läsnäoloa maailmassa ja sen avulla kehittyy taito. Kun tajuamme jonkun työstöliikkeen tai työtöteen epäsovivaksi materiaalillemme, muutamme liikettä sen mukaan miltä käsissämme tuntuu ja kehitämme näin taitoamme. (Kojonkoski-Rännäli 2014, 35.)

Käsityöntekijän ja materian/materiaalin vuorovaikutuksellinen suhde tarjoaa mielenkiintoisen näkökulman käsin tekemisen vuorovaikutuksellisuuden tarkastelulle tässä tutkielmassa. Käsin tekeminen käsityön tekniikkana, käytettiinpä apuna neulaa tai ompelukonetta, on vuorovaikutteista toimintaa. Käsityöntekijä ei tarvitse rinnalleen toista käsityöntekijää vuorovaikutuksen synnyttämiseksi, sillä hän *on jo* vuorovaikutussuhteessa työstämäänsä materiaaliin. Vuorovaikutuksen voi ymmärtää Ingoldin (2013, 31) tapaan eräänlaisena virittäytymisenä materiaalin taajuudelle ja kysymyksien esittämisenä materiaalille tai materiaalin hoivaamisena ja ravitsemisena (Ingold ja Hallam 2014, 5). Palaan vuorovaikutuksen materiaalisuuteen seikka-peräisemmin luvussa 2.4.

Käsityön ulkoinen tuotos tai tulos on useimmiten konkreettinen esine (ks. myös Kojonkoski-Rännäli 2014, 69–70). Käsityötuotoksen käsitettä käytetään korostaen tuotoksen keskeneräisyyttä (ja arvokkuutta sellaisenaan) suhteessa käsityötuotteen ja tekemisen prosessin merkityksellisyyttä osana käsityökokemusta (Kouhia 2011, 17). Tuotoksessa ilmenee käsin tekemisen prosessin kaikkien vaiheiden laatu ja tuotos on myös osa tekijänsä minäkuvaa ja itsetunnon kehitystä. (Kojonkoski-Rännäli 1995, 67–68; Heikkinen 2004, 75–75; myös Rauhala 2019, 17, 134–135.) Käsityötuotoksesta voidaan puhua myös käsityötuotteena, jolla voi olla sekä materiaalisia että immateriaalisia merkityksiä. Luutosen (2007, 15) mukaan käsityötuotteella voidaan konkreettisen esineen lisäksi tarkoittaa esimerkiksi käsityöläisen työnäytöstä tai käsityön opetusta tarjoavaa työpajaa. Tässä tutkielmassa käytän enimmäkseen nimitystä käsityötuote, vaikka suhtaudun käsityön ulkoisiin tuloksiin Kojonkoski-Rännälin (1995) ja Kouhian (2011, 17) tapaan ennen kaikkea tuotoksina. Ilmaisut tuote ja produkti ovat yleisesti käytössä käsityötieteessä Suomessa ja siten koen niiden käyttämisen luonnolliseksi myös itse (ks. Luutonen 2007, 14–16). Termivalintaan vaikuttaa myös se, että tutkimuskenttäni kädentaitoverstaalla pyrittiin valmistamaan valmiita ja viimeisteltyjä tuotteita. Osa tuotteista tehtiin myyntiin ja osa näyttelytarkoitukseen. Vaikka verstaalla syntyi myös niin sanottuja sivutuotteita omiin käyttötarkoituksiin ja osa tekeillä olleista käsitöistä jäi varmasti myös kesken, oli tekemisen lähtökohtainen tarkoitus verstaalla kuitenkin saada aikaiseksi laadukkaita valmiita tuotteita.

Käsityön tekeminen on Kojonkoski-Rännälin (1995, 68) mukaan luonteeltaan kokonaista ja olemisen sallivaa tekemistä. Käsin tekeminen yhden ja saman henkilön

suorittamana prosessina sisältää taitavaa tekemistä ja osaamista, mutta myös ideointia, suunnittelua ja ”suunnitelmien toimeenpanon tietävää hallitsemista” sekä luovaa ongelmanratkaisua. Tämä kuvastaa käsin tekemisen kokonaisuutta. Olemisen sallivalla tekemisellä puolestaan tarkoitetaan sitä, että perinteisesti käsityö on kuulunut elämäntapaan, jossa ihminen turvaa toimeentulonsa käsin tekemisen avulla. (Kojonkoski-Rännäli 1995, 68.)

Tutkimuskenttäni kädentaitoverstaan ollessa paikka, jossa käsityötaitoja vasta harjoiteltiin ammattilaisten opastuksessa, on luonnollista, ettei käsityön luonne kokonaisuutena tekemisenä korostu Kojonkoski-Rännälin kuvaamaan tapaan. Verstaalla käsin tekemisen prosessit liittivät yhteen useita eri henkilöitä ja ideointi, suunnittelu sekä luova ongelmanratkaisu olivat vaihdellen joko yhden ihmisen aikaansaannosta tai useamman ihmisen yhteistyön tulosta. Kojonkoski-Rännälin (1995, 68) mukaan kokonainen käsityö yhden ja saman henkilön suorittamana harjaannuttaa henkilön henkisiä, älyllisiä, motorisia ja fyysisiä kykyjä ja taitoja. Hän muistuttaa, että käsin tekemisessä ihminen käyttää sekä liikkuvaista ja ulottuvaista kehoaan että älyllisyyttään ja luovuuttaan, ja kumoaa näin kartesiolaisen erottelun ruumiiseen ja henkeen (Kojonkoski-Rännäli 2014, 21). Myönteisen Kojonkoski-Rännälin näkemystä käsin tekemisestä sekä kehollisena että henkisenä toimintana, mutta pyrin tässä tutkimuksessa tarkastelemaan enemmän yhdessä tehdyn kuin kokonaan yksin tehdyn käsityön merkityksiä. Hyödynnän pohdinnoissani Otto von Buschin (2013, 144) kehoitusta suhtautua käsityöhön tee-se-itse (engl. *do-it-yourself*) ajattelun sijaan tee-se-yhdessä (engl. *do-it-together*) käytäntönä.

Käsin tekeminen kehittää käytännön järkeä (Simo Knuutilan suomennos Aristoteleen käsitteestä *Vernünfftigkeit*), joka on yksi ihmisen sisäisistä kvalifikaatioista (Kojonkoski-Rännäli 1995, 62 ja 68). Käytännön järjen kehittyminen tarkoittaa ihmisen eettistä kehittymistä. Opimme harkitsemaan ja muokkaamaan mielipiteitämme ja näkemyksiämme asioista, jotka voivat olla myös toisin. (Kojonkoski-Rännäli 1995, 63–64.) Kulttuurisesti monimuotoisella kädentaitoverstaalla tämän kyvyn kehittymisen voi ajatella luovan otollisen alustan erilaisten, myös kulttuuristen, toimintatapojen ymmärrykselle. Yhdessä tehdessä opimme toisiltamme erilaisia ongelmanratkaisutaitoja ja käytännön järki kehittyy kollektiivisesti, yhteistyönä.

Käsityötieteen emeritaprofessori Pirkko Anttila on nostanut esiin kysymyksen ”onko tekeminen (prosessi) tuotetta (produkti) tärkeämpi” (Heikkinen 2004, 76). Käsitöiden tekeminen ei ole nykyisessä teollisuusyhteiskunnassa tarpeellista, mutta silti käsitöitä halutaan tehdä. Käsin tekemistä pidetään arvokkaana itsessään ja käsin tehdyn työn koetaan olevan osa ihmisen persoonaa ja osa tekijäänsä. (Heikkinen 2004, 75–75.) Kojonkoski-Rännälin käsityön käsitteen merkityssisällön analyysissa tekemiseen liittyvät elementit ovat korostetusti esillä, käsityön lopputuloksen jäädessä vähemmälle huomiolle. Tässä tutkielmassa painopiste on sekä tekemisen prosessissa että osin myös tehdyissä tuotteissa. Korostan käsityötuotteen arvon symbolista merkitystä (Luutonen 2007). Tuote symboloi läpikäytyä käsin tekemisen proses-

sia ja materialisoi tapahtuneen. Se on Marketta Luutosta (2007, 18) lainatakseni ”dokumentti, todistuskappale tapahtuneesta”. Tuotteeseen tallentuvat tekemiseen liittyvät tapahtumat ja ihmissuhteet (ks. Luutonen 2007, 22). Tuote myös mahdollistaa aistin- ja muistinvaraisen paluun käsin tekemisen prosessiin.

Aistinvarainen paluu käsin tekemisen prosessiin on käsityöntekijän paluuta omaan kehollisuuteensa. Käsityöntekijä on käsin tekemisen kautta välittömässä elimellisessä yhteydessä maailmaan. Hän on maailmassa kehollisena olentona ja kokemisensa välityksellä. (Kojonkoski-Rännäli 1995, 54 ja 67.) Seuraavassa luvussa käsittelem kehollisuutta osana vuorovaikutusta ja toisaalta edellä mainitun kaltaisena laajempaa maailmassa olemisen ymmärtämisen tapana.

2.2 Kehollisuus vuorovaikutuksena ja maailmassa olemisena

Vuorovaikutus ymmärretään yleisesti viestinnälliseksi dynaamiseksi ja jatkuvaluonteiseksi prosessiksi, jossa sekä rakennetaan että vastaanotetaan sanomia, jotka koostuvat symbolisista, sovituista merkityksistä. Vuorovaikutus perustuu sanalliseen (verbaaliseen) sekä sanattomaan (non-verbaaliseen) viestintään. Sanallinen ja sanaton viestintä yhdessä muodostavat sanoman. (Silvennoinen 2004, 18–21). Sanallisella viestinnällä tarkoitetaan kielen keinoin tapahtuvaa viestintää kuten kielenkäyttöä, yksittäisiä sanoja lauseista virkkeisiin, lauserakenteita ja kieliopillisia rakenteita sekä sanojen taivutusmuotoja. Kieleen eli sanoista rakentuvaan merkkijärjestelmään perustuva vuorovaikutus on yleensä tiedostettua ja täsmällistä ja vahvimmillaan silloin, kun halutaan ilmaista tarkasti esimerkiksi mielipiteitä, merkityksiä ja arvoja. (Hjelt-Putilin 2005, 95–96.) Sanaton viestintä koostuu vuorovaikutuksen kaikista muista elementeistä. Sanattoman viestinnän tehtävänä on muun muassa ilmaista tunteita, ohjailla vuorovaikutusta kuten esimerkiksi puheenvuorojen vaihtoa katsekontaktin avulla ja osoittaa ryhmän sisäisiä henkilösuhteita ja statuseroja. Sanaton viestintä voi sekä tehostaa sanallista viestintää tai joskus korvata sen kokonaan. (Hjelt-Putilin 2005, 110–114.)

Tässä tutkielmassa sanaton viestintä, josta puhun kehollisena vuorovaikutuksena, on korostetusti esillä. Tämä johtuu siitä, että vuorovaikutus kulttuurisesti ja kielellisesti moninaisella kädentaitoverstaalla on lähtökohtaisesti olennaisella tavalla kehollista. Kädentaitoverstas on tutkimuskenttänä kielellisesti epäsymmetrinen ja käsin tekeminen itsessään kehollista toimintaa. Yhteisen kielen puute korostaa väistämättä kehollisen viestinnän merkitystä. Käsityössä iso osa tiedosta luodaan ja kommunikoidaan luonnostaan sanattomasti, vaikka käsityöntekijät puhuisivatkin samaa äidinkieltä (Poulsen ja Thogersen 2011). Kehollisen viestinnän keinot kuten kehon liikkeet, asennot ja eleet (kinesiikka), fyysinen välimatka ja tilankäyttö (proksemiikka) ja kosketuskäyttäytyminen (haptiikka) korostuvat tutkimusympäristössä-

ni siten lähtökohtaisina ja kielellisesti epäsymmetrisen kädentaitoverstaan ”luonteesseen” kuuluvina (Hjelt-Putilin 2005, 114–122).

Kehollisen viestinnän keinojen ymmärtämisen ohella pidän tämän tutkielman kannalta tärkeänä kehollisuuden alkuperäisyyden ymmärtämistä. Jo vauvat oppivat rakentamaan merkityksiä maailmasta kehonsa avulla ilman kieltä (ks. Johnson 2007, 36). Eleiden käyttäminen, kuten esimerkiksi osoittaminen, on hänen keinonsa viitata maailmaan ja pyrkiä vuorovaikutukseen. Kielen oppiminen ei korvaa eleitä lapsen kasvaessa, vaan eleet ja kieli toimivat keskusteluissa toistensa tukena. (Peräkylä 2016, 72–75.). Aikuisinakin kiinnitämme vuorovaikutustilanteen alkuvaiheessa ensin huomiota eleisiin ja ilmeisiin ja vasta sen jälkeen sanoihin ja niiden merkityksiin (Silvennoinen 2004, 27). Kielellisesti epäsymmetrisellä kädentaitoverstaalla yhteisen kielen puutteen voisi nähdä ongelmallisena ja vuorovaikutusta hidastavana tekijänä. Kehollisuuden ensisijaisuuden ja alkuperäisyyden tarkastelu asettaa kielellisyyden hetkeksi toissijaiseen asemaan ja mahdollistaa uusien näkökulmien avautumisen ihmisenä olemiseen ja tämän tutkielman kohdalla myös kotoutumisprosessiin.

”Maailmassa oleva ihminen on ensisijaisesti kehollinen” kirjoittaa tanssin ja liikkeen fenomenologi Jaana Parviainen (1994, 21) filosofisessa tutkielmassaan tanssista. Hänen mukaansa ”kehollisuus ei ole alisteista tietoisuudelle”, vaan keho mahdollistaa tietoisuuden ja ajattelu on lähtökohtaisesti kytköksissä ihmisen kehollisuuteen. Parviaisen lähestymistapa kehollisuuteen on fenomenologinen ja ammentaa muun muassa kehofilosofi Maurice Merleau-Pontyn ajatuksista. Merleau-Pontyn ruumiinfenomenologia syntyi kritiikkinä kartesiolaiseen erotteluun mielen ja ruumiin välillä (Hotanen 2019; Merleau-Ponty 2002/1945, X). Merleau-Ponty ymmärtää kehon havaittajana: ihminen on maailmasta tietoinen ruumiinsa kautta. Hänen mukaansa ei pitäisi sanoa ”minä havaitsen”, vaan ”minussa havaitaan”. Keho ei siis ole pelkästään passiivinen aistimusten vastaanottaja ja kartesiolainen objekti, vaan subjekti itsessään. (Hotanen 2003, 61–62; Hacklin, Hotanen, Yli-Tepsa 2014.)

Parviaisen (2006, 69) mukaan termien ”keho” ja ”ruumis” käyttö on ollut suomalaisessa fenomenologisessa tutkimuksessa kirjavaa. Asetun tässä tutkielmassa myötäilemään Parviaista ruumiin ja kehon merkityksen eroista. Parviainen pohjaa ajattelunsa Husserlin (1859–1938) erotteluun ruumiin ja kehon välillä. Ruumis on kokonaisuutena orgaaninen, biologinen ja fyysinen ja se toimii riippumatta ihmisen tahdosta, tunteista tai ajattelusta. Keho taasen on ruumiin se osa, josta voimme olla tietoisia. Kehoa liikutamme ja se muistaa, havaitsee ja voi tulla taitavaksi. Keho kykenee muodostamaan toiminnastaan tietoa. Keho on siis ”se osa ruumiistamme, joka on tietoinen itsestään ja jota saatamme kutsua itseksi ja minäksi”. (Parviainen 2006, 70.)

Etnografisessa tutkimuksessa on laajalti tunnustettu ajatus etnografisesta kokemuksesta kehollisena, joten sinänsä kysymys ei ole mistään uudesta ilmiöstä. Kehon ja mielen liiton rinnalle on tuotu olennaiseksi vaikuttimeksi myös ympäristö. (Pink 2015, 47–48.) Pinkin (2015, 48) mukaan esimerkiksi David Howes (2005, 7) on

kirjoittanut kehollisuudesta kehon, mielen ja ympäristön yhteytenä. Pink itse on jaloistanut tätä ideaa paikkaan kiinnittyvän etnografian (engl. *emplaced ethnography*) muotoon, jossa oleellista ei ole vain keho kokijana ja tietäjänä, vaan myös kehon si-donnaisuus materiaaliseen ja aistilliseen ympäristöön (Pink 2015, 48.) Merkityksen ja ihmisen tiedonkäsittelyn (kognition) kehollisuutta tutkinut amerikkalainen filosofi Mark Johnson (2007, 25) huomauttaakin teoksessaan *The meaning of the body: Aesthetics of human understanding*, ettei esimerkiksi kokemuksia kehollisen liikkeen ominaisuuksista pitäisi käsittää liiaksi subjektiivisina sisäisinä tuntemuksina, vaan ymmärtää ne myös maailmassa olevina organismin ja ympäristön välisen vuorovaikutuksen ominaisuuksina. Hänen mukaansa abstraktit merkitykset ja käsitteet pohjaavat kehollisen kokemuksen kautta syntyneeseen tietämykseen. Ne ovat maailmassa ja maailman (engl. *in and of the world*), eivät niinkään maailmasta (engl. *about the world*). (Johnson 2007, 26, 36 ja 117.)

Mark Johnson (2007, 275–277) määrittelee kehollisuuden viiden eri ulottuvuuden kautta, jotka ovat keho biologisena organismina, ekologinen keho, fenomenologinen keho, sosiaalinen keho ja kulttuurinen keho. **Keho biologisena organismina** on tietynlaiset aivot ja tietynlaisen hermoston omaava keho, joka voi havaita ympäristöään, liikkua ympäristössään sekä vastata ja mukautua ympäristöönsä. **Ekologisella keholla** Johnson viittaa organismin (kehon) ja ympäristön vuorovaikutukseen, jossa keho ja ympäristö ymmärretään näkökulmina yhteen ja samaan jatkuvaan prosessiin. **Fenomenologinen keho** on keho elettyinä ja koettuna. Tulemme tietoisiksi kehostamme asentoaistimme, kehon liikkeen synnyttämien kinesteettisten tuntemuksien ja tunteiden ja emootioiden kautta. **Sosiaalisella keholla** Johnson tarkoittaa intersubjektiivista kykyämme viestiä jaettuja merkityksiä. Keho ei siis ole vain fyysinen tai biologinen. **Kulttuurisen kehon**² kautta Johnson muistuttaa, etteivät ympäristömme ole vain fyysisiä tai sosiaalisia. Ne perustuvat myös kulttuurisille artefakteille (esineille), käytännöille ja tavoille, instituutioille, rituaaleille ja vuorovaikutuksen tavoille, jotka muovaavat jokaista tiettyä kehoa ja jokaista tiettyä kehollista toimintaa. (Johnson 2007, 275–277.)

Johnson korostaa Merleau-Pontyn hengessä, että keho ei ole objekti, vaan eletty/asuttu keho (engl. *lived body* vrt. Merleau-Pontyn *phenomenal body* Johnson 2007, 275). Vuorovaikutuksen kehollisuuden kannalta on tärkeää ymmärtää, että ihmiskeho on jatkuvassa vuorovaikutuksessa monitahoisten fyysisten, sosiaalisten ja kulttuuristen ympäristöjen kanssa ja että nämä ympäristöt sekä *muokkaavat niissä asuvia ihmisiä*, että *tulevat heidän muokkaamikseen* (Johnson 2007, 279). Kehollisuus ei siis ole ainoastaan yksi vuorovaikutuksen osa-alue, joka olisi jotenkin irrotettavissa omaksi erilliseksi yksikökseen, vaan kehollisuus on kaiken vuorovaikutuksen taustalla siten, että mieli syntyy ja kehittyy yhdessä kehon kanssa (ks. Johnson 2007, 279).

² Kulttuurisiin ulottuvuuksiin kuuluvat (sosiaalinen) sukupuoli, etninen ryhmä, sosioekonominen status, esteettiset arvot ja keholliset asennot ja liike useina eri muunnelminaan.

Sekä Johnson (2007) että aiemmin mainitsemani Parviainen (2006) hyödyntävät ajattelussaan liikettä tutkineen fenomenologin Maxine Sheets-Johnstonen (1999) filosofiaa liikkeen ensisijaisuudesta. Sheets-Johnstonelle liike ja kinestesia (liikkeen aistiminen) ovat yksi ajattelun muoto (Parviainen 2006, 211). Elämä on hyvin intiimissä yhteydessä liikkeeseen. Synnymme maailmaan liikkuen ja saaden liikkeen avulla perustavanlaatuisia tietoja siitä, millainen maailma on. (Johnson 2007, 26–27.) Liikkeen maailma ei välity kielen kautta, eikä ole alisteinen kielelle. (Parviainen 2006, 209.) Näin ollen kehollisuudella vuorovaikutuksena ei tässä tutkielmassa tarkoiteta pelkästään kehollista ja sanatonta viestintää tutkimuskenttänä toimineella kädentaitoverstaalla. Kehollisuus vuorovaikutuksena käsin tekemisen kontekstissa on maailmassa olemista ja maailman ymmärrettäväksi tulemistä liikkeen kautta. Yksinkertaisimmillaan tämä näkyy silloin, kun käsityömateriaalista saatu tuntoaistimus saa meidät muuttamaan materiaalin työstöliikettä. Tällöin toimimme täysin ajattelematta ja sen mukaan miltä ”käsissä tuntuu”. Olemme ensisijaisesti kehollisesti läsnä maailmassa. (Kojonkoski-Rännäli 2014, 35.)

Myös tutkijan oman kehollisuuden hyödyntäminen tutkimustiedon saavuttamisessa on ollut olennainen osa tämän tutkielman tutkimus- ja vuorovaikutusprosessia. Johanna Aromaa ja Miia-Leena Tiilin (2018, 261) artikkelissa *Empatia ja ruumiillinen tieto* etnografisessa tutkimuksessa mainitaan antropologi Judith Okelyn (1994, 49) mukailleen, ettei kieli yksin ole reitti toisen todellisuuteen, sillä tutkijan ja tutkittavan välisessä vuorovaikutuksessa on aina kyse myös tietoisesta ja tiedostamattomasta kehollisesta tiedosta. Tämä on yksi tämän tutkielman lähtökohdista ja palaankin kehollisuuteen tutkimusmenetelmänä luvussa 3.

Kehollinen läsnäolo maailmassa ja kulttuurisesti monimuotoisella kädentaitoverstaalla muovaa ainutlaatuisen alustan ihmisten välisille kohtaamisille. Kohtaamiset puolestaan ovat osaltaan rakentamassa kokemusta osallisuudesta (Särkelä-Kukko 2014, 36). Seuraavaksi pohdin, milloin kohtaamisesta muodostuu kohdatuksi tulemisen ja osallisuuden kokemus, ja mitä näillä oikeastaan tarkoitetaan.

2.3 Kohdatuksi tuleminen osallisuuden edellytyksenä

Käsitettä ”kohtaaminen” on viljelty runsaasti eri tieteenaloilla, mutta sen määrittely ei ole vakiintunutta (Heikkinen ja Laine 1997, 7). Maahanmuuttajakontekstissa saateetaan puhua hieman samassa merkityksessä esimerkiksi kuulumisesta ja kiinnittymisestä johonkin tiettyyn paikkaan, ryhmään tai kulttuuriin (ks. esim. Hiltunen ym. 2020; Pöyhönen ym. 2020; Korjonen-Kuusipuro, Kuusisto ja Tuominen 2019; Pöyhönen, Kokkonen ja Tarnanen 2019; Korjonen-Kuusipuro ja Kuusisto 2017; kuulumisen käsite nykytutkimuksessa Lähdesmäki ym. 2016). Yhteistä kohtaamiselle, kuulumiselle, kiinnittymiselle ja kotoutumiselle on nähdäkseni jonkinlainen osallisuuden

kokemus. Emme ole täysin maailmasta erillisiä olentoja, vaan yhteydessä johonkin itsemme ulkopuoliseen. Tässä tutkielmassa kohtaaminen ja kohdatuksi tuleminen ymmärretään toisaalta ensi askeleeksi johonkin paikkaan tai tilanteeseen kuulumisen, kiinnittymisen ja (kaksisuuntaisen) kotoutumisen polulla, ja toisaalta myös perustavanlaatuisesti askeleeksi ihmisyyteen. Kokemus kohdatuksi tulemisesta toimii yhtenä perustuksena osallisuuden tunteen kehittymiselle (ks. esim. Särkelä-Kukko 2014, 35). Palaan osallisuuteen lyhyesti vielä tämän luvun lopussa.

Kohtaamisessa on pohjimmiltaan kysymys ihmisyyden filosofiasta: minun suhteistani toiseen/toisiin. Kyseessä on fenomenologinen näkökulma ja luonnollinen perspektiivi ihmiselämään. Fenomenologiassa ei puhuta kahden ihmisen ”välisestä” suhteesta, vaan osapuolien kohtaamisen kokemuksesta. (Heikkinen ja Laine 1997, 8–9.) Osallistumiseen ja havainnointiin perustuva tutkimusasetelmani asettaa tutkielmalleni väistämättä fenomenologiset raamit. Kohtaamista on vaikea mitata. Kun puhun kohtaamisesta tai kohdatuksi tulemisesta, voin puhua vain omasta kokemuksestani. Muiden osallistujien kokemus jää minulle avonaiseksi, jollen siitä heiltä erikseen kysy ja kysyessäkin ymmärrys rajautuu kokemuksekseni heidän vastauksestaan.

Dialogi-filosofi Martin Buberin (1995/1923, 25) mukaan ihmisen maailman voi jakaa hänen kaksitahoisen kommunikointinsa mukaisesti perussanapareiksi Minä-Sinä ja Minä-Se. Kun sanotaan Sinä tai Se, tullaan aina sanoneiksi myös Minä. *Minä* perussanassa Minä-Sinä on kuitenkin toinen kuin *Minä* perussanassa Minä-Se. Minä sinänsä ei ole olemassa kuin vain jommankumman perussanaparin kautta. (Buber 1995/1923, 25–26.) Kohtaamisen kannalta oleellinen on nimenomaan perussana Minä-Sinä. Buber (1995/1923, 28) kirjoittaa: ”Maailma kokemuksena kuuluu perussanaan Minä-Se. Minä-Sinä aikaansaa yhteyden maailmaan.” Todellinen läsnäolo, kohtaaminen ja yhteys ihmisten välillä syntyy siis vain siten, että Sinä tulee läsnä olevaksi. Sinää ei voi kokea tai kuvailla, mutta yhteys siihen on aktuaalinen: ”se vaikuttaa minuun niin kuin minä vaikutan siihen”. (Buber 1995/1923, 28 ja 32.) Buberin *Minä ja Sinä* teoksen suomentaja Jukka Pietilä toteaa teoksen esipuheessa Minä-Sinä -yhteydessä olevan kysymys tasavertaisesta dialogisesta kohtaamisesta, kun taas Minä-Se -suhde edustaa ihmisloukkaan kuuluvaa taipumusta esineellistää kaikkea kohdattua (Pietilä 1995, 21). Tullakseni Minäksi, tarvitsen Sinän. Buber (1995/1923, 104) vertaa Minän ja Sinän kohtaamispahtumaa tiellä kulkemiseen:

Jos kuljemme tietä ja kohtaamme ihmisen, joka on tullut meitä vastaan myös tietä kulkien, me tunnemme vain meidän osamme tiestämme, emme hänen -hänen osansa elämme vain kohtaamisessa.

Kuitenkin juuri tällaisesta ”täydellisestä yhteystapahtumasta” me tunnemme oman tienosamme ja tulemme Minäksi. Tämä tapahtuu Sinän kohtaamisen kautta, mutta ilman, että tuntisimme Sinää. Sinä vain tulee osaksemme. Jos yritämme määrittellä Sinän, kyseessä on jo Se. (Buber 1995/1923, 104.)

Buberin (1995/1923) ajattelu voi hahmottaa runollisen ilmaisunsa vuoksi hankalasti, mutta tämän tutkielman kannalta sen oleellisin anti on ymmärtää kohtaamistapahtuman dialoginen luonne siinä hetkessä, kun kohtaamista koetaan. Kohtaamisen Minä-Sinä -yhteys edustaa käsitykseni mukaan juurikin kokemusta kohdatuksi tulemisesta ja muuttaa "satunnaisen kohtaamisen" merkitykselliseksi. Toisaalta kohtaamisen Minä-Sinä -yhteys muuttuu objektinomaiseksi Minä-Se -suhteeksi silloin, kun yritän sitä tutkielmani analyysissä kuvata ja määritellä. Kohtaaminen "jääkin" täten joksikin, mille selittämisyrittämykset eivät tee oikeutta. Ikään kuin aito kohtaaminen ei haluaisi tieteellistyä, vaikka tutkijat siihen sinnikkäästi pyrkivät.

Vuorovaikutustutkimuksen näkökulmasta kohtaamista voi määritellä myös vähemmän korkealentoisesti esimerkiksi sosiologi Erving Goffmaniin (1964) viitaten. Goffman (1964, 135) erottelee kehollisen läsnäolon kahdeksi eri muodoksi kokoontumisen (engl. *gathering*) ja kohtaamisen (engl. *encounters*). Kokoontuminen tapahtuu ympäristössä, jossa osallistujat voivat seurata toisiaan aistein vapaasti. Tällainen ympäristö on esimerkiksi kädentaitoverstas silloin, kun kaikki ovat keskittyneet omaan työskentelyynsä. Kokoontumisessa tapahtuu paljon, vaikka yhtäkään sanaa ei välttämättä lausuttaisi. Kokoontumiseen osallistuminen on samanaikaista toimintaa ja toisten havainnointia makrotasolla. Kokoontuminen muuttuu kohtaamiseksi, kun ihmiset ovat yhdessä fyysisesti toisiinsa suuntautuneina ja toiset poissulkevalla tavalla. Tästä Goffman käyttää ilmaisua *ecological huddle*, millä hän tarkoittaa ihmisten muodostavan kohtaamisessa eräänlaisen ekologisen rykelmän tai yhteen sulloutuman. Kohtaamisessa osallistujat yhteisesti tunnustavat toisensa yhden (vaikkakin alati muuttuvan) jaetun visuaalisen ja kognitiivisen tarkkaavaisuuden oikeutetuiksi ylläpitäjiksi. (Goffman 1964, 135; ks. myös Peräkylä ja Stevanovicin 2016, 37–38). Peräkylä ja Stevanovic (2016, 38) selventävät tätä kuvaamalla, miten "kohtaamisessa ihmiset suuntautuvat yhdessä toisiinsa ja johonkin mitä he yhdessä tekevät tai mistä he yhdessä puhuvat". Heidän mukaansa Goffmanin kohtaamisessa on kysymys kokemuksellisen mikromaailman luomisesta ja ihmisten "uppoamisesta" mikromaailmaan kohtaamisen ajaksi. Goffman (1957) kuvaa tätä metaforalla mystinen yhteys, *unio mystica*. (Peräkylä ja Stevanovic 2016, 38.)

Toisaalta on muistettava, ettei kohtaaminen tarkoita automaattisesti tasarvoisuutta ihmisten välillä. Kohtaamisella voidaan viitata myös kielteisiin vuorovaikutustilanteisiin. Jokin kohtaaminen voi tuntua meistä ikävältä ja haluaisimme myöhemmin unohtaa sen kokonaan³. Empaattisellakin kohtaamisella voi olla kielteisiä seurauksia (ks. Aromaa ja Tiili 2018, 279.) Empaattisen kohtaamisen kautta saavutettua tietoa voi käyttää myös toista ihmistä vastaan ja empaattinen ihmissuhde voi rajata toisia pois, kuten Aromaa ja Tiili (2018, 279) muistuttavat. Tällöin kysymys on kyllä kohtaamisesta, mutta onko kohdatuksi tulemisesta? Tässä tutkielmassa pu-

³ Viitataan näillä pohdinnoilla sähköpostitse talvella 2021 käymääni ajatustenvaihtoon tutkija ja yliopistonopettaja Lotta Kokkosen kanssa.

hun kohtaamisesta myönteisenä samuuden, tasavertaisuuden ja yhteyden kokemukseksi, joka minulle itselleni on näyttäytynyt erityisenä kohdatuksi tulemisen kokemukseksi. Kielteisesti koettu kohtaaminen on myös kohtaaminen, mutta ei *kohdatuksi tulemistä*.

Kuvaamani kaltainen buberilaisen (1995/1923) kohtaamisen tai Goffmanin (1957) mystisen yhteyden näen olevan edellytyksenä osallisuuden tunteen kehittymiselle. Osallisuus on käsitteenä laava ja sitä voikin pitää ikään kuin sateenvarjona viitekehyksenä erilaisille osallisuutta käsitteleville sosiaali-, terveys- ja käyttäytymisteorioille (Isola ym. 2017, 3 ja 9). Isola ym. (2017, 9) määrittelevät osallisuuden olevan liittymistä, suhteissa olemista, kuulumista ja yhteisyyttä sekä yhteensovittuvuutta, mukaan ottamista, osallistumista ja osallistumiseen liittyvää vaikuttamista ja demokratiaa. Osallisuus on myös edellä mainittujen asioiden järjestämistä ja johtamista (Isola ym. 2017, 9). Osallisuus tarvitsee rakentua ihmisten välistä vuorovaikutusta. Vuorovaikutuksessa usko omaan toimijuuteen ja merkityksellisyyden kokemukset kasvavat ja kehittyvät (Isola ym. 2017, 19). Näkemykseni mukaan osallisuuden tunne ei kuitenkaan välttämättä pääse kehittymään missä tahansa ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, vaan se vaatii erityisen kohdatuksi tulemisen kokemuksen. Särkelä-Kukon (2014, 36) mukaan osallisuuden kokemus rakentuu arjen pienistä asioista, kuten esimerkiksi kuulluksi tulemisesta, sosiaalisista suhteista ja kohtaamisista. Tarkastelemalla kohdatuksi tulemistä, tarkastelemme välillisesti myös osallisuutta.

2.4 Vuorovaikutuksen kulttuuriset ja materiaaliset ulottuvuudet

Kädentaitoverstaan erilaisia vuorovaikutus- ja kohtaamistilanteita voidaan tarkastella vuorovaikutuksen kulttuuristen ja materiaalien ulottuvuuksien kautta. Vuorovaikutuksen kulttuurisuus kädentaitoverstaalla on kulttuurien moninaisuutta ja välisyyttä. Materiaalisuus puolestaan liittyy ennen kaikkea yksilön ja ympäristön ja yksilön ja materiaalin väliseen vuorovaikutussuhteeseen. Seuraavaksi käsittelemme vuorovaikutusta molemmista edellä mainituista näkökulmista.

Vuorovaikutusta kulttuurisesti moninaisella kädentaitoverstaalla määrittää luonnollisesti interkulttuurisuus eli kulttuurien välisyys. Ymmärrän tässä tutkielmassa kulttuurin kollektiiviseksi ja yhteisölliseksi ilmiöksi, joka pohjautuu sosiaalisiin suhteisiin ja kanssakäymiseen. Suhtaudun kulttuuriin muuttavana, prosessimaisena ja uusia elementtejä itseensä omaksuvana ilmiönä. Ruotsalainen sosiaaliantropologi Ulf Hannerz (1992) puhuu tästä kulttuurisena virtana. Kulttuurisella virralla tarkoitetaan yksilöllisten ja kollektiivisten merkitysten jatkuvaa liikettä. (Ulf Hannerz 1992, 4–10 Kumpulaisen 2016, 387 mukaan, ks. myös Fornäs 1998, 168–169; Spencer-Oatey ja Franklin 2009, 26.) Kädentaitoverstaalla kulttuurisessa virrassa

mukana oleminen tarkoitti omalla kohdallani ”kulttuurin” jatkuvaa uudelleen määrittelyä ja uudelleen ymmärtämistä esimerkiksi yhdessä muotoutuvien toimintatapojen kautta, joista käytän myöhemmin käsitettä minikulttuuri.

Fornäsin (1998, 171) mukaan kulttuuri itse asiassa on vuorovaikutusta, sillä kulttuuri on symbolisten muotojen ja merkitysten viestintää. Vastaavasti viestintää voidaan tutkia kulttuurina. Sekä kulttuurissa että viestinnässä on hänen mielestään kyse näkökulmista yksilöitten välisiin prosesseihin, mutta kuitenkin niin, etteivät ne useinkaan ole näissä prosesseissa etualalla, vaikka voivatkin aina tulla ajankohtaisiksi. Näkökulmien ero on siinä, että ”kulttuurissa korostuvat symbolien ja toiminnan muodostelmat, kun taas viestinnässä korostuvat vuorovaikutukselliset prosessit sellaisinaan eli symbolien toiminta”. (Fornäs 1998, 171–172.)

Jonkinlaisen käsitteellisen tarkennuksen tekeminen on tämän tutkielman kannalta mielekästä, koska liian laava merkityksenanto kulttuurien väliselle vuorovaikutukselle palvelee huonosti tutkielman tavoitteita. Spencer-Oatey ja Franklin (2009, 3) kirjoittavat, että kulttuurien välisellä vuorovaikutuksella voidaan periaatteessa viitata kaikkeen vuorovaikutukseen, mikä tapahtuu kahden eri sosiaalisen tai kulttuurisen ryhmän edustajan välillä. Koska olemme kuitenkin kaikki lukuisten eri sosiaalisten ja kulttuuristen ryhmien jäseniä, tarkoittaisi tämä kaiken vuorovaikutuksen olevan kulttuurien välistä. Spencer-Oatey ja Franklin myötäilevät Žegaracia (2007, 41) rajatessaan kulttuurien välisen vuorovaikutuksen tarkoittamaan sellaisia vuorovaikutustilanteita, joissa vuorovaikutustilanteeseen osallistuvien kulttuurinen etäisyys on riittävän merkittävä vaikuttaakseen vuorovaikutukseen ainakin toisen osapuolen näkökulmasta. (Spencer-Oatey ja Franklin 2009, 3.) Tukeudun tähän näkemykseen analysoidessani kulttuurisesti monimuotoisen tutkimuskenttäni vuorovaikutustilanteita kulttuurien välisestä näkökulmasta, vaikka ymmärränkin kulttuurin olevan etnistä taustaa moniulotteisempi ilmiö.

Tutkielmani ollessa merkittävältä osin autoetnografinen on tärkeää huomioida, että eri kulttuurien jäsenillä voi olla erilaisia ja ristiriitaisiakin käsityksiä ja kokemuksia syntyneistä vuorovaikutussuhteista (Kokkonen 2010, 20). Kokkonen (2010, 20) muistuttaa Wilmotiin (1996) viitaten, että jokainen vuorovaikutussuhde muodostaa oman minikulttuurinsa, jossa luodaan ja uudistetaan merkityksiä ja käytänteitä suhteen kehittymisen myötä. Minikulttuurin käsite palvelee käsitystäni kulttuurien välisestä vuorovaikutuksesta ja kulttuurista liikkuvana ilmiönä. Tutkielmani kulttuurisesti monimuotoisessa kädentaitoryhmässä oli useita eri kulttuureita ja minikulttuureita lukuisilla eri tasoilla ja ryhmän sisällä myös luotiin monenlaista kulttuuria monilla eri tasoilla (ks. myös Spencer-Oatey ja Franklin 2009, 46). Yksi esimerkki ryhmän sisällä syntyneestä ”minikulttuurista” oli ruoan jakamisen kulttuuri, josta kirjoitan luvussa 3.2.

Moninaisuus ja monimuotoisuus nousevat tutkielmassani avaintekijöiksi kulttuurien välistä vuorovaikutusta luonnehdittaessa. Saukkonen (2007, 7) hyödyntää kulttuurisen moninaisuuden kuvauksessa Bhikhu Parekh’n (2006, 3–7) kolmijakoa.

Parekh on tehnyt jaon alakulttuuriseen, näkökulmalliseen ja yhteisölliseen monimuotoisuuteen. Alakulttuureita muodostuu esimerkiksi seksuaalisen identiteetin, perhemuodon, ammatillisten erityisryhmien ja tarkasti rajattujen sosiaalisten verkostojen ympärille. Näkökulmallista erilaisuutta edustavat puolestaan esimerkiksi feminismi, radikaali ympäristöaate ja muut yhteiskunnalliset ja vaihtoehtoliikkeet. Yhteisöllinen moninaisuus perustuu itsestään tietoisiin ja ainakin jossakin määrin organisoituneisiin yhteisöihin, jotka ”rakentuvat omille ja muista poikkeaville uskomusten järjestelmille ja jotka ilmentävät kulttuuriaan jokapäiväisessä elämässään”. (Saukkonen 2007, 7.)

Saukkosen (2007, 7) mukaan yhteisöllinen moninaisuus tulee kolmijaon käsitteistä kaikista lähimmäksi monikulttuurisuudeksi kutsuttua ilmiötä. Monikulttuurisuus on kuitenkin voimakkaasti kritisoitu käsite muun muassa sen vuoksi, että se sisältää ajatuksen kulttuureista selvärajaisina ja muuttumattomina kokonaisuuksina. Oleellista on ymmärtää, kuten Saukkonenkin esittää, että yhteiskuntaan sisältyy erilaisia etnistä ja kulttuurista erilaisuutta ilmentäviä piirteitä kuten esimerkiksi eri kieliiä, kansallisuuksia, uskontoja, ymmärryksiä hyvästä elämästä ja erilaisia arjen toimintatapoja. Vahva käsitys omasta etnisestä taustasta ja kuuluminen sen mukaiseen sosiaaliseen verkostoon ei kuitenkaan tarkoita, etteikö ihminen voisi olla myös kulttuurisesti sulautunut ympäristöönsä. (Saukkonen 2007, 7.) Tässä tutkielmassa lähtökohtana on, että vuorovaikutus on aina ensisijaisesti ihmisten välistä vuorovaikutusta, koska abstraktit kulttuurit itsessään eivät vuorovaikuta, ihmiset vuorovaikuttavat. Ihmisten toimintatavoilla on sekä universaaleja että kulttuurisidonnaisia piirteitä ja nämä näkökulmat ovat toisiaan täydentäviä (ks. Spencer-Oatey ja Franklin 2009, 16). Moniulotteinen taustaymmärrys kulttuurin käsitteestä ja kulttuurien välisestä vuorovaikutuksesta antaa tilaa myös etniseen taustaan liittyville tarkennuksille ilman, että se tekisi tutkielmasta hengeltään liian kapeakatseisen.

Tutkielmani kannalta on tarkoituksenmukaista kuvata vuorovaikutusta määrittelemällä myös yksilön ja ympäristön välinen suhde tutkimuskentällä. Tämän taustalla vaikuttimenani on ollut fenomenologis-hermeneuttinen käsitys vuorovaikutuksesta tietystä ajassa ja paikassa tapahtuvana tapahtumana, jota ei ole irrotettavissa todellisuudesta (ks. Suorsa 2012, 8). Paikan-käsitettä lähestyn Doreen Masseyta (2005, 141) mukaillen tapahtumallisena ”aiemmin yhteen kuulumattomien yhteen tulemisena, enemmän prosessien muodostelmana kuin yksittäisenä asiana” (ks. myös Pink 2009, 31). Käsitän paikan olevan eräänlainen kudelman⁴ kuten Ingold (2008; ks. myös Pink 2009, 33) on määritellyt. Konkreettisella tasolla miellän paikan olevan vuorovaikutustilanteen fyysinen ja kolmiulotteinen ympäristö ja tila sekä tilassa olevat ominaisuudet ja esineet. Kädentaitoverstaan kohdalla tämä tarkoittaa sekä varsinaista rakennusta kaikkine aistinvaraisine ominaispiirteineen että työkoneita, työvälinei-

⁴ Ingold korostaa paikan kudelmaisuutta (*meshwork*) verkkomaisuuden (*network*) sijaan. Verkko muodostuu ulkoisesti rajatuista toisiinsa yhdistetyistä pisteistä, mutta kudelman on yhteen kudotujen viivojen liikettä ja kasvua. (Ingold 2008.)

tä, materiaaleja ja kalusteita. Paikan ja tilan määrittely on tutkielmassani merkityksellistä, koska paikka ja tila toimivat toiminnan mahdollistavana ja toimintaa muovaavina resursseina vuorovaikutuksessa, kuten myöhemmin tulen esittämään. (Haddington, Keisanen ja Rauniomaa 2016, 162–163.)

Yksilön ja ympäristön välisen suhteen kuvauksessa tutkimuksessani oleellista on vuorovaikutuksen materiaalisuus. Vuorovaikutus syntyy materiaalisessa todellisuudessa. Ingoldin (2013, 27) mukaan materiaalisuus on kaksiulotteinen käsite. Käsitteen toisessa päässä on maailman materiaalisen luonteen raaka fyysisyys ja toisessa päässä sosiaalisesti ja historiallisesti paikantunut ihminen, joka omii tämän fyysisyyden omiin tarkoituksiinsa, jotta voi muuntaa luonnostaan raakan materiaalin viimeistellyksi käsityötuotteeksi. (Ingold 2013, 27.) Kysymys on siis siitä, haluammeko ymmärtää käsin tekemisen yhteydessä materiaalisuuden passiiviseksi muodon vastaanottamiseksi vai aktiiviseksi muodon ottamiseksi (Ingold 2013, 28). Kun puhun tässä tutkielmassa vuorovaikutuksen materiaalisuudesta, puhun siitä käsityötaidolle ominaisena kehollisuuden ja aistien välittämän tiedon materiaalisuutena (Rauhala 2019, 28–29; Kajander ja Koskinen-Koivisto 2021, tulossa). Puhun kuitenkin myös ympäristön materiaalisuudesta yleisesti ymmärtäen materiaksi kaikki kädentaitoverstaalla jo olemassa olevat ja aistein havaittavat työkalut, työkonet, esineet ja huonekalut ja rakennuksen itsessään sekä ei-fyysiset elementit kuten vuorovaikutuksessa syntyvän ilmapiirin ja tunnelman (ks. Kajander ja Koskinen-Koivisto 2021, tulossa).

Ihmisen ja materian välinen vuorovaikutus on molemmin suuntaista. Me emme vain vaikuta materiaan, vaan materia vaikuttaa myös meihin. Korkiakangas, Lappi ja Niskanen (2008, 8) toteavat teoksen *Touching Things: Ethnological Aspects of Modern Material Culture* esipuheessa, että materiaallinen kulttuuri ei ole ainoastaan jotakin, mitä voimme koskettaa, vaan jotakin mikä koskettaa meitä (myös Kajander ja Koskinen-Koivisto 2021, tulossa). Tim Dant (2005, x) pukee sanoiksi saman asian kuvaamalla, miten materian avulla muokkaamme elämäämme ja toteutamme pyrkimyksiämme ja päämääriämme, ja miten samaan tapaan materia muokkaa meitä ja opastaa meitä yhteiskuntamme tavoille. Dantin (2005, 138–139, 109) mukaan käyttämiemme objektien tarkoitus ei ole pelkästään niiden (symbolisessa) merkityksessä, vaan siinä, mitä ne tekevät ja miten ne muuttavat sitä, mitä ihmiset tekevät. Markku Graae (1993, 1) puhuu tästä käsin tekemisen yhteydessä vanhaa kansanviisautta lainaten: työ opettaa tekijäänsä. Hän kirjoittaa miten ”savi opettaa muokattavuuttaan, rauta käsiteltävyyttään, puu käytettävyyttään” (Graae 1993, 1).

Tim Ingold (2013) kuvaa materian ja ihmisen välistä vuorovaikutusta käsityökontekstissa ”osallistumisena”. Ingoldille (2013, 21) materian muokkaaminen käsityötuotteeksi on kasvun prosessi. Kysymys ei ole sivusuuntaisesta tekemisestä, jonka alkupiste on mielikuva tuotteesta ja päätepiste tuote itse. Materiaalinen maailma on aktiivisesti olemassa ja eteenpäin kulkeva. Käsityöntekijä voi vain ottaa osaa tähän jo olemassa olevaan maailmalliseen prosessiin. Hänen mukaansa marmoripat-

saan ja tippukivimuodostelman ero ei ole siinä, että toinen on ihmisen valmistama tuote ja toinen ei. Ero on ainoastaan siinä, että jossain vaiheessa marmorimöykyn muotoutumisen historiaa se on voiman ja työkalujen avulla irrotettu kallioperästä, jonka jälkeen kuvanveistäjä on taltaa käyttäen vapauttanut möykyn kiven muodosta. Kun marmoripatsas myöhemmin kuluu sateen vaikutuksesta, muodon muovautuminen jatkuu, mutta tällä kertaa ilman ihmisen vaikutusta. Materian muovaaminen käsityötuotteeksi on siis pitkittäissuuntaista voimien ja materiaalien kohtaamista, osallistumista muodonmuutokseen. (Ingold 2013, 21–22.)

Kädentaitoverstaalla olimme jatkuvassa vuorovaikutuksessa materiaalisen maailman kanssa tai kuten Ingold (2013, 21) sanoisi otimme osaa materiaaliseen maailmaan. Pedagogisessa mielessä verstaalla kyllä suunniteltiin käsityötuotteita tai valmistettiin tuotteita jonkun toisen henkilön suunnitelman mukaan eli kysymys oli materian muokkaamisesta valmiin idean mukaan, jolloin materiaali on ymmärrettävissä muodon vastaanottavaksi osa-puoleksi (Ingold 2013, 28). Tutkimuksellisessa mielessä kysymys on kuitenkin moniulotteisemmasta ja –suuntaisemmasta vuorovaikutuksellisesta prosessista. Materiaaliseen maailmaan osallistuminen kädentaitoverstaalla ei ole vain käsityötuotteiden tekemistä, vaan saman ilman hengittämistä verstaan kanssa ja tulemistä osaksi ikaikäisen kasvun tarinaa, jossa materiaali edustaa jotakin kasvavaa ja aktiivisesti muotoa hakevaa (Ingold 2013, 28; ks. kasvusta Ingold ja Hallam 2014, 3–6; Ingold 2013, 21).

2.5 Valta vuorovaikutustilanteissa

Valta-asetelmien tarkastelu ei kuulunut alkuperäisiin pyrkimyksiini osallistuessani kädentaitoverstaan toimintaan. Käytännön kenttätyövaiheessa kädentaitoverstaalla tulin kuitenkin huomaamaan, että valtasuhde on yksi sosiaalisen todellisuutemme rakenteista, jolla on vaikutusta ihmisten väliseen vuorovaikutukseen halusimmepa tai emme (Stevanovic 2016, 200, 211). Vallan näkökulma on mukana kaikissa sosiaalisissa suhteissa ja instituutioissa, eikä sitä voi erottaa vuorovaikutuksesta (Kuusela 2010, 27).

Kentällä vietetty aika sai minut pohtimaan, kenellä on valta määrittää vuorovaikutuksen kulkua ja kuka saa päättää muiden osallistujien toiminnasta tai tehdä missäkin asiassa ehdotuksia ja päätöksiä (vrt. Stevanovic 2016, 215). Jotta näihin kysymyksiin voisi etsiä vastauksia, on tärkeää ymmärtää tutkimuskenttäni konkreettisten vuorovaikutustilanteiden luonne joko arkisina tai institutionaalisina vuorovaikutustilanteina. Arkivuorovaikutuksella tarkoitetaan yleensä esimerkiksi kotiaskareiden tekemisestä perheenjäsenten kanssa tai rupattelua ystävän kanssa. Institutionaalisissa vuorovaikutuksissa taasen on kysymys esimerkiksi asioinnista erilaisissa viirastoissa tai toiminnasta luokkahuonetilanteissa. (Vatanen 2016, 314.) Sosiaalietieteis-

sä instituutiolla voidaan kuitenkin käsittää myös esimerkiksi perhe arkielämän instituutiona (Raevaara, Ruusuvuori ja Haakana 2001, 14).

Institutionaaliset vuorovaikutustilanteet poikkeavat valtasuhteen näkökulmasta arkivuorovaikutuksesta yleensä siten, että vuorovaikutuksen osapuolet ovat lähtökohtaisesti eritasoisessa asemassa tietämykseltään ja osaamiseltaan toisen ollessa ammattilainen ja toisen maallikko (Raevaara ym. 2001, 13). Institutionaalisessa vuorovaikutuksessa pyritään myös suorittamaan erilaisia institutionaalisia tehtäviä, kuten esimerkiksi lääkärin vastaanotolla pyritään diagnosoimaan potilas (Vatanen 2016, 314.) Tutkielmani tutkimuskenttänä oli pitkäaikaistyöttömille maahanmuuttajataustaisille henkilöille suunnattu hanke ja erityisesti toiminta hankkeen kädentaitoverstaalla. Hankkeen puitteissa pystytetty kädentaitoverstas oli vuorovaikutusympäristönä osin institutionaalisesti rakentunut osallistujien käsittäessä opettajat ja ohjaajat ammattilaisuuden ja asiantuntijuuden edustajina ja asiakkaat (oppilaat) niin sanotusti maallikkoina. Toiminnan tavoite, maahanmuuttajien kädentaitojen kehittäminen kohti yrittäjyyttä, oli institutionaalinen.

Kädentaitoverstasta voi kuvailla myös arkisen vuorovaikutuksen areenaksi. Kentällä syntyneet vuorovaikutustilanteet tapahtuivat kyllä instituution mahdollistamina, mutta olivat samaan aikaan ainakin maahanmuuttajaosallistujien välisinä hengeltään hyvin arkisia. Institutionaalisissa ja arkisissa vuorovaikutustilanteissa esiintyykin samoja rakenteita ja erilaisten vuorovaikutustilanteiden kirjo on laaja (Vatanen 2016, 314, ks. myös Raevaara ym. 2001, 15–17). Raevaara ym. (2001, 15) myös muistuttavat, että arkivuorovaikutusta ei pidä käsittää institutionaalista vuorovaikutusta ”paremmaksi” vuorovaikutustilanteeksi.

Vuorovaikutustilanteen luonteen sanotaan rakentuvan ennen kaikkea osanottajien toiminnassa: institutionaalisissa keskusteluissa voi olla arkisia elementtejä ja arkisissa keskusteluissa institutionaalisia (Raevaara ym. 2001, 19–20). Institutionaalinen vuorovaikutus onkin hyvä käsittää ilmiöksi, jota sekä ylläpidetään, että muokataan vuorovaikutuksessa kaikkien osanottajien toimesta (näin institutionaalinen vuorovaikutus ymmärretään esimerkiksi keskustelunanalyttisessä vuorovaikutustutkimuksessa ks. Raevaara ym. 2001, 23–24). Tietoisuus vuorovaikutuksen institutionaalisesta luonteesta ja toisaalta arkivuorovaikutuksen piirteiden hahmottaminen auttaa ymmärtämään kädentaitoverstaan vuorovaikutustilanteita syvällisemmin. Ilman institutionaalisuuden viitekehystä maahanmuuttajille suunnatun kädentaitoverstaan vuorovaikutuksen valtasuhteiden reflektointi saattaisi saada tarkoituksettomia postkoloniaalisia sävyjä (ks. luvut 3.3 ja 3.4), mikäli maahanmuuttajat ymmärrettäisi taustansa vuoksi systemaattisesti tietämykseltään ja osaamiseltaan alemmassa asemassa oleviksi. Valtasuhteiden tarkastelu pelkästään institutionaalisesta näkökulmasta antaisi taasen kädentaitoverstaan vuorovaikutustilanteista liian yksiuolteisen mielikuvan.

Vallan tarkastelulle oleellista on vuorovaikutustilanteiden institutionaalisuuden ja arkisuuden ymmärtämisen lisäksi vallankäytön käsittäminen sekä kielteisenä

että myönteisenä pyrkimyksenä. Vallankäyttö vuorovaikutustilanteessa sisältää mahdollisuuden joko rajoittaa toisen vapautta tehdä jotain tai mahdollisuuden edesauttaa toisia ihmisiä saavuttamaan tavoitteensa (Kuusela 2010, 21). Samassa vuorovaikutustilanteessa voi olla molempia vallankäytön elementtejä. Kuusela (2010, 22) viittaa Foucault'n (1980) toteamalla vallan olevan koko sosiaalisen ympäristöön yltävä tuottava voima ja verkosto. Tässä tutkielmassa käytänkin positiivisen vallankäytön yhteydessä ilmaisua voima ja voimaantuminen. Voima ja voimaantuminen kuvastavat valtaa paremmin sitä tuntemusta, minkä myönteinen vallankäyttö saa aikaan ja luo monipuolisemman mielikuvan kädentaitoverstaalla ilmenneistä vallan elementeistä.

3 TUTKIMUS- JA ANALYYSIMENETELMÄT

Lopuksi kävin vielä luokkatilassa/taukotilassa sanomassa heipat naisille. He olivat syö-mässä. Ilmassa leijui hyvä tuoksu, hyvää ruokaa! Joku ojenteli lautasta minua päin. Minul-lekin olisi tarjottu appelsiinilohkoja. Miten vieraanvaraista! Kiittelin, mutta kieltäydyin. Yksi uusi nainenkin oli tullut ja pikaisesti selitettiin hänelle vielä tietosuoja-asiaa. Sitten sanoin ensiviikkoon. Jotenkin nyt tuntuu siltä, että onkohan aistietnografia hyödyllinen lä-hestymistapa tässä tutkimuksessa ja että onko käsityö edes mikään kieli, mitä käyttäisim-me esimerkiksi Lonniin kanssa! Kyllä me käytettiin Google-kääntäjää! Mutta ehkä se tekeminen on siinä se aasinsilta. Että voidaan yrittää puhua siitä käsillä tekemisestä, käsi-työstä, ja ollaan, kun siinä molemmat tehdään, juuri sillä hetkellä samassa veneessä. (Kent-täpäiväkirja 23.10.2019.)

Yllä oleva sitaatti on kenttäpäiväkirjani alkusivuilta ja osa tutkimusaineistoani, jonka keräsin osallistuvan havainnoinnin ja aistivan osallistumisen keinoin kulttuurisesti monimuotoisessa kädentaitoryhmässä. Aineistonkeruun taustalla vaikuttavat minua suuresti inspiroineet tutkimusmenetelmät aistietnografia (Pink 2009) ja autoetnogra-fia (Uotinen 2010; Ellis ja Bochner 2000; Reed-Danahay 1997). Teen laadullista tutki-musta etnografisella tutkimusotteella. Koska pyrkimykseni on ymmärtää ja saavut-taa tietoa kokemuksesta, tekee se tutkimuksestani tieteenfilosofialtaan myös her-meneuttis-fenomenologisen (Laverly 2003).

Tutkimusprosessini etenemisen soutava liike tulee hyvin esiin kenttäpäiväkir-jasitaatissa. Epävarmuus valituista menetelmistä on vuorotellut orastavan ymmär-ryksen tunteen kanssa. Kenttätyöjaksoni jakautui esitutkimusjaksoon, joka koostui kolmesta muutaman tunnin mittaisesta osallistuvasta havainnointikerrasta loka-marraskuussa 2019, ja varsinaisesta tutkimusjaksosta, joka käsitti intensiivistä osal-listuvaa havainnointia kahdentoista päivän ajan joulukuussa 2019. Helmikuussa 2020 palasin kentälle muutamaksi päiväksi tarkentamaan havaintojani. Yhtä aikaa esitutkimusjakson kanssa kirjoitin tutkielmani tutkimussuunnitelmaa sekä opiskelin etnologian, antropologian ja kulttuuripolitiikan perusteita. Toisaalta siis tein jo tut-kimusta aineistoa kentällä keräten, ja toisaalta vasta suunnittelin tutkimusta yrittäen

samanaikaisesti ymmärtää, mistä koko etnologian, antropologian ja kulttuuripolitiikan oppiaineissa on kyse.

Tasapainottavana tekijänä tutkimusprosessin konkreettista aineistonkeruuvaihetta leimanneelle päällekkäisyyden tunteelle haluan tässä tutkimusraportissa pyrkiä esittämään valitut tutkimus- ja analyysimenetelmät järjestelmällisesti toisistaan erillisinä, vaikka ne eivät todellisuudessa sitä olleet. Ensimmäisessä luvussa käsittelem en etnografista tutkimusta autoetnografisesta ja aistietnografisesta näkökulmasta ja perustelen menetelmävalintani. Toisessa luvussa kerron, mitä osallistuva havainnointi aistivan osallistumisen keinoin tutkimukseni kohdalla käytännössä tarkoitti. Kolmannessa luvussa esittelen käyttämäni aineiston analyysimenetelmät ja neljännessä luvussa kuvaan prosessin aikana esiin nousseita tutkimuseettisiä kysymyksiä.

3.1 Etnografinen tutkimus aistietnografisella ja autoetnografisella otteella

Etnografiselle tutkimukselle ei ole olemassa yhtä yhteistä selkeää määritelmää. *Moniulotteinen etnografia* teoksen toimittaneet Pilvi Hämeenaho ja Eerika Koskinen-Koivisto esittävät etnografisen tutkimuksen perustuvan yleensä kulttuurin syvälliseen kuvaamiseen ja refleksiiviseen tulkintaprosessiin pohjaavaan teoreettiseen käsitelyöhön. (Hämeenaho ja Koskinen-Koivisto 2018, 7–8, ks. myös Marcus 2018, 32.) Heidän mukaansa etnografinen tutkimusprosessi jakautuu kolmeen eri ulottuvuuteen, joita ovat konkreettinen kenttätyö, vuorovaikutuksellisuus ja kokonaisvaltainen kontekstointi sekä etnografinen tutkimus ympäristöönsä vaikuttavana ja todellisuutta tuottavana toimintana (Hämeenaho ja Koskinen-Koivisto 2018, 10). Nämä ulottuvuudet ovat nähtävissä myös omassa tutkimusprosessissani.

Etnografisen tutkimuksen verraten uusia muotoja edustavat tämän tutkielman suuntaa ohjanneet autoetnografia ja aistietnografia. Autoetnografisen tutkimusmenetelmän taustalla on 1970–1980-luvuilla koettu etnografian representaation kriisi, joka johti tutkijan roolin näkyväksi tekemiseen ja refleksiiviseen käänteeseen (Hämeenaho ja Koskinen-Koivisto 2018, 9; Uotinen 2010, 179; Reed-Danahay 1997, 1–2). Aistietnografisen lähestymistavan kehittymistä taasen edelsi oivallus näkö- ja kulloaistin ylivallasta etnografisessa tutkimuksessa aina 1960-luvulle saakka (Howes 2005, Markukselan 2013, 122 mukaan) ja lopulta 1980–1990 -luvulla tapahtunut aistien antropologian synnyttänyt ”aistillinen käänne” (Classen 1997 Markukselan 2013, 122 mukaan), joka yhä jatkaa muotoutumistaan.

Sarah Pinkin *Doing Sensory Ethnography* (2009) teoksessa hahmottelemassa aistietnografiassa aistit ymmärretään tutkimuskohteen sijaan tutkimusmenetelmänä. Pink (2015, 53) korostaa aistikokemuksien kulttuurisidonnaisuuden sijaan kulttuurin jatkuvaa muodonmuutosta ja aistimisen kehollista kokonaisvaltaisuutta ja haluaa

näin viedä aisteihin liittyvän tutkimusperinteen uudelle tasolle. Seuraavaksi esittelen tarkemmin millaisia tutkimusmenetelmiä aistietnografia ja autoetnografia ovat ja miten miellän ne itse tässä tutkielmassa.

Pink on tiivistänyt aistietnografian olevan etnografisen tutkimuksen ymmärtämisen tapa (Pink 2015). Se on alati kehittyvä toimintakenttä, ei niinkään tarkka menetelmällinen ohjeistus (Pink 2015, 22). Aistien pääasiallisen tutkimisen sijaan aistit nähdään aistietnografiassa osana menetelmää, jonka avulla saavutetaan ymmärrystä muiden ihmisten kokemuksista, arvoista, identiteeteistä ja elämäntavoista (Pink 2015, 77). Aisteja ei kategorisoida toisistaan erillisiksi, vaan ennemminkin tarkoituksena on ymmärtää niiden välisiä yhteyksiä eli moniaistisuutta (Pink 2015, 13). Aistietnografiassa tärkeää on myös ymmärtää kehollisuuden rooli tiedon muodostuksessa. Keho nähdään yhtenä aistivana kokonaisuutena. Pink tarkoittaa kehollisuudella sekä tutkijan että tutkittavien kehollisuutta ja myös kehon sidonnaisuutta paikkaan/ympäristöön. Hän käyttää käsitteen *embodiment* (ruumiillisuus) sijaan käsitettä *emplacement* (paikantuneisuus) korostaakseen edellä mainittua kehollisen tietämyksen ja oppimisen prosessien paikkasidonnaisuutta (Pink 2015, 48).

Autoetnografisen tutkimusmenetelmän selkeä määrittely on aistietnografiaan verrattuna hankalaa autoetnografialle ominaisten piirteiden, kuten esimerkiksi itse-reflektion ja osallistuvan havainnoinnin ollessa nykyään osa kaikenlaista etnografista tutkimusta. Tässä tutkielmassa tarkoitan autoetnografialla tutkimuksen tekemisen tapaa, jossa tutkijan omat kokemukset ovat tärkeä osa tutkimusaineistoa ja tutkimuksen perustavoitteena on synnyttää ymmärrystä jostakin yleisestä ja kulttuurisesta yksityistä ja yksittäistä tutkimalla (mm. Uotinen 2010, 179; Ellis ja Bochner 2000, 739–740; Reed-Danahay 1997, 9). Tutkimuskirjallisuudessa autoetnografialla viitataan joskus tutkimusmenetelmän lisäksi myös tekstityyppiin (Reed-Danahay 1997, 9). Autoetnografisen tutkimus voi olla tyyllillisesti kaunokirjallisempi, mitä tutkimustekstit yleensä (Ellis ja Bochner 2000, 739). Myös aistietnografisen tutkimus voi lähentyä kirjoitustyyliään kaunokirjallisuutta olematta kuitenkaan fiktiota (Koskinen-Koivisto ja Lehtovaara 2021, tulossa; Koskinen-Koivisto ja Lehtovaara 2020, 31).

Aistietnografia ja autoetnografia limittyvät tutkimusmenetelminä toisiinsa hyvin joustavasti. Autoetnografisen tutkimusotteen voi ajatella olevan osa aistietnografista tutkimusta, mutta toisaalta läheskään kaikessa autoetnografisessa tutkimuksessa ei viitata aistietnografiaan. Aistietnografian ja autoetnografian kautta olen rakentanut kehukset kokonaisvaltaiselle tavalleni tehdä etnografista tutkimusta ja antanut itselleni tutkijana luvan luottaa rationaalisen ajattelun lisäksi myös intuitioon osana tiedonmuodostusprosessia. Menetelmävalintani ovat kuitenkin aiheuttaneet minulle matkan varrella myös epävarmuuden tunteita erityisesti suhteessa vuorovaikutuksen tutkimiseen. Esimerkiksi keskusteluanalyysisessä ja multimodaalisessa vuorovaikutustutkimuksessa tutkimusaineistona toimii nykyään useimmiten video- tai äänitallenne (ks. esim. Lindholm 2016, 342) ja tutkimusta tehdään niin sanotusti lintuperspektiivistä. Tässä tutkielmassa video- tai ääniteaineistojen käyttäminen ei ollut

tutkimuseettisistä syistä mahdollista ja näkökulma on siten linnun tai ”jumalallisen silmän” sijaan toimintaan osallistuneen muurahaisen, jolla on oma historiansa ja haasteensa muurahaisena ja vuorovaikuttajana (ks. ”god trick” Haraway 1988, 582; myös Cheng 2019, 55–56).

Valintaani tehdä etnografista tutkimusta nimenomaan autoetnografisella ja aistietnografisella otteella on ohjannut vahvasti käsin tekemisen ja ei-kielellisen vuorovaikutuksen itsessään kehollinen ja aistinvarainen luonne. Autoetnografia ja aistietnografia ovat molemmat tutkimusmenetelminä kehollisuutta korostavia. Käsin tekeminen ja kehollinen vuorovaikutus määrittävät sellaiseksi arkipäiväiseksi ja säännönmukaiseksi toiminnaksi, mitä voisi olla hankala kielellistää esimerkiksi haastattelutilanteessa (ks. Uotinen 2010, 183–184; Pink 2015, 77; Koskinen-Koivisto ja Lehtovaara 2021, tulossa). Erityisiä haasteita kielellistyvyydelle asetti tutkimukseni kohdalla yhteisen äidinkielen puute. Johanna Uotiseen (2010, 184) ja Sarah Pinkiin (2015, 77) tukeutuen esitän, että kun tutkijana itse tarkastelen omaa arkeani osana ryhmän toimintaa, tutkimuksen näkökulman mielessä pitäen, voin saavuttaa tutkimusaiheestani syvempää tietoa kuin muilla, ei-autoetnografisilla tai ei-aistietnografisilla, tutkimusmenetelmillä. Osallistuvan, aistivan havainnoinnin kautta pääsen erityisesti kiinni siihen, miltä käsitöiden tekeminen osana kulttuurisesti monimuotoista kädentaitoryhmää tuntuu ja millaista kehollista tietoa ja ymmärrystä se tuottaa. Lisäksi aistietnografinen lähestymistapa toimii reittinä puhumattoman, näkymättömän ja odottamattoman tiedon äärelle (Pink 2015, 77). Aistietnografian kautta mahdollistuu myös hyvin kokonaisvaltainen paluu kentälle analyysivaiheessa muistin ja mielikuvituksen avulla (Pink 2015, 187).

Perustelen menetelmävalintoja myös aiemmin kädentaitojen parissa ja kulttuurisesti monimuotoisissa työympäristöissä saavuttamalla tietämyksellä. Uotisen (2010, 184) mukaan autoetnografian valinta tutkimusmenetelmäksi on perusteltua silloin, kun tutkijalla itsellään on tutkimusaiheesta yhtä paljon tai enemmän sanottavaa kuin tutkittavilla olisi (ks. myös Pink 2015, 127–128). Pystyn ymmärtämään käsin tekemisen kehollista ulottuvuutta ja hyvinvointivaikutuksia niiden vuosien kautta, kun itse tein erilaisia käsitöitä kokopäiväisesti, vaikka tutkimusjakson aikana teinkin määrällisesti ja ajallisesti vähemmän käsitöitä kuin muut ryhmän jäsenet. Tällaisen erikoistuneen kehollisen tiedon kautta olen lähtökohdiltani erityisessä asemassa verrattuna käsin tekemisen maailmaan tuoreeltaan hyppäävään tutkijaan (ks. Pink 2015, 86). Myös aiemmat kokemukseni kulttuurien välisestä vuorovaikutuksesta ilman käsin tekemisen ulottuvuutta laajentavat perspektiiviä. Toisaalta aiemmat kokemukset voivat sokeuttaa minut kentän todellisille tapahtumille ja johtaa havainnoimaan etupäässä niitä asioita, mitkä ovat minulle tuttuja ennestään (ks. esim. Onodera 2016, 71). Käsitöiden tekemisen hyvinvointia lisäävä vaikutus sekä tutkimuksien (ks. esim. Huotilainen 2016; Pöllänen ja Weissmann-Hanski 2020; Pöllänen 2016; Pöllänen 2015) että oman kokemukseni mukaan on yksi tällainen ennak-

ko-oletus, joka on saattanut ohjailta huomiotani kentällä ja joka minun on analyysis-
sa huomioitava.

Autoetnografista tutkimusotetta on kritisoitu sen liiallisesta tutkijan henkilö-
kohtaisuuksiin keskittymisestä ja pyrkimyksestä vedota tunteisiin. Lähtöoletus, jon-
ka mukaan lukijan olisi sekä kyettävä ymmärtämään että myös kokemaan tutkijan
kokemuksia tutkijan tavoin, on kestävä. Tutkijan tunteet ja kokemukset eivät
saisi näyttäytyä kyseenalaistamattomina ja yleismaailmallisina. (Uotinen 2010,
181–183.) Tämä on epäilemättä autoetnografisen tutkimuksen ongelma ja asettaa
minulle tutkielman tekijänä haasteita. Toisaalta autoetnografinen tutkimusote mah-
dollistaa äärimmäisen tarkkuuden tutkimustilanteiden kuvauksessa tutkimuksen
paikantuneisuuden ja sijoittuneisuuden kannalta. Minun on tutkijana helpompaa
pohtia ja paikantaa omia kokemuksiani kuin kuvata ja paikantaa muiden informant-
tien tilanteita sellaisenaan. (Uotinen 2010, 183.)

Autoetnografisen (ja myös aistietnografisen) tutkimuksen kenties keskeisin etu
onkin mahdollisuus tutkimuksen ja tuotetun tiedon huolelliseen paikantamiseen ja
sijoittuneisuuteen (Uotinen 2010, 183). Tiedon paikantumisella tarkoitetaan sitä, että
tutkija hahmottaa tutkimuksen tekemiseen liittyvät lähtökohtansa. Refleksiivisellä
paikantamisella tarkoitetaan tämän tiedon julkituomista tutkimustekstissä. (esim.
Fingerroos 2003.) Donna Harawayn (1991, 183–201) klassikkoartikkeliin *Situated
Knowledges: The Science Question in Feminism and Privilege of Partial Perspective* viita-
ten Uotinen (2010, 179) määrittelee tiedon paikantuvan kiinnittymällä aikaan, paik-
kaan, tilanteeseen ja ihmisen ja ihmisten jokapäiväisiin kokemuksiin, käsityksiin ja
käytäntöihin. Aistietnografiassa keskeistä on tiedon moniaistinen paikantuminen ja
paikan ja tilan ymmärtäminen tutkijan paikantuneisuuden kehyksinä (Pink 2015, 54).

Jottei auto- ja aistietnografinen tutkimus kuitenkaan jäisi epämääräiseksi toisis-
taan irrallisten muistikuvien kokoelmaksi, tiedon paikantamisessa on tärkeää muis-
taa paikantaa ja analysoida juuri niitä kokemuksia, jotka liittyvät tutkimuskysymyk-
siin. On myös tärkeää tietoisesti rakentaa yhteyksiä yksityisestä kohti yleistä, sosiaa-
lista ja kulttuurista suuntaa peilaamalla omia havaintoja muissa tieteellisissä tutki-
muksissa tehtyihin havaintoihin. (Uotinen 2010, 186–187.) Toisin sanoen myös au-
toetnografisessa ja aistietnografisessa tutkimuksessa on pyrittävä muistamaan minkä
tahansa laadukkaan tutkimuksen tunnusmerkit: kriittinen tutkimusote ja tutkimuk-
sen huolellinen kontekstointi.

3.2 Aineiston keruu aistien ja osallistuen

Käytän konkreettisesta aineistonkeruumenetelmästäni ilmaisua ”aistiva osallistuminen”. Pinkin (2015, 129) aistiva osallistuminen⁵ (engl. *participant sensing*) on mukaelma klassisesta etnografisesta tutkimusmenetelmästä osallistuvasta havainnoinnista (engl. *participant observing*). Havainnointi itsessään on erinomainen menetelmä erityisesti vuorovaikutusta tutkittaessa ja kun tutkimukseen liittyy kielellisiä haasteita (Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara 2004, 202; Anttila 1998, 221). Osallistuva havainnointi määrittäytyy havainnoinnin tavaksi, jossa tutkija osallistuu tutkittavien ehdoilla heidän toimintaansa ja pyrkii jakamaan heidän elämäkokemuksiaan (Hirsjärvi ym. 2004, 205).

Aistivassa osallistumisessa painotetaan varsinaisen havainnoinnin ohella aktiivisen osallistumisen kautta tapahtuvaa kehollista, aistinvaraista, empaattista ja paikantunutta oppimista (Pink 2015, 125). Aistit ja sanaton viestintä ovat toki läsnä myös osallistuvassa havainnoinnissa (Anttila 1998, 222). Aistivaan osallistumiseen tulisikin tutkielmani kohdalla suhtautua menetelmällisenä tarkennuksena, eikä niinkään osallistuvaa havainnointia korvaavana aineistonkeruumuotona. Tapani olla kentällä oli hyvin intensiivinen ja havainnoinnin tietoisuus vaihtelevaa, joten koen siksi tarkennuksen tarpeelliseksi. Havainnoinnin haasteista kirjoitan lisää myöhemmin tässä alaluvussa. Kokonaisuudessa luku jakautuu tästä eteenpäin kahteen eri yleisteemaan. Aluksi kuvaan aikaani kentällä yleisesti ja sitten keskityn aineistonkeruun avaamiseen tutkijanäkökulmasta.

Käytännössä aistiva osallistuminen tarkoittaa tutkielmassani sitä, että osallistuin kulttuurisesti monimuotoisen kädentaitoryhmän toimintaan kahdentoista päivän ajan samalla tavalla kuin kaikki muutkin ryhmässä, mutta tarkkailin samalla ympäristöä, kehollista olemistani ja vuorovaikutuksen nyansseja ja kirjasin kokemukseni ja tuntemukseni myöhemmin kenttäpäiväkirjaani. Olin myös intensiivisesti läsnä omana itsenäni, vaikkakin roolini, joita pohdin tuonnempana, vaihtuivat tilanteiden mukaan. Tätä kahdentoista päivän jaksoa edeltävillä ja sen jälkeisillä satunnaisilla osallistumiskerroilla olin välillä paikalla ainoastaan osan päivästä. Näillä kerroilla koin olevani enemmän vieraileva osallistuja kuin ryhmän täysivaltainen jäsen. Ensimmäiset osallistumiskerrat olivat luonteeltaan kontaktia luovia ja tutustumista puolin ja toisin. Viimeiset (helmikuussa 2020 toteutuneet) osallistumiskerrat taas mahdollistivat tarkentavien jälkihavaintojen tekemisen, niin sanotun kentälle paluun, vaikkakaan kenttä ei tuntunut enää täysin samalta. Käsittelen kentälle paluuta tarkemmin myöhemmin tässä alaluvussa.

Kenttäjaksoni intensiivisimmässä osuudessa päivät rytmittyivät siten, että aloitimme aamun kello yhdeksältä opiskelemalla suomen kieltä katsomalla selkokieliset

⁵ Tätä suomennosta on käyttänyt Miia-Leena Tiili (2016) väitöskirjassaan *Ammattilaisuuden ankkuripaikat: kinesteettinen tieto Suomenlahden merivartiostossa*.

uutiset, joista sitten keskustelimme. Uutisten jälkeen noin puolet ryhmästä siirtyivät verstaalle toiseen rakennukseen tekemään käsitöitä ja puolet jäivät luokkaan jatkaamaan suomenkielen opiskelua. Puoli kahdeltatoista oli lounastauko luokkatilassa, jonka jälkeen verstaalla ollut pienryhmä jäi luokkaan opiskelemaan suomenkieltä ja suomenkieltä aamupäivän opiskellut pienryhmä lähti verstaalle. Suomea sujuvammin puhuvat eivät osallistuneet kielitunneille, vaan he työskentelivät koko päivän verstaalla. Itse vietin myös koko päivän verstaan puolella, koska tutkimukseni pääpaino oli kuitenkin käsin tekemisessä. Kädentaitotekniikoista osallistumisjakson aikana olivat läsnä kankaan kutominen, ompelu, verhoilu, neulahuovutus, virkkaus, kankaanpainanta, kynttilöiden kastaminen, origamit ja himmelin valmistus, joista kaikkia kankaan kutomista, verhoilua ja virkkausta lukuun ottamatta kokeilin myös itse. Päivä päättyi minun ja toiminnassa mukana olevien asiakasosallistujien⁶ osalta kahdelta. Ohjaajat ja vertaisohjaajat työskentelivät myöhempään.

Roolini kentällä olivat vaihtelevat. Havainnointitilanteessa ajatellaan mielestäni hieman kankeasti oltavan läsnä kahdessa eri persoonassa, sekä osallistujana että toisten käyttäytymisen seuraajana (Anttila 1998, 222). Itselläni erityisesti osallistujan rooleja oli lukuisia (ks. myös esim. Hytönen-Ng 2016, 277–284; Tuominen 2017, 26–28). Toisinaan toimin verstaalla ikään kuin ohjaajan roolissa, toisinaan työskentelin jonkun oman projektini parissa ja toisinaan autoin jotakuta tai tein jotakin työtä jonkun kanssa yhdessä. Joskus vain katselin muiden tekemistä tai siivosin tai juttelin. Taukojen sekä tilojen välillä siirtymisien ja niistä poistumisien aikana koin toimivani välillä eräänlaisessa sosiaalityöntekijän roolissa, koska minulta saatettiin pyytää apua esimerkiksi laskujen maksamiseen ja puheluiden hoitamiseen tai selittämään viranomaiskirjeiden ja tekstiviestien sisältöjä. Toisaalta, samanlaista apua pyydettiin myös muilta suomea äidinkielenään puhuvilta. Auttamistilanteissa saattoi tulla esille arkaluontoiseksi luokiteltavaa tietoa ja avun pyytämisen voi siksi nähdä myös luottamuksenosoituksena.

Vuorovaikutukseen perustuva roolini poikkesi välillä fyysisestä roolistani. Luokkahuonetilassa tapahtuvilla suomen kielen tunneilla olin fyysisesti samassa asemassa kuin asiakasosallistajat. Istuin samassa pöytärivissä heidän kanssaan, kun taas kulloinkin ohjaaja oli uutisista keskusteltaessa luokkatilan edessä ja vertaisohjaajat usein seinän vierustan nojatuoleilla, elleivät sitten pöydän ääressä. Käytännössä keskustelun aikana roolini oli kuitenkin suomen kieltä äidinkielenä puhuvana luonnollisesti melko ohjaava. Tässä kohti koinkin olevani kehollisesti kaksoisroolissa. Kehoni paikantui suomen kielen opiskelijan rooliin, mutta ulosantini ja eleeni olivat ohjaajan. Tutkijan ja tutkittavien kehojen asentojen suhteesta ja niiden merkityksestä tutkimukselle ovat kirjoittaneet muun muassa Judith Okely (1992, 17) ja Terhi Utriainen (1998, 295).

⁶ Nimitän asiakasosallistujiksi kädentaitoryhmän toimintaan työttöminä työnhakijoina osallistuvia maahanmuuttajia ja paluumuuttajia. Ryhmän muita jäseniä ovat vertaisohjaajat, työharjoittelijat ja ohjaajat, joista kaikista käytän enimmäkseen yleisnimitystä ohjaajat.

Tavallisen versta- ja luokkahuonetyöskentelyn lisäksi olin ryhmän mukana myös muualla toteutetussa kädentaitopajassa ja oppilaitosvierailulla, myyjäisissä hankkeessa syntyneitä tuotteita myymässä ja kahdessa päätösjuhlissa. Aineistonkeruuta tapahtui myös lounastauoilla ja siirtymien aikana. Vaihtelevat toimintaympäristöt mahdollistivat osallistumisen ja havainnoimisen laajemmasta näkökulmasta. Esimerkiksi hyvin arkiset keittiön ja vessan jakaminen toivat tärkeän lisänsä osallistumiskokemukseeni. Keittiön ja luokkahuoneen käsittävä alue oli ryhmän kaikkien jäsenten yhteistä tilaa. Siellä söivät pääsääntöisesti kaikki ja ruoka oli olennainen puheenaihe ryhmässä. Pinkin (2009, 76) mukaan on hyvin todennäköistä, että tutkija oppii jotakin syömällä yhdessä tutkittavien kanssa. Kiinnitin lounastauoilla huomiota ruoan jakamisen kulttuuriin (ks. minikulttuureista Kokkonen 2010, 20 ja tämä tutkielma luku 2.4). Minulle oman jokapäiväisen ruoka-annoksen jakaminen tuntui vaikealta. Jaoin mielelläni esimerkiksi pähkinöitä tai suklaata tai jotakin muuta, mitä olin varta vasten varannut jaettavaksi. Sen sijaan vaikkapa evässalaatilla oli minulle yksityisempi merkitys. Ylipäätään minulla oli tunne, etteivät useimmat asiakasosallistujat suhtautuneet ruokaan henkilökohtaisena omaisuutena toisin kuin minä itse. Ruoan jakaminen ei vaikuttanut olevan heidän silmissä ”omasta jakamista” tai ”toisen oman ruoan vastaanottamista”.

Vessan jakaminen ilmensi puolestaan ryhmän sisäisiä valta-asetelmia. Eräsaari (1995, 175) esittää vessat kiinnostavana esimerkkinä ammattilaisten ja asiakkaiden välistä etäisyyttä tuottavasta tilallisesta strategiasta. Kädentaitoryhmän ohjaajilla oli oma vessansa toimistohuoneessa, jota myös vertaisohjaajat nähdäkseni käyttivät. Asiakasosallistujat käyttivät eteisen vessaa, joka oli nimetty naisten vessaksi (mies-ten vessaa ei käsittäkseni ollut ainakaan nimettynä olemassa). Itse käytin samaa vessaa kuin asiakasosallistujat. Toki on huomioitava, että Eräsaaren tutkimuksessa käsitellään nimenomaan tarkoitustaan varten suunniteltuja virastoja, kun taas oma aineistonkeruuympäristöni ei ole arkkitehtonisesti kulttuurisesti monimuotoisen kädentaitoryhmän toimitilaksi suunniteltu rakennus. Eräsaaren esimerkin kautta koen kuitenkin, että jakamalla fyysisiin tarpeisiin liittyviä tiloja (keittiö, vessa) ja asioita (ruokaa) loin tutkimuskenttäni astetta intiimimmän yhteyden ja asetuin ryhmän sisäisessä hierarkkisessa asetelmassa samalle tasolle asiakasosallistujien kanssa (ks. ruoan jakamisesta esim. Uusihakala ja Eräsaari 2016, 10). Osallistumiseni kaikkiin ryhmän toimintoihin mahdollisti myös moniaistisen ja kehollisen sitoutuneisuuden muihin tutkimuksessa mukana oleviin ja heidän sosiaaliseen, aineelliseen, diskursiiviseen ja aistienvaraiseen ympäristöönsä, minkä Pink (2015, 48) katsoo olevan etnografisen tutkimuksen edellytys.

Havainnoiminen kentällä kohdistui helposti edellä kuvaamiini asetelmallisiin seikkoihin ennalta määriteltyjen tutkimuskysymyksien sijaan. Alkuperäisenä tarkoituksenani oli kyllä kiinnittää huomiota kentän tapahtumiin nimenomaan tutkimuskysymyksien näkökulmasta, mutta käytännössä oli hyvin haasteellista olla samaan aikaan sekä aktiivinen toimija että tarkkailija, kuten myös Koskinen-Koivisto ja Leh-

tovaara (2021, tulossa) huomauttavat. Pink (2015, 129) muistuttaakin, ettei aistienvainainen oppiminen välttämättä tapahdu tutkimuskysymyksen ohjaamana tiukasti strukturoituna prosessina. Kehollinen tieto ei oman kokemukseni mukaan ole kaikissa tilanteissa luonteeltaan sellaista, että sitä voisi nopeasti tulkita vuorovaikutustilanteessa. Okely (1992, 16) kirjoittaa, ettemme voi merkitä muistiin tietoa tiedon kokemisen hetkellä, mutta voimme takautuvasti kirjoittaa siitä kenttämuistiinpanojen toimiessa ärsykkeinä kehollisille ja tiedostamattomille muistoille.

Joidenkin kehollisten kokemusten avautuminen tietoisuudelle vaatii mielestäni ajan lisäksi myös rohkeaa paneutumista asiaan. Tällaisia ovat erityisesti hankaliksi koetut tuntemukset. Jos olisin keskittynyt syväanalysoimaan kaikkia omia kehollisia kokemuksiani kentällä itse tilanteessa, olisi se syönyt tarkkaavaisuuttani kentän muilta tapahtumilta ja kokemuksilta sekä vienyt terää aktiiviselta osallistumiselta. Tämä menetelmällinen painotus teki tutkimusprosessista hieman sumeahkon ja vaikka tiedostin sumeuden kuuluvan asiaan, koin silti kentällä usein paniikinomaisen tunteen ”olenko muistanut havainnoida” tai vielä tarkemmin ”olenko osannut havainnoida”. Aistiva osallistuminen aineistonkeruumenetelmänä sai siis kaikessa intensiivisyydessään aikaan myös epävarmuuden ja keskeneräisyyden tunteita.

Sumeutta olisi voinut hälventää aktiivinen muistiinpanojen kirjoittaminen päivän aikana. En kuitenkaan koskaan kirjoittanut muistiinpanoja kentällä ollessani. Koin, että se olisi häirinnyt vuorovaikutustilanteita ja osallistumistani ja korostanut liikaa rooliani tutkijana (ks. myös esim. Isotalo 2015, 67). Pyrkimyksenäni oli pikemminkin olla kuin sieni, joka imee itseensä ryhmässä tapahtunutta ja koettua ja joka tulee puristettua kuiviin vasta päivän päätyttyä kotona. Kirjoitin tietokoneella kenttäpäiväkirjaani päivän tapahtumat mahdollisimman pian kotiin päästyäni. Toisinaan tämä tapahtui lähes välittömästi päivän päätyttyä ja toisinaan taas minun oli käytävä välissä esimerkiksi luennolla. Tällöin saatoin kirjoittaa muutamia ydinsanoja kalenteriini muistiin, etten vain unohtaisi niitä kenttäpäiväkirjasta. Kenttäpäiväkirjan kirjoittamisen hetkiä leimasi lähes poikkeuksetta kiireen tuntu. Tämä luonnollisesti häiritsi kirjoittamista ja tyypisti ilmaisun runsautta. Kiireen tunne tuli myös siitä, että pelkäsin unohtavani jotakin merkittävää, jos keskittyisin liiaksi kuvailemaan yhtä asiaa.

Konkreettisesti noin 50 sivua käsittävä kenttäpäiväkirjani sisältää kaikenlaisia merkintöjä omista tunnetiloista syömiimme ruokiin ja käymiimme keskusteluihin. Kehollisuus ja moniaistinen osallistuminen näkyvät kenttäpäiväkirjassani muun muassa kuvauksina kehollisista tuntemuksista kuten esimerkiksi kivuista, kehon asennoista ja asetelmista, äänimaisemasta, tuoksuista ja materiaalien tunnusta. Pitkien ja tarkkojen tilannekuvien sijaan kenttäpäiväkirjani on kuitenkin enemmän kokonaisuutena *mielensyötteitä*. Mielensyötteillä tarkoitan eräänlaisia muistilappuja, joita sen hetkinen minäni jätti hyötykäyttäväksi tulevaisuuden minälleni. Pyrin kirjoittamaan ylös kaiken muistamani riippumatta siitä, tuntuiko se merkitykselliseltä tutkimuskysymyksen kannalta juuri siinä hetkessä vai ei. Halusin näin jättää analyysia

tekevälle tulevaisuuden minälle tilaa ja väljyyttä liikkua ja herätä tapahtumiin uudestaan intuitiota hyödyntäen. Muistin visuaalisiksi apulaisiksi otin kenttäjakson aikana myös satunnaisesti kuvia tuotteista ja toimintatiloista (ks. Koskinen-Koivisto ja Lehtovaara 2021, tulossa). Kuva-aineiston analyysi ei ole tutkimusaiheeni kannalta olennaista, mutta laitan kuitenkin merkille, missä tilanteissa ja miksi olen kuvat ottanut ja mitä ne minulle edustavat (ks. Pink 2015, 182).

Lopuksi suuntaan huomion takaisin tämän alaluvun alkupuolella mainitsemaani kokemukseen kentälle paluusta. Kentällä oleminen on perinteisessä etnografiassa tutkimuksessa mielletty vähintään yhden vuoden mittaiseksi ajanjaksoksi (Pink ja Morgan 2013, 352). Minun tapauksessani kenttätyöjakson voi käsittää lyhytkestoiseksi etnografiaksi (ks. Pink ja Morgan 2013). Myös paluuni kentälle tapahtui hyvin lyhyen ajan sisällä, noin puolitoista kuukautta varsinaisen tutkimusjakson päättymisen jälkeen. Yleensä kentälle paluusta puhuttaessa tarkoitetaan useiden vuosien ja jopa vuosikymmenien aikana tehtyjä paluita kentälle (ks. Howell ja Talle 2012, 3). Sekä lyhytkestoisessa etnografiassa että nopeassa kentälle paluussa olemisen tietynlainen tiheys ja intensiivisyys mahdollistavat kuitenkin muutoin helposti näkymättömiin jäävän tiedon havaitsemisen (ks. Pink ja Morgan 2013, 353). Omalla kohdallani nopea kentälle paluu sai minut huomaamaan, että kenttä voi muuttua hyvin nopeasti. Toimintatiloja oli järjestelty uusiksi ja mukaan tulleet uudet osallistajat olivat keikauttaneet kielelliset valta-asetelmat pääläelleen. Verstaalla oli konkreettisesti hiljaisempi äänimaisema helmikuussa mitä joulukuussa. Muutoksen huomaaminen havahdutti minut ymmärtämään, ettei mikään paikka tai tila ole staattinen vaan pikemminkin Edward Caseya mukaillen alati muuttuva, kehittyvä ja uudelleen määriteltävä ”tapahtuma” (Casey 1996, Pinkin 2015, 55–57 mukaan; myös Massey 2005, 140–141). Tätä kautta käsitin konkreettisesti etnografiseen tutkimukseen liittyvän tiedon alati muuttuvan luonteen ja tilannesidonaisuuden ja oivallus asetti minut oikeaan kokoon suhteessa tutkimuskenttään. Kenttä on ja tapahtuu, ja minä voin vain ottaa osaa siihen ottamalla osaa siitä.

3.3 Refleksiivinen lähiluku ja teemoittelu analyysimenetelminä

Tutkimusaineistoni analyysi rakentuu *refleksiivisen lähiluennan* ja tutkimusaineiston teemoihin jakavan järjestämisperusteen ympärille aistietnografisen tutkimusstrategian ohjaamalla tavalla. Aistietnografisessa tutkimuksessa aineiston analyysia ei ajatella ainoastaan tutkimusprosessin yhtenä rakenteellisena vaiheena, vaan tutkijan tietämisen tapana läpi koko tutkimusprosessin. Refleksiivinen tutkimusote ja tutkijan ymmärrys roolistaan kokemuseräisen tiedon käsitteellistäjänä ovat analyysissa olennaisessa asemassa. Varsinainen tutkimusaineisto toimii apuvälineenä tutkimustilanteen aistienvaraisen ja emotionaalisen todellisuuden mahdollisimman koko-

naisvaltaisessa uudelleen kohtaamisessa. Toisin sanoen tutkimusaineisto voi tuoda esiin ne prosessit, joiden avulla se on tuotettu. (Pink 2015, 181–182.)

Käytännössä edellä mainittu tarkoittaa sitä, että jo kentällä ollessani tein aineiston tiedostettua ja tiedostamatonta analyysia, ikään kuin ”lähiluin” koettua. Vaikka pyrin kirjaamaan kenttäpäiväkirjaan havaintoja hyvin laajasti, itseäni sensuroimatta ja myöhemmälle analyysille tilaa antaen, ovat muistiin valikoituneet havainnot kuitenkin analyttisen mieleni suodatusproessin läpikäyneitä. Näin ollen osa kentän tapahtumista aloitti käsitteellistymisensä jo kenttäpäiväkirjan kirjoittamisvaiheessa. Aistietnografinen kokonaisvaltainen tapa käsittää aineiston analyysi ei sulje pois systemaattisempia sisällöstä lähtöisin olevia analyysimenetelmiä (Pink 2015, 182). Siksi keskityn seuraavaksi kuvaamaan refleksiiviseksi lähiluvuksi nimeämäni analyysimenetelmää sekä teemoittelua aineiston järjestämisperusteena. Lisäksi perustelen lyhyesti, miksi valitsin juuri nämä menetelmät analyysini apulaisiksi. Lopuksi havainnollistan aisti- ja autoetnografian mahdollistaman tiedonmuodostusproessin syntyä konkreettisen kenttäesimerkin kautta.

Lähiluvulla tarkoitetaan tutkimusaineiston moneen kertaan tapahtuvaa lukemista ja lukemisen perusteella tehtyä tulkitsevaa ja refleksiivistä kirjoittamista. Lukea voidaan Jyrki Pöysän (2010) mukaan usealla eri tavalla kuten esimerkiksi ”eritellen, katkonaisesti, hitaasti tankaten” tekstin eri osia keskenään vertaillen ja rinnastaen. Siinä missä ensimmäinen lukukerta on usein joko sisältöön keskittyvää eläytyvää lukemista tai toisaalta nopeaa ja kursorista pikalukua, määrittelee kirjoittamisprosessin alkua lyhyet muistiinpanot ja alleviivaukset tekstissä. Jo ensimmäisen lukukerran taustalla vaikuttavat lukijan ennako-odotukset tekstin ymmärtämisestä. (Pöysä 2010, 338–340.)

Painotan lähiluvun refleksiivisyyttä, koska etnografisen tiedonmuodostuksen laadunvarmistus perustuu nimenomaan refleksiivisyydelle (Gould 2016, 19). Itsereflektio on etnografisen tutkimuksen tekemisen ydintä, ja sillä tarkoitetaan yksinkertaistetusti tutkijan omien ajatuksien peilaamista (esim. Davies 2008, 3–4). Jeremy Gouldin (2016, 10) mukaan ”refleksiivisyys on ajattelemisen tapa, joka kouliintuu sen tietoisien harjoittamisen kautta”. Gould (2016, 11) kirjoittaa refleksiivisyyden tapahtuvan painettujen sivujen sijaan tutkijaminän sisäisessä dialogissa. Se ei ole jotain, jonka voi liimata valmiin analyysin päälle, vaan etnografisen tiedon tuottamista itsessään. Sitä voi harjoitella ja opetella, mutta ei automatisoida. Itsereflektio ei täten ole jotakin päätökseen tulevaa vaan alati jatkuvaa. (Gould 2016, 15.)

Tutkimusaineistoni refleksiivisessä lähiluennassa huomioin Gouldin (2016) mainitsemat refleksiivisyyden kolme kategoriata. Näistä ensimmäistä kokemuksellista refleksiivisyyttä on tutkijan omien ajattelutottumuksien analysoiminen. Tässä tutkija yrittää ymmärtää ajattelutottumuksiensa suhdetta omaan henkilöhistoriaan ja omiin piirteisiin. (Gould 2016, 27–28.) Tämän näkökulman huomioin esimerkiksi tarkastelemalla suhdettani käsin tekemiseen ja kulttuurisesti monimuotoisiin toimintaympäristöihin aiemmassa elämässäni. Näkökulma on tärkeä myös kehollisia ko-

kemuksia reflektoidessa. Relationaalisella refleksiivisyydellä Gould tarkoittaa tutkijan ja tutkittavien välisen valtasuhteen analysointia ja postkoloniaalisella refleksiivisyydellä kahden edellä mainitun kategorian risteykseen jäävää herkistymistä toisaalta omalle itselle ja toisaalta omalle osuudelle koloniaalisten valtasuhteiden jatkuvuudessa. Postkoloniaalista refleksiivisyyttä leimaa myös sen suhde poliittisiin jännitteisiin: refleктоivalla tutkijalla ei ole varaa antautua politiikkaan eikä varaa kieltäytyä sitä näkemästä. (Gould 2016, 30–33.) Valtaa ja poliittisia jännitteitä käsittelen tarkemmin myöhemmin tutkimuseettisten kysymysten yhteydessä.

Tarkoitukseni oli analyysiprosessin edetessä oppia tunnistamaan eroja oman tutkijaminän ja kentällä toimivan empiirisen persoonan välillä (ks. Gould 2016, 33). Oleellista tässä prosessissa on myös ymmärtämättömyys. Gouldin (2016, 12) mukaan aukot tutkijan kyvyssä ymmärtää tutkimuskentän tapahtumia vievät tutkimusprosessia eteenpäin ja tuottavat tarkennettuja tutkimuskysymyksiä. Ymmärryksen raja-alueille jäävät keholliset kokemukset ja tunteet hahmotan kuin mahdollisina oviaukkoina ei-näkyväisen tutkimustiedon äärelle. Tuulikki Kurki (2010, 163) puhuu ”tiedon avautumisesta” tutkijan kohdistuessa kenttäpäiväkirjaan erilaisia lukevia ja tulkitsevia katseita. Innoituksen kyseiseen sanapariin Kurki (2010, 163) on saanut Carlo Ginzburgin (1999) *History, Rhetoric and Proof* teoksessa käyttämästä ilmauksesta ”unfold the story”, joka kuvaa hyvin lähiluvussa olennaista tarinan ja tiedon purkamisen luonnetta. Analyysiani ohjasi pyrkimys havainnoida intuitiivisesti millaista tutkimuksellista tietoa omien tunteiden ja tuntemuksien tarkastelusta voi avautua (ks. Suopajarvi ym. 2019, 61).

Aineiston konkreettisesti järjestämisessä etenin teemoittelulle tyypillisesti siten, että aluksi pelkistin aineistoa tutkimuskysymyksien ja aineistosta tekemiäni havaintojen pohjalta. Sitten jaoin aineiston sisällön mukaisesti teemoihin, joiden perusteella uudelleen luokittelin ja käsitteellistin tutkimustuloksia. Syntyneitä tuloksia vertaan aiempiin tieteellisiin tutkimuksiin. (ks. Eskola ja Suoranta 2008, 174–180.) Tämä prosessi kuvaa hyvin autoetnografialle tyypillistä kaavaa edetä yksityisestä yleiseen (ks. luku 3.1). Vuorovaikutustilanteiden järjestämisessä käytin apuna jaottelua sanalliseen viestintään ja kehollisen viestinnän merkkijärjestelmiin (Hjelt-Putilin 2005, 95–96, 114–122). Kohdatuksi tulemisen analysoimisessa hyödynsin vahvasti omia kehollisia kokemuksiani tutkimuskentältä. Tietyt tilanteet tuntuivat selittämättömällä merkityksellisiltä jo kentällä ollessani. Kehollisten muistojen ja kenttäpäiväkirjamerkintöjen avulla pystyin palaamaan muistinvaraisesti kentälle ja tarkastelemaan ”puhumatonta” uudelleen (ks. Pink 2015, 77 ja 187; Okely 1992, 16).

Valitsin refleksiivisen lähiluvun ja teemoittelun analyysimenetelmikseni, koska halusin antaa tutkimusaineistolleni mahdollisimman paljon tilaa. Toisin sanoen halusin edetä analyysissä aineisto edellä, vaikka tutkimuskysymykset minua johdattelivatkin. Kenttätyöjakson ajallisten rajoitteiden johdosta en voinut mennä kentälle vain ”katselemaan” ilman minkäänlaisia ennakkoon asetettuja tutkimuskysymyksiä. Toisaalta, en voinut kentällä liiaksi ripustautua tutkimuskysymyksiin, koska silloin

en olisi ollut kaikkine aisteineni ja kehollisuusineni siellä täysipainoisesti läsnä. Sama pätee aineiston analyysiin.

Aisti- ja autoetnografisen analyysiprosessin alkupisteet ovat joskus kiinni pienistä mitättömän oloisista sattumuksista. Jokainen päiväni kentällä alkoi portaiden kiipeämisellä ylös kohti luokkahuonetiloja. Joka kerta portaita kavutessani aistin jonkin liuotinaineen tuoksun ja tunsin tuoksun kuristavana tunteena kurkussani samalla kuitenkin jollain tapaa nauttien tuoksusta. Tämä tunne oli minulle tuttu jo suutarikoulusta, missä olin paljon tekemisissä erilaisten liimojen ja liuotinaineiden kanssa. Vasta viimeisinä kentälle paluuni päivinä minulle tuli mieleen kuvata portaikko ja kuvaa ottaessani tajusin, että portaikon vieressä oli korkea pino maalisanjoja. Liottimen tuoksu oli siis peräisin näistä sankoista, mutta silmäni ei ollut tarttunut niihin aikaisemmin tuoksun ja kuristavan tuntemuksen ollessa näköhavaintoa voimakkaampia aistikokemuksia. Pinkin (2015, 66–68) mukaan aistikokemuksen tulkinnan taustalla vaikuttaa aina henkilöhistoria (ks. myös Seremetakis 1993; myös Koskinen-Koivisto ja Lehtovaara 2021, tulossa; Koskinen-Koivisto ja Lehtovaara 2020, 26 ja 31–32). Jos liottimen tuoksulla ei olisi ollut minulle vahvaa viestiä menneisyydestä, olisin luultavasti havainnut maalisanjot heti. Nyt tuoksu vei minut nostalgian hengessä (ks. Seremetakis 1994, 4; Sparkes 2009, 23–24) kauas toisaalle vuosien taakse ja sokeutti ympäristön tarkastelulta jättäen kuitenkin jälkeensä vahvan aistimiston tilanteesta.

Portaikossa kiinnitin tällä kertaa huomiota, että siinäähän oli isoja maalisanjoja eli liottimen haju tulee varmaan niistä! Rappujen vierus on kyllä täynnä vaikka mitä kamaa samoin kuin verstaskin. Mutta jotenkin siihen tottuu, eikä edes kiinnitä huomiota. Elelee vaan tyytyväisenä ties minkä kampeen keskellä. Silmä mieltää sen nopealla silmäisyllä materiaaliksi ja maisemaan kuuluvaksi. (Kenttäpäiväkirja 11.2.2020.)

Kenttäpäiväkirjamerkintä tapahtuneesta vaikuttaa arkiselta sivuhuomautukselta. Kuitenkin juuri siinä hetkessä, kun nousen samoja portaita kuin kaikki muutkin ryhmän toimintaan osallistuvat vuorollaan, ajatukset valuneina päästä kurkkuun ja kuristavaan tunteeseen, rapistuneiden kiviseinien hohkatessa kylmyyttä ja auringon heittäessä ikkunasta porrastasanteelle pienen kelmeän kellertävän lämmittävän valoläikän, *juuri siinä hetkessä* itää siemen jollekin merkitykselliselle. Vahva aistikokemus saa minut pysähtymään tilanteen äärelle ja tavoittelemaan kehkeytymässä olevaa oivallusta. Ajatuksen ensimmäinen taso on ymmärrys portaiden kiipeämisestä henkisesti suutarikoulun liimapöydän ääressä. Toinen taso on hahmottaa portaikko ”porttina” ja päivittäisenä sisääntulorituualina kentälle. Kolmas taso on portaikon muut kulkijat, joiden sisämaailmaan en voi päästä käsiksi, mutta jotka astuvat kentälle saman ”portin” kautta. Voin olla varma ainoastaan askelista, joita me kaikki portaisissa otamme ja tämä tieto riittää minulle. Yhteiset askeleet, vaikkakin erikseen otetut, sama suunta, sama liike kehossa, olipa mieli missä tahansa, tämä kaikki tuntuu merkitykselliseltä ja tutulta myös verstastyöskentelyn puolelta ja luo siksi tar-

peen palata kokemukseen uudelleen silmät ja korvat auki sille, mikä haluaa muovautua esiin: analyysiprosessin alku aistivan osallistumisen mahdollistamana.

3.4 Tutkimuseettiset kysymykset

Tutkielmani suuntaa niin tutkimuskysymysten kuin tutkimusmenetelmävalintojen osaltakin on vahvasti ohjannut heti aineistonkeruun alussa kohtaamani tutkimuseettinen ongelma. Aikomukseni oli alunperin keskittyä tutkimaan käsin tekemisen vaikutuksia kotoutumisprosessiin ja kerätä tietoa haastattelemalla hankkeeseen osallistuvat maahanmuuttajat ja heidän ohjaajansa osallistuvan havainnoinnin lisäksi. Ensimmäisellä vierailulla kädentaitoryhmässä käsitin, että haastattelujen toteuttaminen suomen kielellä olisi sekä eettisesti arveluttavaa että saavutettavissa olevan tiedon kannalta hankalaa. Mietin muun muassa, kokisivatko tutkittavat haastattelun vaatimien lupa-asiakirjojen täyttämisen suomen kielellä rasittavana tai jopa epäilyttävänä. Entä kuinka voisin varmistua heidän ymmärtäneen allekirjoittamiensa asiakirjojen sisällön? Miten syvällistä tietoa voisin suomen kielellä haastattelemalla saavuttaa haluamastani aiheesta? Tulkin käyttäminen oli poissuljettua, koska tutkielmallani ei ole rahoitusta ja tulkkeja olisi tarvittu useampia kuin yksi tutkittavien lukuisten eri äidinkieliä vuoksi. En myöskään halunnut päätyä haastattelemaan vain suomen kieltä parhaiten taitavia, koska se olisi mielestäni vinouttanut kokonaiskuvaa. Kenttätilanteiden videoiminen oli samoista tutkimuseettisistä syistä poissuljettua kuin osallistujien haastateleminenkin. Aineistonkeruu pelkän osallistuvan havainnoinnin avulla huolestutti minua. Kuinka voisin tutkia muiden kokemusta pelkän havainnoinnin avulla?

Painiottelu näiden kysymyksien kanssa johti tutkimusaiheen uudelleen rajaukseen ja aisti- ja autoetnografisen tutkimusmenetelmän käyttöönottoon. Tutkimus on toisin sanoen syntynyt kirjaimellisesti etiikka edellä. Tutkimuseettinen pohdintani koostuu niin tietosuojaan ja aineistonhallinnan näkökulmasta kuin erilaisten kenttätilanteiden aiheuttamista henkilökohtaisten tunteiden kirjosta. Henkilökohtaisiin teemoihin lukeutuu epävarmuuteni tutkijan roolista, arkaluonteiset asiat ja ystävyys tutkimuskentällä, syyllisyyden tunne, valta ja viimeisenä tutkijan yksityisyyden rajat.

Tutkimusaineistoa kerätessäni noudatin Tutkimuseettisen neuvottelukunnan eettisiä ohjeita vastuullisesta tutkimuksesta (ks. Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019). En kerännyt kenenkään henkilötietoja, joten kirjallista lupaa aistivaan osallistumiseen ei tarvittu. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan mukaan henkilötiedoilla tarkoitetaan ”kaikkia tunnistettuun tai tunnistettavissa olevaan luonnolliseen henkilöön liittyviä tietoja” (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 11). Esitutkimusvaiheen alussa kerroin tutkimuksestani ja tutkimukseen liittyvästä tietosuoja-asiasta kädentaitoryhmälle PowerPoint-esityksen avulla ja jaoin lisäksi kaikille tutkimustie-

dotteen (ks. Liite 1). Pyrin esityksessäni selko-kielisyyteen, jotta asiasisältö olisi helpposti ymmärrettävissä. Myöhemmin, kun ryhmän toimintaan tuli mukaan uusia yksittäisiä henkilöitä, kerroin tutkimuksestani heille suullisesti ja tutkimustiedotteen avulla. En kuitenkaan voi olla varma, kuinka hyvin roolini ja tutkimusaiheeni tarkalleen ottaen ymmärrettiin ryhmässä ja tätä pidän aineistonkeruuprosessini eettisenä heikkoutena. Toisaalta, vaikka kulttuurisia vähemmistöjä edustavien ryhmän jäsenten voidaan katsoa olevan tutkimuksellisesti haavoittuvassa asemassa, ei tutkimusaiheeni itsessään ole erityisen arkaluonteinen ja henkisen ja fyysisen haitan tuottamisen välttäminen on ennen kaikkea minun vastuullani tutkimuksen tekijänä.

Kaikki henkilöt ja paikat esiintyvät kenttäpäiväkirjassani ja tässä tutkielmassa lähtökohtaisesti ilman tarkempaa nimeämistä tai pseudonyymeinä. Taustaorganisaation ja kehittämishankkeen nimiä en mainitse. Ohjaajista, vertaisohjaajista ja työharjoittelijoista puhun joko työnimikkeiden kautta tai yleistetyesti ohjaajina (asiakasosallistajat käyttivät kaikista ohjaajista nimitystä opettaja). Kenttäpäiväkirja ja aineiston analysointiprosessiin liittyvä tutkimuspäiväkirja ovat olemassa ainoastaan sähköisessä muodossa henkilökohtaisella tietokoneellani salasanan takana olevassa kansiossa sekä Jyväskylän yliopiston verkon turvatilassa (U:asema). Tutkimuksen päätyttyä tuhoan tutkimusaineiston. Tutkijana noudatan vaitiolovelvollisuutta ja hyvää tieteellistä käytäntöä niin tutkimuksen teon jokaisessa vaiheessa kuin maisterintutkielmaa kirjoittaessani (ks. Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019).

Tutkielmani alkumetreillä koin haastavana sen, että kenttätyövaiheeni oli jo alkanut, kun vasta kirjoitin tutkimussuunnitelmaani ja hahmotin tutkimuskysymyksieni ääriiviivoja. Tuntui vaikealta esiintyä tutkielman tekijänä, kun itse tutkielma oli minulle vielä hämärän peitossa ja opiskelut yliopiston maisteriohjelmassa juuri alkaneet. Tutkimuskysymysten tarkentuminen tai muuttuminen kenttätyöjakson aikana tai aineiston analyysivaiheessa ei kuitenkaan ole poikkeuksellista (ks. Kuula 2006, 137–138). Toisaalta, edellä mainitut epävarmuudet roolistani helpottivat samaistumistani kenttään ja tämän myötä auttoivat myös kontaktin luomisessa. Ennen maisteriopintoja olin kotona työttömänä työnhakijana lastani hoitaen, joten pystyin hyvin kuvittelemaan itseni esimerkiksi yhdeksi hankkeen vertaisohjaajista, jotka olivat toiminnassa mukana työkokeilijoina. En kokenut olevani lähtökohdiltani vierailija akateemisesta maailmasta, vaan pikemminkin vierailulla akateemisessa maailmassa ja akateemisen maailman kautta. Ovet vuorovaikutukselle ja keskustelulle avautuivatkin kentällä useammin sitä kautta, että minulla on lapsi kuin että opiskelen yliopistossa.

Kenttäjakson aikana eettistä pohdintaa aiheuttivat myös esiin nousevat arkaluonteiset asiat. Toisaalta, vaikka itse koin jonkun asian arkaluonteiseksi, ei asian kertoja välttämättä kokenut samoin (ks. Kuula 2006, 135–136). Tiedostin kuitenkin näiden asioiden mahdollisesti vaikuttavan suhtautumiseeni kyseisiin henkilöihin. Joillakin tiedoilla saattoi olla minua ja kyseistä henkilöä etäännyttävä vaikutus ja joillakin lähentävä. Näiden lähentävien ja etäännyttävien vaikutuksien vuoksi saa-

toin kanssakäymisessä ja havainnoimisessa keskittyä tiettyihin informantteihin enemmän kuin toisiin (ks. esim. Suopajarvi ym. 2019, 45).

Jotkin kentällä luodut suhteet ottivat askelia myös ystävyysuhteen suuntaan, ja en ollut varma mitä ajatella tästä (tutkijan ja informantin ystävyysuhteesta ks. esim. Härkönen 2016, 165–192; Järviluoma 2010, 234–257; Hendry 1992, 163–174). Ystävälle kenties paljastetaan enemmän asioita kuin tutkijalle, ja tutkijan roolini näkymättömyys aistivan osallistumisen keinoin tehtävässä aineistonkeruussa huolestutti minua. Jean Duncomb ja Julie Jessop ovat muistuttaneet, että tutkijan ei pitäisi esiintyä tutkittavien ystävänä luotettavaa aineistoa saavuttaakseen (Duncomb ja Jessop 2002, Kuulan 2006, 141 mukaan). Helmi Järviluoma (2010, 236) huomauttaa kuitenkin Duncombin ja Jessopin muodostaneen mielipiteensä aloittelevina tutkijoina saatuaan perusteellisen koulutuksen tutkimushaastattelusuhteen luomisesta. He kokivat taitonsa luoda haastattelutilanteeseen avoimuuden ilmapiiri ystävyden teeskentelemisenä ja tunsivat itsensä siksi pettureiksi (Duncomb ja Jessop 2002, Järviluoman 2010, 237 mukaan.) Itse en tarkoituksellisesti yrittänyt ystävyystyä kenenkään kanssa, enkä ystävällisellä käytöksellä saada ketään avautumaan minulle yksityisasiastaan. Suhteeni laatu muihin informantteihin on ylipäänsä hyvin tulkinnanvarainen. Pohdin esimerkiksi, mille ystävyys perustuu suhteessa, jossa kielellinen kommunikaatio on heikkoa ja miten kukakin määrittää ystävyden.

Välillä tutkijuuteni aiheutti minulle syyllisyyden tunteita. Tämä konkretisoitui minulle palatessani helmikuussa kentälle. Olin ollut koko tammikuun pois, ja minun teki mieli pahoitella sitä, että olen toiminnassa mukana kuitenkin vain tutkielman takia, enkä yhtenä todellisena osallistujana. Saman tyyppisestä syyllisyyden kokemuksesta on kirjoittanut myös esimerkiksi Henri Onodera (2016, 64), kun hän ei egyptiläisiä aktivistinuoria tutkiessaan kerran osallistunutkaan itse mielenosoitukseen oman turvallisuutensa vuoksi. Osittain tutkijuuteen liittyvästä syyllisyyden kokemuksesta johtuen päätin kentällä olla osallistumatta henkilökohtaisiin palautekeskusteluihin, joita ohjaajat ja asiakasosallistujat kävivät. Olisin uskoakseni saanut keskusteluista arvokasta aineistoa, mutta siinä hetkessä ajatus itsestäni havainnoimassa keskustelua tuntui liian intiimiltä. Eiväthän muutkaan osallistujat menneet mukaan toistensa palautekeskusteluihin. Tässä kohti siis tietoisesti häivytin tutkijan roolini taka-alalle ja olin ”vain yksi osallistujista”.

Pohdintaa synnyttivät myös sekä kentällä ilmenevät sisäiset valtasuhteet että tutkimuksen tekemisen valtaan liittyvät eettiset kysymykset kuin myös tutkimuksen poliittisuus (ks. relationaalinen refleksiivisyys ja postkoloniaalinen refleksiivisyys tässä tutkielmassa luku 3.3). Kentän sisäisessä valtahierarkiassa koin olevani kaikista eniten systeemin ulkopuolella, mutta toisaalta tutkielman kirjoittajan roolissa vallan huipulla. Lopulliset tutkimustulokset ovat minun tulkintojani koetusta ja kirjoitetusta. Yhtä lailla valtaa ovat kuitenkin käyttäneet myös kanssainformanttini määritellesään, mitä he haluavat minulle itsestään paljastaa.

Kentän valtasuhteet tulevat esille myös muun muassa siinä, millaisia kielihierarkioita hahmotan kentällä olleen. Ryhmän jakaminen suomea äidinkielenä puhuviin meihin (vrt. suomalaiset) ja suomea vieraana kielenä puhuviin heihin (vrt. maahanmuuttajat) olisi yksioikoista ja toiseuttavaa, kun todellisuudessa ryhmän sisällä oli monia kielellisiä erityispiirteitä ja syntyneet kielihierarkiat olivat vahvasti tilannesidonnaisia. Yhdessä tilanteessa saatoinkin itse olla kielellisesti valta-asemassa ja toisessa tilanteessa taas kasvavan paniikin tunteen vallassa, kun yritin kommunikoida kielellä, mitä osasin vain hyvin auttavasti keskustelukumppaneihini verrattuna. Käsittelen tutkimuskentän valta-asetelmia lisää analyysiluvuissa.

Tutkimuksen poliittisen vallan näkökulma tulee puolestaan esille kädentaitoryhmän toimintaa organisoivan kehittämishankkeen kautta. Kehittämishankkeen intressinä on ollut saada kauttani tietoa hankkeen vaikuttavuudesta ja hyödyntää havaintojani esimerkiksi hankeraportissa ja uudessa hankerahoitushakemuksessa. Lähtökohdiltaan subjektiivisiin havaintoihini perustuvilla tutkimustuloksillani voi siis olla poliittista valtaa, vaikka varsinaisesti en ole tehnyt tutkimusta tilauksena kehittämishankkeelle. Käytännössä hanke kuitenkin päättyi ennen tutkimukseni valmistumista, joten viittaukset tutkimukseeni hankeraportissa tai hankerahoitushakemuksessa käsittävät lähinnä maininnan tutkimusaiheesta.

Viimeinen tutkimuseettinen ja menetelmävalintojen venettä keikuttanut kysymys liittyy autoetnografiseen tutkimusmenetelmään. Uotinen (2010, 185) mainitsee autoetnografian eduksi sen, että omista kokemuksistaan kirjoittamalla tutkija asettaa arvostelulle alttiiksi itsensä eikä tutkittavia. Minun on tästä syytä helpompi välttää tuottamasta tahattomasti harmia muille tutkimuksessa mukana oleville. Tällä voin myös välttyä käyttämästä valtaa puhua tutkittavien äänellä heidän puolestaan. Kysymys kuuluukin, kuinka taata se, etten tule autoetnografisen menetelmän kautta tuottaneeksi harmia itselleni? Etnografiselta tutkimukselta vaaditaan läpinäkyvyyttä ja omien kokemusten ja tuntemusten kuvaaminen voi asettaa myös minut tutkielman tekijänä haavoittuvaan asemaan erityisesti siinä vaiheessa, kun maisterintutkielma tulee julkiseksi. Autoetnografisesta tutkimusotteesta huolimatta joudun miettimään, mitä asioita itsestäni ja yksityiselämästäni haluan avata tutkielmassa ja minkälaiseen yksityisyyteen minulla tutkijana on oikeus tutkimuksen läpinäkyvyyden kärsimättä (ks. esim. Suopajarvi ym. 2019). Olen tässä tutkielmassa tehnyt joitakin tietoisia henkilökohtaisia rajauksia ja jättänyt refleктоimatta kenttätöväiheeseen mahdollisesti vaikuttaneita yksityiselämäni tilanteita, vaikka reflektointi olisikin voinut olla analyysin kannalta hedelmällistä. Etnografisen tutkimuksen luotettavuus ei voi mielestäni perustua vaatimukselle tutkijan tunnustuksellisesta avautumisesta, kuten ei myöskään tutkijan henkilökohtaisten ja vaikeiden tuntemusten esille tuominen saa vähentää tutkimuksen akateemista arvostettavuutta.

4 KÄDENTAITOVERSTAS VUOROVAIKUTUSYMPÄRISTÖNÄ

Käsin tehdessä olemme erityisessä kehollisessa yhteydessä ympäristöömme. Kyseessä on yksi keskeytymätön vuorovaikutuksellinen prosessi, johon keho ja ympäristö muodostavat kaksi eri näkökulmaa (Johnson 2007, 276). Mark Johnson (2007, 276) kutsuu tällaista kehollisuuden ulottuvuutta ekologiseksi kehoksi. Kulttuurisesti monimuotoisen kädentaitoryhmän vuorovaikutuksen konkreettinen toimintaympäristö oli kädentaitoverstas. Vuorovaikutusta tapahtui toki myös muissa ympäristöissä, mutta silloin vuorovaikutuksen kontekstina ei ollut käsin tekeminen. Tutkielmani kannalta on oleellista ymmärtää kädentaitoverstas sellaisena tilana ja toiminnallisena ympäristönä, joka oli jatkuvassa muutoksessa ja prosessinomainen (ks. Massey 2005, 140–141) ajallinen kudelma (ks. Ingold 2008; ks. myös Pink 2009, 33). Aineistossa ajallisuus näkyi muun muassa siten, että verstas visuaalisena ja toiminnallisena ympäristönä viesti jo tehdystä, valmiista, kesken olevasta ja kesken jätetystä sisältäen kuitenkin aina mahdollisuuden tekemisen jatkamiseen tulevaisuudessa. Toisaalta verstas oli aineistossa ymmärrettävissä tilan käyttäjien mielikuvissa myös staattiseksi objektin kaltaiseksi paikaksi, josta voi puhua tiettyinä olemassa olevana yksikkönä.

Maurice Nevile ym. (2014, 5) kuvaavat objekteja yleisesti sellaisiksi fyysisen maailman elementeiksi, jotka voimme kokea aistinvaraisesti. Me voimme käsitellä ja manipuloida objekteja. Voimme liikuttaa, järjestellä ja sijoittaa niitä; luoda, koota, muuttaa, purkaa ja tuhota sekä kuvailla, muistaa ja kuvitella niitä. (Nevile ym. 2014, 5.) Samat määreet pätevät myös kädentaitoverstaaseen. Aineistossa verstas sekä rakentuu objekteista että on objekti itsessään. Verstas on aistinvaraisesti koettavissa ja siihen voi viitata, sitä voi kuvailla ja määritellä ja siitä voi muodostaa mielipiteitä. Tutkimusaineiston perusteella kädentaitoverstas tiivistyy konkreettisena materiaalisena tilana moniaistiseksi objektiksi, joka sekä toimii vuorovaikutuksen alustana ja osapuolena että synnyttää vuorovaikutusta ja vaikuttaa vuorovaikutukseen suoraan tai epäsuorasti.

Tämän luvun ensimmäisessä alaluvussa kuvaan kädentaitoverstasta aistittuna ympäristönä aineistoesimerkkien havainnollistamana. Aistit ovat tutkielmassani merkityksellisiä, koska ne tekevät fyysisen maailman näkyväksi meille järjestelemällä kokemuksiamme fyysisessä maailmassa. Aistisuus on ihmisen ensisijaisin kokemus maailmasta. (Karppinen ja Syrjäläinen 2014, 29.) Aistien kautta tulemme tietoisiksi itsestämme, muista ihmisistä ja meitä ympäröivästä maailmasta (Sparkes 2009, 23–24). Pyrkimyksenäni on tuoda lukija verstaan aistittuun todellisuuteen ja samalla avata eri aistien merkitystä todellisuuden tuottajina ja vuorovaikutuksen elementteinä. Näin luon mielikuvan siitä, *miten* käsin tekeminen synnyttää vuorovaikutusta toimintaympäristön moniaistisuuden kautta. Aistikokemuksista esillä ovat kuuloaistimukset, tuoksuaistimukset, näköaistimukset ja tuntoaistimukset.

Toisessa alaluvussa keskityn vuorovaikutuksen materiaalisuuden kuvaukseen verstaalla. Havainnollistan aineistoesimerkkien kautta, miten käsin tekeminen on itsessään tekijän ja materiaalin välistä vuorovaikutteista toimintaa, ja miten käsin tekemisen materiaalisuus mahdollistaa vuorovaikutteisten sosiaalisten tilanteiden syntymisen. Vastauksena ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni *Miten käsin tekeminen synnyttää vuorovaikutusta* esitän tutkimusaineistooni pohjaten vuorovaikutuksen syntyvän käsin tehdessä materiaalisessa aistien välitteisessä todellisuudessa ja materiaalisuuden maailman kautta. Käsin tekeminen tekniikkana mahdollistaa vuorovaikutuksen niin käsityöntekijän ja materiaalin, työvälineiden ja ympäristön kuin muiden käsitöidentekijöiden kanssa. Käsin tekemisen kautta syntyvä elimellinen yhteys maailmaan synnyttää yhteyden muihin maailmassa oleviin ja käsin tekeviin ihmisiin. (ks. Kojonkoski-Rännäli 1995, 54).

4.1 Aistittu versta

Hetkeksi havahduin äänimaisemaan. Kolmella eri ompelukoneella ajella suristeltiin erilaisin nopeuksin, kangaspuita paukutettiin, naulaimella iskettiin verhoiltavaan tuoliin, ohjaajat neuvoivat ja kaiken taustalla yritti pauhata radio. Ohjaaja tosin kysyikin, että onko meillä radio päällä, kun musiikki ei oikein kaiken muun taustalta erottunut. (Kenttäpäiväkirja 3.2.2020.)

Aineistositaatti palauttaa mieleeni verstaan auditiivisena kokemuksena. Verstaalla ompelukoneet säksättävät eri rytmisesti, kangaspuiden tasainen pauke halkoo huonetta, radio kilpailee huomiosta pauhaten ikkunalaudan päällä ja keskusteluja käydään eri kielillä, joista jokaisella on oma sointinsa. Välillä ikkunaan rummuttaa sade tai tuuli ulvoo nurkissa, seinän takana saattaa olla käynnissä bänditreeneit, voimavirralla toimiva teollisuusompelukone tuottaa omaa tasaista hyrinäänsä, puhelimet soivat ja nauru raikaa. Välillä hiljaisuus paljastaa jokaisen yksittäisen huokauksenkin ja saksien terät viiltävät kangasta auki ihmeellisen terävästi.

Noora Vikman (2010, 194) kirjoittaa Rodawayhin (1994, 96–98) ja Petäjälehtoon (1998, 44) viitaten äänen maailman olevan ennen kaikkea tapahtumamaailma. Siinä missä näkemisen maailma edustaa pysyvää ja heijastavaa objektimaailmaa, ilmenevät akustiset elementit toiminnallisina. Kuultavissa olevat äänet ovat ”kaikuja, kaajahduksia, resonansseja, toiminnan tuloksia”. (Vikman 2010, 194.) Kädentaitoverstaan äänimaisema on osin verstaan toimintaan osallistuvien tuottama. Akustinen kommunikaatio verstaalla on kommunikaatiota esimerkiksi erilaisten käsityövälineiden ja koneiden kanssa ja kautta, joskus jopa fyysisiin tunteuksiin saakka:

Teollisuusompelukone jäi huutamaan korjauksen jäljiltä ja ohjaajalle tuli ihan huono olo siitä metelistä (Kenttäpäiväkirja 11.2.2020).

Aineistoesimerkissä ompelukone ääntää poikkeuksellisella tavalla korjauksen jälkeen. Koska ääni ei ole koneelle tyypillinen, vaikuttaa se kielteisesti jopa ompelun ammattilaiseen. Ääni viestii jostakin poikkeavasta ja edustaa uhkaa. Hockey ja Allen Collinson (2007, 120) kirjoittavat liikunnan yhteydessä, miten uhkaavien äänien kuunteleminen ja niiden varhainen tunnistaminen vähentävät urheilijoiden loukkaantumisia. Käsityökontekstissa uhkaavan ja poikkeavan äänen tunnistaminen ajoissa voi vaikuttaa tekeillä olevan työn onnistumiseen. Viallinen ompelukone kuulostaa niinkään erilaiselta kuin kunnossa oleva kone. Vaikka aineistoesimerkissä uhkaava ääni on itse asiassa ompelukoneen korjauksen seurausta, eikä sen tarkoitus ole viestiä vaarasta, reagoi ohjaajan hermosto ääneen ilmeisen negatiivisesti.

Kommunikointiin koneiden kautta mahtuu myös samanlaisia väärinymmärryksen hetkiä kuin ihmisten väliseen puheeseen. Verstaalla sattui esimerkiksi niin, että ompelemassa ollut henkilö painoi vahingossa toisen ompelijan paininjalkaa. Ompelija, jonka paininjalkaa painettiin, säikähti ompelukoneen pärähtaessä yllättäen itsestään käyntiin. Hän heitti kätensä irti koneesta ja tuijotti konetta epäuskoisen pelästyneenä ymmärtämättä, mikä sille oli tullut. Tässä tapauksessa ompelija reagoi sekä poikkeukselliseen äkilliseen ääneen, että koneen poikkeukselliseen toimintaan. Toisen ompelijan käsitettyä osuutensa asiaan tilanne sulii yhteiseen nauruun ja asian päivittelyyn. Tilanne kuvaa oivallisesti sitä, miten vuorovaikutukseen vaikuttavat ennakkokäsityksemme äänistä ja vaikutuksestamme äänen syntyyn (ks. Vikman 2010, 206). Kun tämä ennakkokäsitys rikkoontuu meistä riippumattomalla tavalla, syntyy hetkellinen sisäinen kaaos: maailma ei toimi, kuten oletamme sen toimivan. Jokainen osallistuja tulkitsee akustisia merkkejä, kuten ompelukoneen ääntä käymällä vuoropuhelua henkilökohtaisten muistojen ja mielikuvien kanssa. (ks. Vikman 2010, 206). Kysymys ei ole pelkästään siitä, miten ompelukone, jonka ei pitäisi olla käynnissä, lähtee käyntiin. Kysymys on mahdollisesti myös siitä, miten koneen tuottama ääni ei vastaa omaa aiempaa mielikuvaa ompelukoneen äänen väristä itse tuotettuna.

Kuuloaistimukset eivät ole ainoita muistojen kanssa kommunikoivia aistimuksia, vaan myös tuoksut ovat yhteydessä muistoihin ja mielikuviiin, kuten jo ana-

lyysimenetelmiä kuvaavassa luvussa esitin. Tutkimuskentällä hajuaisti terästäytyy väkisinkin jo portaikossa matkalla verstaalle:

Tuoksui liottimilta. Tuoksu on yhtä aikaa sekä jotenkin kutkuttava, että kurkkua kuristava...Maali on hilseillyt seinistä isoilta alueilta ja liottimen tuoksuun sekoittuu varmaan vanhan rakennuksen hieman ummehtunut haju. (Kenttäpäiväkirja 3.2.2020.)

Liottimen tuoksu vie minut aikaan, kun opiskelin suutarikoulussa. Toisen tuoksun miellän vanhan rakennuksen ummehtuneeksi hajuksi osaamatta yhdistää, mistä tämä tieto on minulle peräisin. Saapuessani verstaan ovelle minua tervehtii meneillään olevasta käsityötekniikasta riippuen esimerkiksi nahan, steariinin tai villan tuoksu. Verstaan sisällä tuoksuu vierustoverin hiusöljy, kuuma silitysrauta tuottaa omaa sähköistä hajuaan ja joissakin tilanteissa nenään ajautuu tuoksun sijaan kangaspölyä, joka alkaa aivastuttamaan. Myöhemmin kaikki nämä tuoksuyhdistelmät tulevat kenties muistuttamaan minua ajasta verstaalla (ks. tuoksuista ja muistoista mm. Sparkes 2009, 23–24; Seremetakis 1994, 4). Aineistoesimerkissä ne vievät minua verstaalta muualle, mutta vuosien päästä jostakin *vielä muualta* takaisin verstaalle. Tuoksut kiteytyvät tarinoikseen ja paikoikseen vasta jälkikäteen. Ne merkityksellistyvät aikojen saatossa ja asettuvat osaksi identiteettiä niiden herättämien muistojen kautta (ks. Hockey ja Allen Collinson 2007, 122). Siitä syystä voin tässä vaiheessa ainoastaan luetella verstaan tuoksuja ja todeta niitä olleen. En voi vielä sanoa, millä tavalla ne asettuvat merkitsemään minulle kokemustani ajasta verstaalla. Käsitän liottimen tuoksun portaikossa vahvistaneen identiteettiäni käsityöntekijänä ja jalkineen valmistajana, vaikka en ole valmistanut jalkineita kahdeksaan vuoteen. Osittain menneisyyteen kuuluvan identiteetin vahvistumisella on kenttätyöskentelylleni suotuista vaikutus. Oman käsityöläisyyden aistinvarainen muistaminen lisää turvallisuuden tunnetta ja itsevarmuutta. Olen tehnyt ennenkin käsilläni, ollut hyvä jossakin ja minulla on mahdollisuus onnistua myös käsin tekemisen tutkijana.

Silmille näkymä verstaalla on kuin impressionistisesta maalauksesta: niin kuin joku olisi lätkinyt siveltimellä värejä vierekkäin ja värien muotoutuminen maiseksi olisi puhdasta sattumaa. Huone on vuorattu paikoitellen lattiasta kattoon erilaisilla materiaaleilla, työvälineillä ja käsityötuotteilla. On röykkiöittäin kierrätyskankaita, matonkuteita, autonrenkaita pinossa, verhoiltuja ja verhoiltavia huonekaluja, jätensäkeittäin vanua, erikokoisia tyynyjä, kangaskasseja, mattoja, kirjontatöitä, komerollinen verhoilukankaita, seinillä kangastauluja ja materiaaleihin ja tekniikoihin liittyviä näytetilkkuja suomenkielisine nimilappuineen, kangaspuita rivissä, ompelukoneita, pöytiä, tuoleja ja laatikoissa pientyökaluja. Muistaakseni kaiken tämän minun on keskityttävä tarkkaan. Hockey ja Allen Collinson (2007, 121) kirjoittavatkin Emmisoniin ja Smithiin (2000, 185) viitaten ympäristöjen olevan paikkoja, jotka vaativat aktiivista katsomista. Ollessani verstaalla näin kyllä kaikki edellä mainitut esineet ja asiat, mutta harvoin aktiivisesti katsoin niitä.

Hockey ja Allen Collinson (2007, 121–122) pohtivat artikkelissaan, miten ja mitä asioita eri urheilulajien harjoittajat näkevät ja kuinka se vaikuttaa heidän toimintaansa. Samaa voi pohtia kädentaitoverstaan kohdalla. Suurin osa verstaan visuaalisista elementeistä jää näkymättömiin, koska niiden aktiivinen tarkastelu ei ole oleellista. Tästä huolimatta ne voivat vaikuttaa olotilaan ja tunnelmaan:

Verstaalla oli hieman vaihdettu järjestystä ja se tuntui piristävältä. Tuntui piristävältä, että en mennyt takaisin täysin samaan ryhmään ja samanlaiseen tilaan mitä joulukuussa. Ehkä alitajuisesti kaikista tapahtuneista muutoksista tuli sellainen olo, että myös tutkimus on mennyt eteenpäin, kehittynyt. Symbolisesti. (Kenttäpäiväkirja 3.2.2020.)

Aineistoesimerkissä rekisteröin verstaan visuaalisena kokemuksena, koska verstaan visuaalinen ilme on muuttunut. Muutos tuntuu tervetulleelta ja symboloi minulle henkilökohtaisesti myös tutkimukseni edistymistä. Verstaas levittäytyy eteeni Tim Ingoldin (2008; ks. myös Pink 2009, 33) ajallisena kudelmana. Visuaalinen näkymä viestii toiminnan eri vaiheista niin mikro- kuin makrotasolla. Jo tehty käy keskustelua vielä tekemättömän kanssa. Toisaalta uudistukset tilassa sekä ryhmässä saavat katsomaan eteenpäin ja näkemään ajan kulun positiivisena kehityksenä.

Kuulumisen, tuoksumisen ja näkymisen lisäksi verstaas myös fyysisesti tuntuu esimerkiksi työvälineiden toimivuuden ja huoneen lämpötilan aistimisen kautta. Erilaiset tuntoaistimukset määrittävät vahvasti kokemusta työskentelystä verstaalla. Verstaalla sekä kosketetaan että tullaan ympäristön koskettamaksi (ks. kosketuksessa urheilukontekstissa Hockey ja Allen Collinson 2007, 123).

Kun siirryin ompelukoneen ääreen ompelemaan hihnaani, huomasin heti, että jakkaran korkeus ja paininjalan painaminen tuntuivat nivusissa ja lanneselän alueella ikävältä. Verstaasohjaaja neuvoi sitten miten jakkaraa sai madallettua. Se helpotti hieman. (Kenttäpäiväkirja 3.2.2020.)

Epäergonominen työtuoli kipeyttää selän, kangaspuiden paukuttaminen jumiuttaa hartiat ja päätä alkaa särkeä (ks. myös Rauhala 2019, 141–142). Nämä ovat käsin tekemisen huonoja puolia, jotka joskus tekevät työskentelyn jopa täysin mahdottomaksi. Toki verstaas tuntuu myös myönteisellä tavalla esimerkiksi erilaisten miellyttävien materiaalien muodossa. Tekeillä olevien istuintyyppien pehmeiden tunnustelu tuntuu käsissä mukavalta ja vaatetuskankaiden silkkisyyteen tekisi mieli sukeltaa. Myös jotkut työskentelyasennot ja työstöliikkeet tuntuvat fyysisesti miellyttäviltä.

Kun seurasin Krisin työskentelyä oman työskentelyni lomasta, kiinnitin huomiota siihen, miten fyysistä verhoilu on. Kris heilui koko ajan jossain ääriasennoissa, ähki ja puhki ja huokaili isosti. Juttelin verhoilijaohjaajan kanssa ja hän kertoi, että yleisin harhaluulo verhoilusta on, että se on istumatyötä! Puhuimme myös siitä, että se ääriasennoissa heiluminen voi itse asiassa olla tosi rentouttavaa ja vapauttavaa, vaikka työergonomia pitäisikin muistaa. (Kenttäpäiväkirja 3.2.2020.)

Tämä aineistoesimerkki ei ole siinä mielessä osuva, että Krisin kokemus verhoilun rentouttavuudesta uupuu ja hän itse asiassa kipeytti ranteensa verhoillessaan. Sitaa-

tissa tulee kuitenkin ilmi verhoilualan ammattilaisen näkemys verhoilusta fyysisinä tuntemuksina. Hänen mielipiteensä kuvastaa hyvin sitä, miten käsin tehdessä fyysiset tuntemukset voivat olla samaan aikaan epämiellyttäviä ja miellyttäviä. Toisaalla aineistossa on maininta miten yksinkertainen ja monotoninen työliike (kankaan taittaminen ja taitos nuppineulalla kiinni) tuntuu minusta mukavalta. Monotonisen ja yksinkertaisen voisi mieltää negatiiviseksi ja puuduttaviksi ilmaisuiksi, mutta samaan aikaan ne viestivät myös rauhasta.

Yksi merkittävimmistä fyysisiä tuntemuksia aiheuttaneista asioista verstaalla oli sää ja sen vaikutus verstaan lämpötilaan:

Verstaalla oli melko kylmä, niin useimmat naisista työskentelivät takki päällä ja jopa pipot päässä. Tänään paistoi aurinko ja tunnelma oli siksikin aika kiva. Pieni porukka toppatakeissansa auringonvalon siivilöimässä hieman räjäisessä huoneessa tekemässä pieniä teräviä iskuja neulalla villaan. Hiljaisuutta ja keskustelua. Neuvontaa ja tarinoita. (Kenttäpäiväkirja 23.10.2019.)

Kenttätöjaksone osui syksyyn ja talveen ja vanhassa hatarassa rakennuksessa sijaitsevassa verstaassa oli siten usein kylmä. Osallistujat olivat varustautuneet verstaan viileyteen toppa- ja villatakein, kaulahuivein ja myssyin. Se loi aluksi erikoisen vaikutelman ääriolosuhteissa toimimisesta, mutta hyvin nopeasti asiasta tuli itsestään selvyys. Verstaan lämpötila ja sääolosuhteiden vaikutus siihen olivat jatkuvan keskustelun aiheena samoin kuin verstaan lämpötilan vaikutus omaan olotilaan. Säästä keskusteltiin yleensä vähintään neljässä eri vaiheessa päivää. Ensimmäisen kerran säästä kommentoitiin heti aamulla naulakoiden luona vaatteita riisuessa. Toisen kerran sää oli puheenaiheena siirryttäessä luokkatilasta pihan poikki verstaalle. Tässä kohti säästä sekä puhuttiin että se tuntui hyvin konkreettisesti. Kolmannen kerran säästä spekulointiin verstaan sisällä tuoreen kokemuksen valossa ja verraten vallitsevaa säästä siihen, millaiselta verstaan sisälämpötila tuntuu. Neljännen kerran säästä puhuttiin pihalla kotiin lähtiessä. Säätila oli hyvin voimakkaasti läsnä kaikissa päivän siirtymätilanteissa ja verstaalla jatkuvana taustatekijänä toiminnalle.

Sääpuheen, johon myös lämpötilasta puhuminen sisältyy, voi mieltää pelkääntään yhdeksi "small talkin" muodoksi ja sinällään tyhjänpäiväiseksi, mutta sillä on kuitenkin small talkia syvempi merkitys (ks. Rantala 2010, 278). Säästä puhuminen on luontokokemusten, tunteiden ja aistimusten jakamista ja näin ollen sosiaalisten suhteiden ja kontaktien eli yhteisöllisyyden ylläpitoa (Rantala 2010, 278). Sää ja lämpötila vaikuttavat meihin ja voimme myös itse yrittää vaikuttaa ainakin siihen, miten ne koemme. Samoin kuin järjestämme tilan itsellemme sopivaksi ja tila järjestää meidät, muokkaa lämpötila olotilaamme, johon pyrimme vastaamaan joko muokkauksella lämpötilaan tai muokkaamalla lämpötilaa. Käsiyöntekijälle lämpötilalla on merkitystä työn edistymisen kannalta:

Huomasin itse palelevani enemmän. Kylmät sormet tuntuivat kuivilta ja liukkailta ja pistelin enemmän nuppineuloilla sormiini, kun kangas liukui sormien alla. (Kenttäpäiväkirja 3.2.2020.)

Kenttäpäiväkirjasitaatissa käy ilmi, että kylmät sormeni ovat liukkaat, en saa kankaasta kunnon otetta ja pistelen siksi vahingossa sormiini neuloilla. Työ etenee kivuliaasti ja hitaasti. Yhtä lailla esimerkiksi virkkaaminen on kankeata kohmeisilla käsillä ja kylmyys saa matonkutojan jännittämään hartioitaan entistä enemmän. Vaikka seuraava päivä olisi lämpimämpi, on koettu kylmyys muistissa lihaksissa ja vaikuttaa työskentelyyn häiritsevästi lihaskipujen muodossa.

Verstaan lämpötilasta puhuminen on merkityksellistä, koska se luo ymmärrystä ympäröivästä tilasta, sen erityispiirteistä ja vaikutuksesta meneillään olevaan toimintaan (ks. Haddington 2013, 415–423; myös Haddington ym. 2016, 164). Niin ikäviltä kuin kipuaistimukset tuntuvatkin, synnyttävät ne toisaalta myös fyysistä kontaktia verstaan toimintaan osallistuvien välille esimerkiksi hieronnan muodossa. Koska monet osallistujista kärsivät käsitöiden tekemisen aiheuttamista kivuista, mahdollistaa kiputuntemuksien jakaminen kehollisen samaistumisen muihin osallistujiin. Käsittelen tätä seikkaperäisemmin luvussa 5.1.

Kädentaitoverstas on aistittuna tilana hyvin toiminnallinen ja alituisessa liikkeessä. Hengitämme samaa rytmiä verstaan kanssa, äänimaisema ottaa osakseen oman sydämemme sykkeen, sulaudumme työskennellessämme osaksi impressionistista maalausta, asetumme osaksi tuoksusekoitusta; kädentaitoverstaan omaa parfyymia, teemme tilan eläväksi tuottamalla kangaspuihin uutta materiaa synnyttävää liikettä ja muovaudumme lämpötilan mukaan pieniksi ja suuriksi. Aistimme verstaan äänimaisemaa alkuihmisen valppaudella, annamme tuoksujen viedä meitä ajassa taakse päin ja näemme verstaan visuaalisissa elementeissä ajallisen muutoksen. Tämän lisäksi verstaan suoraan tai välillisesti aikaan saamat fyysiset tuntemukset yhdistävät meitä kehollisesti ja lisäävät ymmärrystämme meitä ympäröivästä tilasta.

Tutkimusaineistoni perusteella kädentaitoverstas muistuttaa objektina ja paikkana eräänlaista organismia, jonka orgaanista ainetta myös itse olemme. Orgaanisena aineksena ja toimijoina sekä olemme osa tilaa että luomme sitä. Richard Sennettin (2012, 205–206) esimerkissä kielisoitinrakentajista lontoalaisen kielisoitinpajan uudet toimitilat suunnittelee nuori arkkitehti. Arkkitehti päättää missä pajan osiossa mikäkin toiminto tapahtuu, missä työkaluja säilytetään ja miten ilmanvaihto hoidetaan liimojen ja vahojen katkutessa. Kahdeksan kuukautta avajaisten jälkeen pajalla näyttää aivan toisenlaiselta. Työkoneiden asentoja on muutettu, tuulettimet on laitettu kiinni ja vain muutama työkalu on sille kuuluvassa laatikossa. Paja ei ole enää kaavamaisesti järjestetty, mutta kielisoitin rakentajat liikkuvat sekaisessa tilassa ketterästi kuin tanssijat. Muutokset pajan järjestyksessä ovat tapahtuneet hitaasti kuukausi kuukaudelta, kun kielisoitinrakentajat ovat muokanneet arkkitehdin suunnitteleman työtilan sopivaksi keholliselle työskentelylleen. (Sennett 2012, 205–206.)

Vuorovaikutus tilan kanssa on Sennettiin (2012, 205–206) viitaten *tilan tekemistä olevaksi* tai toisin sanoen ilmaistuna tilan tulemistä meihin ja tilan ilmenemistä meissä. Von Buschin (2013, 141) mukaan käsityöläisen kehollinen liikehdintä tuottaa työtilan ja määrittää sen toimintaa. Tutkimusaineistoni perusteella työtilaan liittyvät aistin-

varaiset elementit, kuten esimerkiksi lämpötila ja epäergonomisilta tuntuvat työvälineet, määrittävät käsityöläisen kehollista liikehdintää. Lee ja Ingold (2006, 68) kirjoittavat, että jokin paikka, jonka läpi kävellään, syntyy kehon ja ympäristön vaihtelevasta vuorovaikutuksesta. Korostankin Sennettin (2012) tapaan kehon ja ympäristön vuorovaikutuksen vaihdannaisuutta. Vuorovaikutamme koko ajan kädentaitoverstaan kanssa, olemme verstaas ja verstaas on me.

4.2 Vuorovaikutus materiaan kanssa ja kautta

Tutkimusaineistoni perusteella käsin tekeminen synnyttää erilaisia sosiaalisia tilanteita, jotka mahdollistavat vuorovaikutuksen materiaalisen maailman kautta. Nämä tilanteet voi jakaa kahteen eri pääryhmään, joista ensimmäinen on käsin tekemiseen liittyvät tilanteet ja toinen käsityötuotteeseen liittyvät tilanteet. Käsin tekemiseen liittyvissä tilanteissa ohjataan, opetetaan, autetaan, kysytään neuvoa ja tehdään yhdessä. Käsin tekemiseen liittyen myös siivotaan tekemisen jälkiä, ja toisaalta välillä odotellaan omaa vuoroa päästä tekemisen äärelle. Käsityötuotteeseen liittyvissä tilanteissa katsellaan, esitellään, ihaillaan ja arvioidaan käsityötuotteita ja niiden materiaaleja. Toki käsityötuote on useimmiten läsnä käsin tekemiseen liittyvissä tilanteissa, joten todellisuudessa tilanteet ovat päällekkäisiä.

Käsin tekemisen kohdalla on tärkeää muistaa, että käsin tekeminen itsessään on käsityöntekijän ja materiaan (työvälineet, materiaalit) välistä jatkuvaa vuorovaikutusta (ks. esim. Rönkkö 2011, 12; Sennett 2008, 125). Käsityömateriaali on objekti, joka on vuorovaikutuksessa tekijänsä kanssa niin puheen tasolla kuin kehollisellakin tasolla ja aina tietyssä ympäristössä, kuten edellisessä luvussa esitin (ks. myös objektien vuorovaikutuksellisesta ekologiasta Nevile ym. 2014, 17; Koskinen, Seitamaa-Hakkarainen ja Hakkarainen 2015, 59). Anna Kouhian ja Tarja-Kaarina Laamasen (2014, 14) mukaan käsityön materiaalisuutta ymmärtääkseen, on ymmärrettävä materiaan työstämisen prosessia. Aineistossa käsityöntekijän ja materiaalin välistä vuorovaikutusta ilmentävät esimerkiksi sellaiset tilanteet, joissa valittu materiaali aiheuttaa haasteita tehtävillä olevan työn toteutukseen. Kangas on liian paksua, joustavaa tai haurasta ommeltavaksi tai painoväri eivät tartu yhtä hyvin keinokuitukaaseen kuin luonnonmateriaalista tehtyyn. Kouhia ja Laamasta (2014, 17) lainaten materiaali ottaa vallan tekijästään. Tekijä käy materiaalin kanssa läpi tunteita turhautuneisuudesta pettymykseen tai lopulta onnistumiseen, mikäli suoriutuu vieämään työn loppuun materiaalin haastavuudesta huolimatta (ks. myös Kouhia ja Laamanen 2014, 17).

Hyvänä esimerkkinä tekijän ja materiaalin jatkuvasta vuorovaikutuksesta käy seuraavassa kenttäpäiväkirjasitaatissa kuvattu käsityömenetelmä kynttilän kastaminen eli kynttilän valmistaminen kastamismenetelmällä:

Naiset istuivat tiiviissä ringissä steariinipyttyjen päälle kumartuneina ja kastoivat keppeihin kiinnitettyjä sydänlankoja valkoisessa, punaisessa ja vihreässä steariinissa. Koska olimme tekemisissä kuumien ja sotkevien nesteiden kanssa, oli tunnelma vähän hermostunut ja kireäkin. Oli tärkeää, ettei kukaan vahingossa kaataisi pyttyjä tai muuten koheltaisi. Kynttilöistä tuli alkuun melko muhkuraisia ja kieroja, mutta nopeasti naiset oppivat. Kun itse pääsin hommiin, otin tavoitteeksi mahdollisimman sileiden ja suorien kynttilöiden tekemisen. Sivelin kynttilöitä välillä ja suoristelin. (Kenttäpäiväkirja 16.12.2020.)

Kynttilän kastamisessa materiaali on lähtökohtaisesti jatkuvassa muutoksessa ja käsityöntekijän tehtävä on elää mukana tässä muutoksessa. Kynttilämassa kuumennetaan 60–70 asteiseksi, jonka jälkeen kynttilän sydänlankaa kastetaan nestemäiseksi muuttuneeseen massaan niin monta kertaa, että saavutetaan haluttu kynttilän paksaus. Tekniikka vaatii jatkuvaa materiaalin tarkastelua. Kynttilämassa on pidettävä oikean lämpöisenä, koska muuten se paakkuuntuu. Kastaminen on osattava ajoittaa niin, että sydänlangan ympärille jo muotoutunut massa on sopivan jähmettynyttä, eikä sula pois koskettaessaan kuumaa massaa. Kynttilän suoruudesta huolehditaan tarkalla kastokulmalla ja käsin silittelemällä ja puristelemällä kynttilää kastojen välissä. Onnistunut kynttilä on tekijän ja materiaalin onnistuneen vuorovaikutuksen lopputulos ja onnistunut vuorovaikutus on oikeanlaisen rytmin löytämistä. Rytmää ei voi määrittellä ulkoapäin, vaan se on *löydettävä* materiaalista.

Sosiaaliantropologi Tim Ingold (2013, 1) kuvailee, miten ymmärsi saamelaisten keskuudessa viettämänsä kenttätyöjakson aikana käytännön taidon oppimisessa olevan kysymys herkkyydestä maailmalle. Saamelaiset eivät kertoneet hänelle mitä pitää tehdä, vaan *miten hän voi tiedon löytää*. Oppiminen on aktiivista seuraamista, mukaan menemistä. (Ingold 2013, 1.) Samaan tapaan kynttilän kastamisen oikean rytmin muodostaminen on rytmin löytämistä ja rytmiin mukaan menemistä (ks. Ingold 2013, 21). Rytmä elää kynttilämassassa, materiaalissa. Materiaalia ”kuuntelemalla” ja materiaalin ”tajuamalla” voimme ottaa osaa kynttilämassan kynttiläksi muotoutumiseen (Ingold ja Hallam 2014, 5; Ingold 2013, 28; ks. myös materiaalin tajuamisesta Kojonkoski-Rännäli 2014, 35).

Materiaalin kehollinen ja aistinvarainen havainnoiminen ja tunnustelu muistuttaa vastakkain tanssimista. Tanssiantropologi Maarit E. Ylönen (2003, 69) kirjoittaa vapaaseen improvisaatioon perustuvasta yhteistanssista: ”kuitenkin jokainen liike on riippuvainen edellisestä ja määrittää tulevaa”. Näin on myös kynttilän kastamisessa. Työvaiheet muodostavat ikään kuin tanssillisen liikesarjan, jossa jokainen liike on käsityöntekijän ja materiaalin välistä refleksiivistä dialogia. Samaan tapaan kuin käsityöntekijä esittää materiaalille teknisten työstöliikkeiden muodossa kysymyksiä voidakseen ottaa osaa materiaalin muodonmuutosprosessiin, esittävät tanssijat toisilleen kehollisia kysymyksiä yhteisen tanssin muovautumiseksi (ks. Ingold 2013, 31).

Käsin tekemisen materiaalisuus on ensisijaisesti vuorovaikutusta käsityöntekijän ja materiaalin välillä, mutta tutkimusaineistoni perusteella se mahdollistaa kuitenkin myös vuorovaikutuksen muiden käsityöntekijöiden tai työtä seuraavien ihmisten kanssa. Näissä tilanteissa esiintyy niin henkilöiden välistä vuorovaikutusta

kuin henkilöiden yhteistä vuorovaikutusta materiaalin kanssa ja materiaalin kautta. Aineistoesimerkkinä käyttämässäni kynttilän kastamisessakin on tekijän ja materiaalin vuorovaikutuksen lisäksi kysymys tekijöiden välisestä vuorovaikutuksesta. Käytetty materiaali on yhteinen ja oikeanlaisen kastamisrytmin löytäminen edellyttää myös muiden työskentelijöiden rytmin huomioimista. Jälleen tilannetta voi verrata tanssiin. Esimerkiksi lavatansseissa tanssijoiden on kehollisesti mukauduttava niin tanssipartnerinsa kuin muiden ympärillä tanssivien pariin rytmiiin. Mikäli rytmiin ei mukaudu, tapahtuu yhteentörmäyksiä tai kynttilän kastamisen kohdalla kynttilöiden yhteen tarttumisia.

Toinen vastaava esimerkkitalanne kädentaitoverstaalta on istuintyynyn viimeistely käsin ompelemalla. Aineistossa on tilanteesta vain lyhyt maininta, koska se ei tapahtumahetkellään vaikuttanut merkitykselliseltä:

Tänään Kris teki haastavan viimeisen käsin ompelun tyyntyyn. Bellamy pingotti kankaita yhteen ja Kris ompeli. (Kenttäpäiväkirja 11.12.2019.)

Tilanteessa Bellamy pingottaa käsillään istuintyynyn kankaita yhteen ja Kris ompelaa saumaa käsin kiinni. Työtä tehdään yhteisvoimin, mutta kyse on auttamistilanteesta. Tyyny ei ole lähtökohtaisesti yhteinen projekti, mutta muotoutuu käytännössä sellaiseksi. Molemmat käsityöntekijät ovat kehollisessa kontaktissa materiaaliin: toinen tunnustellen materiaalin kestävyyttä pingottaessaan kankaita toisiinsa ja toinen etsiessä materiaalista oikeat kohdat neulan läpiviemiselle ja arvioidessa vaadittavaa langan kireyttä. Samalla käsityöntekijät ovat myös kehollisessa vuorovaikutuksessa toisiinsa. Pingottaminen ja ompeleminen vaativat vuoron antamista ja ottamista, ruumiillista tilan antamista ja osin sanatonta yhteistä ymmärrystä siitä, miten ja missä rytmisessä työskentely etenee. Kummankin käsityöntekijän kehollinen vuorovaikutus materiaalin kanssa on ehto prosessin etenemiselle. Pingottajan tehtävä on pitää kankaita mahdollisimman tiiviisti kiinni toisissaan ompelijan työn helpottamiseksi. Ompelijan tehtävä on vetää lanka ommellessa tarpeeksi kireälle pingottajan työn helpottamiseksi. Kontakti materiaaliin on suorassa vuorovaikutuksessa toiseen käsityöntekijään ja onnistuneen vuorovaikutuksen yhteistulos on sauma, joka on saatu ommeltua kiinni.

Samaan tapaan materiaali on läsnä myös käsityötuotteeseen liittyvissä sosiaalisissa tilanteissa. Materiaaleja tunnustellaan ja katsellaan ja niiden soveltuvuutta käsityötuotteeksi arvioidaan suullisesti.

Tutkimme Neilen kanssa kangaspinoa ja esittelimme toisillemme omasta mielestämme kauniita kankaita. Hän on vähän koomikko. Hän kokeili Krisin neulomistyötä, kun Kris oli poissa ja ei sitten onnistunutkaan siinä ja hauskasti ilmeillen äkkiä neuloi takaisin päin ja laittoi työn pöydälle ennen kuin Kris tulee takaisin. Tästä tuli muuten mieleen, että usein tuolla vuorovaikutusta syntyy siitä, kun yhdessä tunnustellaan jotakin materiaalia ja kommentoidaan sitä (kaunis, lämmin, pehmeä, ohut, kova, paksu jne). (Kenttäpäiväkirja 9.12.2019.)

Aineistoesimerkissä kankaiden tutkiminen ja tunnustelu luo sillan minun ja Neilen välille. Vaikka tilanne ei ole sen ihmeellisempi kuin että nostamme vuoron perään pinosta meitä miellyttävän kankaan ja toteamme ”kaunis”, rentoutuu tunnelma sen verran, että Neile alkaa hassutella. Neilen vitsi saa astetta koomisemman käänteen, kun hänen neulontansa epäonnistuu ja hän yrittää nopeasti korjata tilanteen. Vitsi tulee perille ilmein ja elein, eikä sanoja tarvita. Yhteisestä hetkestä kankaiden äärellä jää meille muistoksi pieni viaton salaisuus. Kukaan muu ei tiedä, että Neile on koskenut Krisin neulomukseen. Mitättömältä vaikuttava kankaiden penkominen saa merkityksellisiä vuorovaikutuksellisia sävyjä. Materiaalin tunnustelu ja kommentointi rentouttavat vuorovaikutusta, jota toinen vuorovaikutusosapuoli kehittää tavallisempaan suuntaan huumorin keinoin.

Elina Heininen, Sakari Siilin ja Tarja Valkonen (2020, 16) kirjoittavat huumorin kuvastavan vuorovaikutussuhteen luonnetta ja auttavan myös vuorovaikutussuhteen jännitteiden hallinnassa. Heidän tutkimuksessaan huumorista työnohjauksessa todetaan huumorin edistävän vuorovaikutustilanteen avointa ja luottamuksellista ilmapiiriä (Heininen ym. 2020, 26). Luottamus on tunne, joka itselleni yhteisestä hetkestä Neilen kanssa jäi päällimmäiseksi mieleen. Vaikka huumori voi olla myös keino vähentää vuorovaikutustilanteeseen liittyviä jännitteitä, joita esimerkiksi yhteisen kielen puute voi aiheuttaa, koen huumorin käytön olevan myös rohkea ja luottamuksenosoituksellinen kommunikaation avaus. Käyttäessään huumoria Neile ilmaisee luottavansa huumorintajuuni ja pitävänsä minua riittävän turvallisena yleisönä vitseille. Huomionarvoiseksi tilanteen tekee myös se, että kankaiden tutkiminen oli ensimmäinen henkilökohtaisempi vuorovaikutustilanteeni Neilen kanssa kenttätyöjaksoni aikana. Tapahtuneen jälkeen tuttavuutemme sai muita läheisiä sävyjä, kun Neile muun muassa auttoi minun kangaskassin valmistuksessa ja kävelimme toisinaan verstaalta päivän päätteeksi yhtä matkaa pois. Tutustumisemme voi kuitenkin katsoa alkaneen yhteisestä kankaiden hypistelystä, kosketuksesta materiaaliseen maailmaan.

Joissakin tilanteissa kosketus materiaaliseen maailmaan voi paljastaa institutionaaliselle toimintaympäristölle tyypillisiä vallankäytön piirteitä. Seuraavassa lyhyessä aineistoesimerkissä materiaalivalintojen kommentointi johtaa sekä valta-asetelman julkituloon että eräänlaiseen valta-asetelman purkamiseen:

Juttelin myös Lonnie kanssa hänen tyynystään. Hänellä oli kauniin värinen tyyny ja kysyin onko se hänen lempivärinsä. Kävi ilmi, että kankaat ja värit olivat ohjaajan valitsemat ja Lonnie ei tykännyt niistä! (Kenttäpäiväkirja 9.12.2019.)

Esimerkkitalanne paljastaa, ettei tekijä ole tyytyväinen tuotteeseensa. Tyynyn materiaalit ovat syystä tai toisesta ohjaajan valitsemat ja tyynyntekijälle epämieluisat. Materiaalit ovat varmasti käsityöteknisestä näkökulmasta tuotteeseen parhaat mahdolliset, koska ne ovat asiantuntemusta omaavan ohjaajan valitsemat. Mielestäni materiaalivalinta on myös esteettisesti onnistunut. Tässä tapauksessa kuitenkin käsityö-

tuotteen materiaalin kommentointi, vaikkakin positiivinen sellainen, tuo esiin tekijän tyytymättömyyden. Tyytymättömyys ei ole tullut ilmi tyynyn valmistusvaiheessa ainakaan minulle. Kysymys voi olla siitä, ettei Lonnie ole halunnut kritisoida materiaaleja aikaisemmin ohjaajan näkemystä kunnioittaakseen. Tämä on ymmärrettävää institutionaalisen vuorovaikutuksen yhteydessä ja siitä näkökulmasta, että Lonnieen lähtömaan opetuskulttuuri on mahdollisesti luonteeltaan autoritaarista (ks. esim. Lappalainen 2005, 118).

Materiaalin kommentoinnin kautta syntyvä vuorovaikutus ohjaa hierarkkisesti (osallistujien näkökulmasta) alemmalla tasolla olevan tutkijaosallistujan kanssa tekee mahdolliseksi todellisen mielipiteen ilmaisemisen. Toisin sanoen materiaali mahdollistaa vuorovaikutuksen, joka puolestaan sallii olemisen kokonaisena tuntevana, kokevana ja itseään ilmaisevana ihmisenä. Kouhia ja Laamanen (2014, 19) kirjoittavat, että materiaallinen maailma on osallistumisen väline. Aineistoesimerkissä Lonnieen osallisuus materiaalin valintaan on jäänyt vaillinaiseksi, mutta valittu materiaali ja materiaali toimivat lopulta ainakin jonkin asteisena osallistumisen välineinä mielipiteen ilmaisemisen kautta.

Tässä ja edellisessä alaluvussa olen kuvaillut, miten käsityöntekijä on käsin tehdessä jatkuvassa vuorovaikutuksessa häntä ympäröivän tilan ja käytettävien materiaalien kanssa. Käsityöntekijän ja tilan vuorovaikutusta havainnollistin erilaisten aistiesimerkkien kautta todeten, että tilasta saadut aistielämykset ovat yhteydessä käsityöntekijän menneisyyteen. Aistikokemukset asettuvat osaksi käsityöntekijän identiteettiä niiden herättämien muistojen kautta ja auttavat hahmottamaan aikaa. Aistikokemuksista puhuminen luo yhteisöllisyyttä ja ymmärrystä ympäröivästä tilasta.

Käsityöntekijän ja materiaalin vuorovaikutusta kuvailin kynttilän valmistamisen kautta. Kynttilän valmistuksessa kynttilän oikea muoto löydetään kynttilämasasta herkistymällä materiaalissa olevalle rytmille. Materiaalia kuunnellaan ja se tajuetaan (Ingold ja Hallam 2014, 5; Kojonkoski-Rännäli 2014, 35). Toisaalta vuorovaikutus materiaalin ja materiaalin kanssa voi olla myös käsityöntekijöiden yhteistä vuorovaikutusta, jolloin käsityöntekijät ovat vuorovaikutuksessa toisiinsa yhdessä työstettävän materiaalin kautta. Tällöin käsityöntekijöiden välisessä vuorovaikutuksessa korostuu vuorottelu ja sanaton ymmärrys siitä, miten materiaali saadaan työstettyä lopulliseen muotoonsa.

5 KEHOLLISUUS JA KIELELLISYYS KULTTUURISESTI MONIMUOTOISESSA KÄDENTAITORYHMÄSSÄ

Jo ensimmäiseen tutkimuskysymykseen (miten käsin tekeminen synnyttää vuorovaikutusta) vastaaminen osoitti, että käsityöntekijöiden, tilan ja materiaalien jatkuva luonteinen vuorovaikutus on olennaisella tavalla kehollista. Käsin tekemisen synnyttämä vuorovaikutus onkin tutkimusaineistoni perusteella laadultaan vain osin sanallista ja merkittävältä osin sanatonta. Vuorovaikutuksen sanallisuus ja kehollisuus ei sinänsä ole erityinen tutkimustulos, koska vuorovaikutus koostuu yleisesti ottaenkin sanallisesta ja sanattomasta viestinnästä (Silvennoinen 2004, 21–22). Aineistostani löytyy kuitenkin noin kolme kertaa enemmän sanatonta vuorovaikutusta kuvastavia tilanteita kuin sanallista vuorovaikutusta kuvaavia.

Sanattoman vuorovaikutuksen osa-alueista aineistossani korostuivat kinesiiikka (kehon liikkeet ja asennot), proksemiikka (tilan käyttö) ja haptiikka (kosketuskäyttäytyminen). Proksemiikkaa ja haptiikkaa käsittelen tässä luvussa ja kinesiiikkaa luvussa 6 kohtaamisen yhteydessä. Tutkimustulostani selittää osittain se, että käsin tekeminen itsessään on hyvin kehollista (sanatonta) toimintaa ja tutkimuskenttäni kielellisesti epäsymmetrinen (ei yhtä yhteistä äidinkieltä). On myös huomattava, että tutkijan omaan muistinvaraiseen kenttäkuvaukseen perustuva tutkimusaineisto saattaa suodattaa ison osan käydyistä keskusteluista pois, mikäli ne eivät vaikuta tutkijan mielestä siinä hetkessä merkityksellisiltä. Toisaalta, juuri tämä on itsessään merkittävää ja huomion arvoista.

Ensimmäisessä alaluvussa kuvailen kehollista vuorovaikutusta kädentaitoverstaalla fyysisten reviirien pienenemisen ja kosketuksen lisääntymisen kautta. Fyysiset reviiirit ja kosketus kuuluvat proksemiikkaan ja haptiikkaan, jotka ovat sanattoman viestinnän piirteitä (Hjelt-Putilin 2005, 119–120). Tutkimusaineistoni perusteella kädentaitoverstaalla oltiin hyvin konkreettisesti ja kehollisesti lähellä toisia ja ylitse kulttuuristen normien. Kehollisen vuorovaikutuksen syvempää merkitystä kuvailen

tarkemmin luvussa 6, jossa keskityn kädentaitoverstaan vuorovaikutuksen kinesteettisiin piirteisiin ja siihen, miten käsin tekeminen mahdollistaa kohdatuksi tulemisen.

Kehollisen vuorovaikutuksen korostuneisuus on tärkeä tutkimuslöydös, mutta sysää toisaalta minut tutkijana huomioimaan entistä intensiivisemmin kentällä huomiotta jääneen. Sanallisten vuorovaikutustilanteiden suppea edustus tutkimusaineistossani haastoi minut pohtimaan kielellisen vuorovaikutuksen merkitystä kädentaitoverstaalla. En halunnut myöskään täysin sivuuttaa sanallisen vuorovaikutuksen ja yhteisen puhutun kielen merkitystä kaksisuuntaiselle kotoutumisprosessille (ks. Bergbom ja Giorgiani 2007). Tästä syystä käsittelen kädentaitoverstaan sanallista vuorovaikutusta kahden alaluvun verran.

Käsin tekemiseen liittyvän sanallisen vuorovaikutuksen merkitystä, ja toisaalta merkityksettömyyttä, pohdin tämän pääluvun toisessa alaluvussa. Sanallinen vuorovaikutus oli aineistossani joko käsityötuotteesta keskustelemista tai keskustelua käsin tekemisen aikana. Tämä näyttäytyi itsessään jollakin tapaa merkityksettömänä puheena. Merkitys vaikuttaakin olevan puheen sisällön sijaan siinä, mitä puhe eleenä kulttuurisesti monimuotoisessa käsityökontekstissa mahdollistaa.

Kolmannessa alaluvussa keskityn kädentaitoverstaan sanallisen vuorovaikutuksen kielellisiin piirteisiin. Kuvailen aluksi kielelliseen epäsymmetriaan liittyvää problematiikkaa yleisesti ja toisaalta kädentaitoverstaan kielellistä moninaisuutta siitä näkökulmasta, etten itse aina ollut suinkaan kielitaidollisesti vahvimmassa asemassa. Lopuksi osoitan, kuinka kielellinen epäsymmetria voi käsin tekemisen ympäristössä synnyttää tarpeen uuden, yhteisen puhutun kielen muodostamiselle.

5.1 Fyysisten rajaintojen leikkaantuminen: reviiri ja kosketus

Fyysiset reviirit ja koskettaminen liittyvät ihmisten väliseen fyysiseen kontaktiin. Fyysinen reviiri on tila, jonka henkilö haluaa säilyttää ympärillään eri tilanteissa. Kosketuksen puolestaan voi ajatella olevan fyysisen reviirin päätepiste tai alkupiste. Tutkimusaineistoni perusteella fyysiset reviirit ja kosketus kulttuurisena ilmiönä olivat kulttuurisesti monimuotoisella kädentaitoverstaalla jatkuvan muutoksen alaisina. Tutkielmani kenttäjakson aikana huomasin, että fyysiset reviirit vaikuttivat pienenevän käsin tekemisen yhteydessä. Havaitsemissani tilanteissa fyysisten reviirien pieneminen liittyi tekemisen ohjaamiseen kädestä pitäen näyttämällä, auttamiseen ja yhteistyöhön:

Kiinnitin huomiota, että kun yhdessä vaikkapa laitettiin lankoja ompelukoneeseen tai leikkattiin kaavoja, oli fyysinen reviiri ja etäisyys toisesta paljon pienempi kuin pelkästään keskustelun aikana. Ihmisten kehot kumartuivat toistensa puoleen ja hyvin lähekkäin oleminen ei vaikuttanut kiusalliselta, kun huomionkohteen ei ollut toinen ihminen, vaan jokin tekeminen. (Kenttäpäiväkirja 28.11.2019.)

Fyysisen tilan käyttäminen on konteksti- ja kulttuurisidonnaista (Vilpa 2018) ja siten siinä on nähtävissä Johnsonin (2007, 277) kulttuurisen kehon ulottuvuuksia. Kulttuurisesti monimuotoisessa kädentaitoverstaassa on vaikea arvioida, kuinka paljon käsityökonteksti menee kulttuurikontekstin edelle tilan käytön määrittäjänä. Luokkahuone-taukotilassa ja verstaassa ilmenevien reviirien vertailu ei myöskään ole hedelmällistä, koska verstaalla tapahtunut fyysisten reviiereiden pieneneminen on voinut vaikuttaa pienempään reviiirin tarpeeseen myös luokkahuone-taukotilassa. Kun vieras keho tulee itselle tutuksi tietyssä kontekstissa, yltää tämä tuttuuden tunte mahdollisesti myös muihin konteksteihin. Aineistossa on esimerkki käsin tekemisen tilanteesta, jossa kulttuurikonteksti sukupuolisuuden näkökulmasta vaikuttaa astuvan käsityökontekstin yli:

Autoin Shaea purkamaan ratkojalla epäonnistunutta ommelta (hän oli ommellut oman maansa lipun). Ratkoimme molemmat omista päistämme ja istuimme vastatusten. Olin häntä nopeampi ratkomaan, joten saavutin "hänen puoltaan" nopeammin kuin hän minun. Koska olemme eri sukupuolta, arkailin siirtää tuoliani lähemmäs, vaikka se ergonomisesti olisi jo ollut houkuttelevaa. Hän myös istui ahtaassa nurkassa, joten koin, että olisin konkreettisesti ahdistanut hänet nurkkaan. Tilanne ratkesi lopulta siihen, että hän tökkäsi ratkojalla reiän kankaaseen ja päättikin leikata lippua pienemmäksi. (Kenttäpäiväkirja 5.12.2019.)

Aineistoesimerkki on asetelmallisesti kiinnostava. Istumme Shaen kanssa vastatusten ja työskentelemme lähestyksen toisiamme edestäpäin. Silvennoisen (2004, 2006) mukaan vastapäätä istuminen viestii vastakohtaisuutta ja voi vaikuttaa vuorovaikutuksen avoimuuteen hidastavasti, kun taas vierekkäin istuminen viestii tasa-arvoisuudesta. Minun ja Shaen kohdalla vastakkain oleminen korostaa asetelmallisesti sitä, että olemme eri sukupuolta. Toisaalta ommelta on helpompi ratkoa vastakkain istuen kuin vierekkäin istuen, joten tähän asetelmaan hakeutuminen johtuu kohdallamme myös puhtaasti työskentelyteknisistä syistä. Yhteisen työskentelyrytmin etsimistä määrittää epävarmuus siitä, kuinka lähelle voin kulttuurisista syistä ommelta ratkoessani Shaea mennä. En selvästikään noudata yhteistä rytmiä, koska etenen häntä nopeammin ja kohtaan sen vuoksi ongelman. En uskalla siirtää tuoliani lähemmäs Shaea, vaikka joudun siitä syystä työskentelemään epäergonomisessa asennossa. En tiedä onko tilanteen ratkeaminen kankaan rikkoutumiseen vahinko vai Shaen tapa selvittää kiusallisesta tilanteesta hienotunteisesti. Yhteinen tekeminen pienentää kyllä fyysistä tilaa välillämme, mutta kulttuurikonteksti tekee koskettamisen mahdolliseksi.

Edellä mainittu esimerkki edustaa tutkimusaineistossani poikkeusta. Yleisesti ottaen fyysiset reviiirit eivät pelkästään pienentyneet kädentaitoverstaalla, vaan kehojen rajapinnat myös leikkautuivat kosketuksen muodossa. Kosketuksen mahdollistava tuntoaisti on ihmisen aisteista sosiaalisin, koska koskettamiseen kuuluu olennaisesti vuorovaikutus toiseen ihmiseen. Kosketusta vuorovaikutuksen muotona tarkastellaan yleensä joko sukupuolen, iän, luokan tai kulttuurin näkökulmasta ajatellen, että nämä seikat vaikuttavat kosketuksen määrään ja laatuun. (Field 2014, 19.)

Farmerin ja Tsakiriksen (2013, 106) mukaan yksi intersubjektiivista koskettamista muokkaavista tekijöistä on ympäristö. Tutkimusaineistoni perusteella kädentaitoverstas vaikuttaa olevan sellainen ympäristö, joka luonnostaan synnyttää kosketukseen perustuvaa vuorovaikutusta yli muiden vaikuttavien tekijöiden, kuten iän, sukupuolen tai kulttuurin (ks. Farmer ja Tsakiris 2013, 104–108). Käsiyöverstas synnyttää kontekstin, jossa koskettaminen on hyväksyttyä yli tavanomaisten sääntöjen:

Shaea kiinnosti myös minun housut, että mistä olen ostanut ne. Hän kokeili housun lahjetta ja kankaan paksuutta. Mietin, että liikummeko soveliaisuuden rajapinnoilla erityisesti hänen kulttuuristaustaan vasten. (Kenttäpäiväkirja 9.12.2019.)

Farmerin ja Tsakiriksen (2013, 107) mukaan kosketuksen tulkinta on riippuvainen kontekstista, missä koskettaminen tapahtuu. Aineistoesimerkissä pohdin kosketuksen soveliaisuutta nimenomaan kulttuurin ja kulttuurin liittyvien sukupuoliasetelmien näkökulmasta. Muutama päivä aikaisemmin kulttuurikonteksti on vielä määrittänyt koskettamiseen liittyviä sääntöjä minun ja Shaen välillä. Uudessa esimerkkitalanteessa olemme ehtineet olla käsin tekemisen ympäristössä yhdessä kauemmin ja meistä on tullut tutumpia toisillemme. Erilaiset materiaalit ja niiden tunnistelu ovat käsiyökontekstissa normaalia ja jatkuvaa toimintaa. Teknisesti ottaen Shae ei kuitenkaan vielääkään kosketa *minua*, vaan minun ylläni olevaa materiaalia.

Koskettamisen luonnollisuuteen vaikuttaa myös verstas aistittuna ympäristönä. Jo aiemmin olen tuonut esille verstaan lämpötilan ja käsin tekemisen epäergonomisuuden vuorovaikutusta lisäävinä elementteinä. Verstaan viileä lämpötila synnytti tutkimuskentällä kehollista vuorovaikutusta osallistujien välille, ja toisen osallistujan koskettaminen lämpötilan havainnollistamiseksi oli luontevaa:

Mulla oli aluksi verstaalla ihan lämmin, mutta sitten alkoi tulla kylmä. Kosketinkin käsilläni Bellamyn käsiä näyttääkseni kuinka kylmä minulla oli. Bellamyn kädet olivat ihan lämpimät. (Kenttäpäiväkirja 3.2.2020.)

Verstaalla esiintyi koskettamista myös hieronnan muodossa käsin tekemisestä aiheutuneiden kipujen helpottamiseksi:

Mulla oli tänään niska ja hartiat kipeät ja Bellamy hieroi minua. Hänellä itsellään oli alaselkä kipeänä. Erilaisia fyysisiä vaivoja on tuolla kyllä päivittäin läsnä. Toki työ siellä ei ole kaikkein ergonomisinta. (Kenttäpäiväkirja 9.12.2019.)

Omalta osaltani käsin tekemisen kautta syntynyt fyysinen reviiirin pieneminen ja koskettamisen luontevuus kädentaitokontekstissa kehittyi vähitellen käsiyökontekstista riippumattomaksi koskettamisen eleeksi yli tavallisten kulttuurinormien:

Päivän päätteeksi Shae sai kuulla ja kertoi mulle, että perhe tulee ensi perjantaina Suomeen! Olin tosi iloinen hänen puolestaan! Vaikka samalla myös stressaantunut hänen puolestaan, koska ajattelin, että siinä tulee olemaan paljon hommaa ja aika kulttuurishokkikin var-

maan. Halasimme ja hän vaikutti helpottuneelta, kun saa perheensä turvaan. (Kenttäpäiväkirja 12.12.2019.)

Tutustumisemme alussa Shae oli tuonut ilmi liittyen hennatatuointien tekemiseen, että olisi parempi, että hennatatuoinnin tekee naiselle toinen nainen, eikä mies. Sain tästä käsityksen, ettei koskettaminen olisi välillämme soveliaista kulttuurisista syistä. Ensimmäisessä Shaeen liittyvässä aineistoesimerkissä arkailin epäonnistunutta ommelta purkaessamme tietoista fyysisen reviirin pienentämistä, vaikka se käsityökontekstissa olisikin ollut normaalia. Shaen tunnustellessa housunlahkeeni materiaalia olin myös epävarma eleen soveliaisuudesta. Minulle syntynyt käsitys Shaen lähtömaan kulttuurisesta normistosta liittyen miehen ja naisen väliseen kanssakäymiseen vaikutti fyysiseen vuorovaikutukseen välillämme aluksi yli käsityökontekstin. Päivittäinen käsin tekeminen yhdessä, tai ainakin samassa tilassa, vaikutti mahdollisesti siihen, että ajan myötä fyysinen reviiri välillämme sulii olemattomiin ja mahdollisti halaamisen Shaeelle merkityksellisessä tilanteessa. Tilanne itsessään ei liittynyt käsin tekemiseen, mutta tapahtui käsin tekemisen ympäristössä. Toki tässä vaiheessa välillämme oli ollut muunkinlaista ystävällisyyden osoittamista. Olin auttanut Shaea paperiasioiden hoitamisessa ja puhunut hänen puolestaan eräässä uskontoon liittyvässä asiassa. Shae puolestaan oli jakanut kanssani kuvia perheenjäsenistään ja lahjoittanut minulle hennaa.

Aineistoni perusteella koskettamista oli kädentaitoverstaalla enemmän maahanmuuttajaosallistujien keskuudessa ja maahanmuuttajaosallistujien ja suomalaisosallistujien välillä kuin pelkästään suomalaisosallistujien välillä. Suomalaisosallistujilla tarkoitan tässä tapauksessa kaikkia suomalaissyntyisiä verstaan toiminnassa mukana olleita henkilöitä asemasta riippumatta. Tutkimustulos selittyy osittain sillä, että verstaalla kaksi suomalaista harvoin tekivät yhdessä käsityötä, auttoivat tai ohjasivat toisiaan. Taustalla voivat vaikuttaa myös eri maiden väliset kosketuskulttuuriset erot. Kristiina Korjonen-Kuusipuro, Anna-Kaisa Kuusisto ja Jaakko Tuominen (2019) havaitsivat omassa kouluympäristöön sijoittuvassa tutkimuksessaan alaikäisten turvapaikanhakijoiden käyttävän kehoaan suomalaissyntyisiä oppilaita monipuolisemmin. He olivat fyysisesti lähempänä toisiaan ja esimerkiksi koskettelivat, halailivat ja hieroivat toisiaan enemmän kuin suomalaiset oppilaat (Korjonen-Kuusipuro ym. 2019).

Omalla kohdallani koskettamista vaikuttaisi tutkimusaineiston perusteella oleen enemmän esimerkiksi Shaen ja Bellamyn kanssa. Shae ja Bellamy eivät omanneet yhteistä etnistä taustaa, joten he eivät käsittäakseni edustaneet yhtä tietynkaltaista kosketuskulttuuria. He eivät myöskään olleet samaa sukupuolta. Heidän kanssaan tein kuitenkin yhdessä käsitöitä useammin kuin muiden kanssa. Käsitöiden tekeminen heidän kanssaan oli luonteeltaan yhden käsityön tai käsityövaiheen yhtäaikaista yhdessä tekemistä (kuten maton hapsujen solmiminen tai ompeleen ratkominen yhdessä). Tällaisen tekemisen aikana fyysinen reviiri luontaisesti pienenee ja koskettamista tapahtuu ikään kuin vahingossa ja usein sillä tavalla, ettei se jää mie-

leen. Koska mieleen jääneet ja kenttäpäiväkirjaan tallentuneet koskettamistilanteet liittyivät kuitenkin pääasiassa myös juuri Shaeen ja Bellamyyn, on perusteltua ajatella, että käsin tekeminen on lisännyt koskettamista välillämme yli sekä kulttuuri- että käsityökontekstin.

5.2 Merkityksettömän puheen merkitys

Tarkastellessa sanallista vuorovaikutusta käsityökontekstissa aineistosta nousee esiin kaksi kuvaavaa piirrettä. Käsin tekemiseen liittyvä sanallinen vuorovaikutus on aineistossa joko käsityötuotteesta keskustelemista (ks. objektien materiaalisuus mahdollistaa osallistumisen Nevile ym. 2014, 14; Day ja Wagner 2014, 121–123) tai keskustelua käsin tekemisen aikana. Käsityötuotteista ja käsin tekemisen tekniikoista puhuminen on luonnollisesti olennainen osa käsin tekemisen prosessia. Käsin tekemiseen liittyvissä ohjauksellisissa sekä auttamiseen ja yhteistyöhön perustuvissa sosiaalisissa tilanteissa käytetään yleensä käsityötekniikasta ja -materiaaleista riippuvaista erityiskieltä, niin sanottua ammattikieltä. Käsin tekemisen kontekstissa kädestä pitäen näyttäminen on kuitenkin merkittävä lisä sanalliselle viestinnälle tai useimmiten jopa toisin päin: sanoilla on vain täydentävä merkitys. Esimerkiksi ”tee-se-itse” käsityöohjeet aiheuttavat käsityöntekijöille yleensä harmaita hiuksia epäonnistuuksaan kuvaamaan eri työvaiheissa tarvittavia kehollisia liikkeitä. Haluamme nähdä kehollisen liikkeen ymmärtääksemme toiminnan ja oppiaksemme. (esim. Rauhala 2019, 13; Sennett 2012, 207; Mikkonen 2004, 155.)

Kielellisesti epäsymmetrisessä käsityöympäristössä kädestä pitäen näyttämisen merkitys korostuu erityisesti. Kädestä pitäen näyttämällä voidaan korvata puhuttu kieli tarvittaessa lähes kokonaan:

Ryhmä oli pieni. Vain 4 ohjattavaa, niin pystyin näyttämään kaikille kädestä pitäen työvaiheet. Hankalampi olisikin ollut selittää suullisesti työvaiheet kaikille yhdessä. (Kenttäpäiväkirja 4.12.2019.)

Aineistoesimerkki paljastaa, että kielellisesti epäsymmetrisessä käsityöympäristössä puheesta tulee käsin tekemisen tilanteessa tietyllä tapaa merkityksetöntä ja se voidaan kokea jopa kädestä pitäen näyttämistä haastavampana vuorovaikutusmuotona. Sanat toimivat ainoastaan vahvistavan eleen muodossa ja varsinainen vuorovaikutus tapahtuu kehollisella tasolla. Käsityötaidon yhteydessä tästä puhutaan yleensä hiljaisena tietona tai äänettömänä osaamisena/sanattomana taitona (ks. esim. hoitotyön näkökulmasta Nurminen 2004, 133–142; käsityön näkökulmasta Rauhala 2019; Mikkonen 2004, 153–156). Käsite hiljainen tieto (engl. *tacit knowledge*) juontaa juurensa Michael Polanyin (1966) tutkimuksiin ja sillä tarkoitetaan sananmukaisesti ”intuitiivista, ei-sanallista tietämystä, joka karttuu ihmisille toiminnallisen kokemuksen

kautta” (Nuutinen 2021). Käsityötaitoa on perinteisestikin siirretty sukupolvelta toiselle ”kädestä pitäen” opettamalla (ks. esim. Pöysä 2004, 111).

Käsityötuotteet ja käsityötekniikat mahdollistavat aineiston perusteella puheen aivan muussa merkityksessä. Niin kuin jo aiemmin olen esittänyt, materia tarjoaa sillan vuorovaikutukselle. Käsityötuote tai -tekniikka tarjoutuvat puheenaiheeksi kuin itsestään, ja niiden avulla on mahdollista aloittaa keskustelu esimerkiksi ennalta täysin tuntemattoman ihmisen kanssa tai ainakin osoittaa jonkinlaista huomiota hänelle:

Huomasin etten oikein keksinyt juteltavaa uusille asiakkaille. Taisin vaan kommentoida lyhyesti, että tähtityynyn teko jatkuu. (Kenttäpäiväkirja 11.2.2020)

Lyhyt ja yksinkertainen toteamus ”tähtityynyn teko jatkuu” sisältää itse asiassa viestin ”hei, olen tässä ja huomaan sinut, näen mitä teet ja sillä on merkitystä minulle”. Vaikka koen, ettei minulla ole mitään juteltavaa, pystyn käsityön kommentoinnin kautta osoittamaan läsnäolon ja välittämiseni. Tästä huolimatta tunsin oloni vertaalla usein hieman kiusaantuneeksi vuorovaikutuksen roikkuessa lähinnä kielen varassa, kuten seuraava sitaatti uuden kädentaitoryhmän toiminnan ajalta osoittaa:

Yksi uusi asiakas teki myös pyörylää. Hän oli hiljainen ja vaikutti vaikeasti lähestyttävältä. Etäiseltä. Toinen uusi asiakas ompeli tähtityynyä, enkä juuri ollut hänen kanssaan tekemisissä. Kommentoin vähän tähtityynyn tekemistä ja taisin kysyä, onko hän ommellut aiemmin. Minulle tuli pian sellainen olo, että jos vaan hengailen ja seuraan muitten tekemistä, tuntuisi se minusta kiusalliselta ja silloin korostuisi se, että en tiedä mistä ihmeestä puhuisin muiden kanssa –olivatpa he sitten vanhoja tai tuttuja! Kysyin siksi, että voisinko aloittaa pyörylän tekemisen ja sehän sopi. Ajattelin, että siten olisin myös saman työn äärellä kuin Bellamy. (Kenttäpäiväkirja 3.2.2020.)

Jutustelu ja ”hengailu” ei tunnu luontevalta ja pyrin pääsemään itsekin käsityön tekemisen äärelle. Bellamy on vanha tuttu syksyn kädentaitoryhmästä ja koen sosiaalisesti turvallisimmaksi tehdä samanlaista käsityötä hänen kanssaan. Tämä kertoo kenties myös siitä, että koen tarpeellisemmaksi vahvistaa jo luotuja ihmissuhteita kuin luoda uusia, vaikka vahvistaminen tarkoittaisi keskustelun sijaan pelkkää samanlaisen käsityön tekemistä.

Parhaiten käsin tekeminen toimi sanallisen vuorovaikutuksen käynnistäjänä niissä tilanteissa, missä itsekin tein käsitöitä yhtä aikaa muiden kanssa. Tällöinkin pystyin käyttämään keskustelun avauksena käsityötuotetta tai -tekniikkaa, mutta myös jo tekeminen itsessään loi turvallisen alustan mille tahansa keskustelulle kuten seuraavassa esimerkissä käy ilmi:

Siinä ommellessa oli sitten luontevaa alkaa jutella Bobbille, joka ompeli minua vastapäätä. Kyselin mitä hän tekee sitten, kun paja loppuu ja mistä hän on, mitä kieliä puhuu, onko perhettä jne. Hyvin pian kerroin taas, että minulla on yksi lapsi. Se on usein sellainen hyvä puheenaihe. Nopeasti keskusteluun liittyi myös Amani ja puheeksi tuli se, etten ole naimisissa. Amani alkoi hyvin pontevasti ihmetellä sitä, miksi en ole naimisissa, vaikka minulla on lapsi ja asun miehen kanssa. Tulin hivenero kiusaantuneeksi, koska yhtäkkiä minustakin tuntui, että niin, miksi me ei olla naimisissa? Eikö me haluta sitoutua toisiimme? Olemme

olleet yhdessä 15 vuotta aivan tyytyväisesti ilman sormuksia, mutta yhtäkkiä siinä tilanteesta minusta tuntui hankalalta selittää miksi. Ehkä oikea vastaus olisi ollut ”Miksi mennä naimisiin”. Taisin sitten sanoa naisille, että meidän ei tarvitse mennä naimisiin, emme tarvitse sormuksia. Huomasin, että Bobbi yritti vähän pehmemmellä Amanin pontevaa mielihpidettä siitä, että pitää olla naimisissa. Puheenaiheeksi muuttuikin pian (minun aloittees-tani) häät juhlena ylipäätään. Minä kyselin ja he kertoivat kotimaidensa hääperinteistä. Kris ja ohjaaja siinä sitten kehuivat Amanin kielitaitoa ja Kris sanoi, että Amani on nokkela tyttö. Olin aamulla ehtinyt ajatella, että nämä uudet naiset ovat kyllä tosi rauhallisia ja hiljaisia, mutta toisaalta sitten, kun keskustelu virisi, oli se hyvin lennokasta ja räiskyvääkin. Se oli mukava hetki. Me kaikki ompelimme ja samalla juttelimme. Koneet oli sijoitettu siten, että pystyimme kaikki näkemään toistemme kasvot. (Kenttäpäiväkirja 11.2.2020.)

Kenttäpäiväkirjaesimerkissä ompeleminen saman työpisteen äärellä synnytti tilaisuuden sanalliseen vuorovaikutukseen Bobbin ja Amanin kanssa, vaikka he eivät olleet minulle ennalta tuttuja. Esimerkissä käy ilmi, miten keskustelu lipuu hyvin nopeasti (omasta näkökulmastani) henkilökohtaisille vesille, kun puheenaiheeksi nousee minun avioliittostatukseeni. Nähdäkseni tällaisesta henkilökohtaisesta aiheesta keskusteleminen on ainakin osittain mahdollista juuri siksi, että olemme sillä hetkellä kaikki kehollisesti saman arvoisia. Ennen kuin yhtäkään sanaa on lausuttu, käyvät keskustelua vuorotahtiin ja välillä samanaikaisesti säksättävät ompelukoneet. Ompelijoina olemme kehollisessa vuorovaikutussuhteessa saman tyyppisten kehon asentojen kautta. Olemme samassa toiminnallisessa kehässä, saman arvoisia ja uskaltauduimme keskustelemaan jostakin henkilökohtaisesta.

Tässä kohden on huomioitava, että käsitys avioliittostatuksesta henkilökohtaisena puheenaiheena pohjaa puhtaasti omaan kokemukseeni aiheen sensitiivisyydestä. Bobbille ja Amanille aihe saattaa olla hyvin arkipäiväinen. Lievä kiusaantuneisuuteni asian hämmästelystä välittyy tästä huolimatta ainakin Bobbille, ja puheenaiheeksi vaihtuu häät juhlena yleisesti. Omasta näkökulmastani keskustelua kannattelee kiusallisen hetken yli kehollinen sitoutuneisuutemme. Samaan tapaan kuin ompelevat kehomme mahdollistavat keskustelun alkamisen ylipäätään, tuovat ne harmonian tuntua vuorovaikutustilanteeseen, joka sanallisella tasolla on myös ristiriitaisia tunteita herättävää.

Tämän alaluvun alussa kuvailin, miten sanallinen vuorovaikutus ei ole käsitökontekstissa kovin tärkeää vuorovaikutuksen perustuessa luonnostaan kädestä pitäen näyttämislle ja hiljaiselle tiedolle. Sitten esitin, miten käsityötuotteet ja -tekniikat tarjoavat kielellisesti epäsymmetrisellä kädentaitoverstaalla kuitenkin sil-lan myös sanalliselle vuorovaikutukselle, ja miten yhteinen kehollinen sitoutuneisuus käsin tekemiseen avaa portteja henkilökohtaisillekin puheenaiheille. Tutkimus-aineistossani nousee kuitenkin esille myös tilanteita, joissa sanallisen vuorovaikutuksen puute ja kehon kieleen perustuva ohjaaminen saavat kielteisiä sävyjä. Näissä tilanteissa on nähtävissä institutionaaliselle vuorovaikutusympäristölle tyypillisiä piirteitä liittyen ohjaajien ja asiakasosallistujien asiantuntija-maallikko asetelmaan (Raevaara ym. 2001, 13). Seuraavassa aineistoesimerkissä kehollinen viestintä ja ymmärrettävän sanallisen vuorovaikutuksen puute synnyttävät valta-asetelman, joka herättää kielteisiä tunteita:

Ohjaajat tulivat paikalle ja alkoivat tutkia tyynyn valmiiksi ommeltua toista puolta löytäen siitä vaikka mitä vikoja. He puhuivat tyynyn ongelmista toisilleen eivätkä suoraan Bellamylle. Puhetta tuli paljon ja ei selkosuomella ja sitten toinen ohjaaja alkoi vielä ratkojalla purkamaan tyynyä ja Bellamy näytti kauhistuneelta. He kyllä vakuuttelivat, että ihan normaalia, että joutuu purkamaan ja kuuluu prosessiin. Me vaihdoimme Bellamyn kanssa silmäyksiä ja sanoin, etten tiedä miksi täytyy purkaa. Tuli eka kertaa sellainen olo, että olisi tehnyt mieli juoruilla ja tässä tapauksessa juoruilla juuri Bellamyn kanssa ohjaajien toiminnasta. (Kenttäpäiväkirja 9.12.2019.)

Esimerkkitilanteessa Bellamy on tehnyt itsenäisen ratkaisun, jota ohjaajat eivät pidä järkevänä ja opastavat paremman ratkaisun äärelle. Tämä tarkoittaa käytännössä työn purkamista tai materiaalien muuttamista. Purkaminen on tärkeä osa käsityötuotteen laadullista prosessia ja tarkoitusperiltään myönteistä ja mahdollistavaa toimintaa. Valmisteilla olevan käsityötuotteen purkamista vaativa tilanne värityy kuitenkin negatiivisesti, koska Bellamy ei ymmärrä täysin ohjaajien keskinäistä puhekielistä ja nopeaa suomea, mutta käsittää kuitenkin ratkomisen merkityksen eleenä. Sanallisella tasolla tilanteessa puhutaan Bellamyn ”ohi”. Vaikka on kysymys hänen käsityötuotteestaan, puhetta tuotteesta ei aluksi kohdisteta hänelle. Tämä saattaa johtua siitä, että sanallista vuorovaikutusta ei pidetä kielellisesti epäsymmetrisessä tilanteessa merkityksellisenä vuorovaikutuksen muotona. Sanattomalla tasolla valtaa käytetään purkamalla Bellamyn työtä ilman, että häntä asiasta etukäteen sanallisesti ja ymmärrettävästi varoitetaan tai kysytään purkamiseen lupa.

Ohjaajien tarkoitus on auttaa Bellamya ja ohjata häntä laadukkaan käsityötuotteen valmistusprosessin äärelle. Tilanteen voi määritellä institutionaaliseksi vuorovaikutustilanteeksi, jonka luonteeseen kuuluu, että ammattilainen antaa neuvoja asiakkaalle (ks. Vehviläinen 2001, 39–41). Vehviläinen (2001, 40) kuitenkin muistuttaa, että silloinkin, kun kyseessä on selvästi autoritatiiviseksi mielletty tieto, on asiakkaan oma tieto ja kokemus asiasta huomioitava merkityksellisinä ja toisinaan myös ensisijaisina. Tulkitsen tämän jäävän toteutumatta, koska Bellamya ei oteta aluksi keskusteluun mukaan.

Bellamy meni välillä järjestelemään laukkuja ja oli selin meihin ja mietin, että keräilikö hän siellä itseään ja suitsi mielipahaansa. Koska mulle tuli turhautunut olo, vaikka ei ollut kyse edes minun työstä. Bellamy oli valinnut haastavat kankaat (ja häntä ei siitä käy syyttämisen mielestäni) ja suoriutunut ompelusta tosi hyvin mielestäni. Totta toki, että osa ompelista olisi saattanut käytössä osoittautua heikoiksi. (Kenttäpäiväkirja 9.12.2019.)

Bellamya käsityöprojektissa auttaneena tulkitsen tilannetta ja Bellamyn tuntemuksia osittain omista tunnetiloistani käsin. Juuri ennen työn purkamista olin auttanut Bellamy mittauksissa ja kehunut hänen käsityötuotettaan. Olin arvioinut tuotteen onnistuneeksi ja ohjaajien tästä poikkeava arvio osui täten myös minuun henkilökohtaisesti. Opettajajohteinen käsityön purkaminen kantaa lisäksi ainakin suomalaisten koulumuistoihin perustuen harteillaan trauman aiheuttajan viittaa (ks. esim. Salo 2013, 122–124; ks. myös käsityön opetus ja vallankäyttö Rauhala 2019, 219–220). Pyytämättä annetut neuvot (jollaisista ilman lupaa purkaminen on kenties käsityömaailman ääriesimerkkejä) ovat Vehviläisen (2001, 41) mukaan tyypillisiä tilanteissa,

joissa neuvominen mielletään ennalta määrättyinä tehtävänä ja toinen osapuoli ”kategorisesti neuvojen tarpeessa olevaksi”. Tilanteessa on myös institutionaaliselle vuorovaikutukselle tyypillisen epäsymmetrian piirteitä, joka tässä tilanteessa muuttuu kaksoisepäsymmetriaksi (ks. kaksoisepäsymmetriasta Kurhila 2001, 178–179). Käsityöammattilainen on käytössä olevan kielen natiivipuhuja eli kielen asiantuntija ja asiakas taas ei-natiivi maallikko. Asiantuntijuutta ja maallikkoutta ilmenee siis sekä kielellisen että institutionaalisen tiedon suhteen. (Kurhila 2001, 178–179.)

Toisaalta ohjaajien valta purkaa Bellamyn käsityötuote synnytti me-henkeen perustuvaa voiman tunnetta minun ja Bellamyn välille. Ensimmäisessä tilannetta kuvaavassa aineistositaatissa vaihdoimme silmäyksiä, ja minun teki mieli juoruilla tilanteesta Bellamyn kanssa. Tilanne vaikuttaa luovan yhteyden välillemme ja olemme tässä yhteydessä voimakkaampia kuin yksin. Emme kuitenkaan käytä voimantunnetta purkaaksemme institutionaaliseen vuorovaikutukseen perustuvia asiantuntija-maallikko valta-asetelmia, vaan tuotamme institutionaalisuutta myös omalta osaltamme hyväksymällä purkamisen eleen (ks. Raevaara ym. 2001, 17, 19–20). Vahvistamme myös tilanteen kaksoisepäsymmetriaa hyväksymällä purkamisen hiljaisesti ja kieltä käyttämättä.

5.3 Kielellisestä epäsymmetriasta kohti dialogia

Sanallisen vuorovaikutuksen kielellistä tyyliä määritteli kädentaitoverstaalla vahvasti se, olivatko vuorovaikutuksessa olevat henkilöt natiiveja eli syntyperäisiä kielen puhujia vai eivät. Sanasto, kielen rakenne, puheen paralingvistiset piirteet ja usein myös puheen sisältö vaihtelivat sen mukaan, olivatko molemmat puhujat natiiveja kielen puhujia vai eivät. Natiivien suomen puhujien puhetta leimasi se, että he pyrkivät ainakin jossain määrin mukauttamaan puhettaan kielenoppijan asemassa olevien asiakasosallistujien tarpeita vastaavaksi. Tämä saattoi kuulostaa toisen natiivipuhujan korvaan siltä, että puhettaan mukauttava henkilö on unohtanut, miten suomea puhutaan ”oikein”, vaikka suomen oikein puhuminen onkin hyvin tulkinnallinen asia:

Toinenkin ohjaajista oli iltapäivän pois ja saimme vierailevan ohjaajan. Hän puhui hyvin selkokielellisesti asiakkaille ja vertaisohjaaja siihen puuttui, että etkö osaa enää itsekään suomea. Tämä sai minut miettimään asiaa, jota olen ennenkin miettinyt, että kuinka kielen harjoittelijalle pitäisi puhua. Oma taktiikkani painottaa onnistumisen kokemuksia eli puhun kullekin tasonsa mukaan. Koin Romaniassa sen, kun minulle ummikolle puhuttiin täyttä romaniaa kolme kuukautta ja en ymmärtänyt mitään! (Kenttäpäiväkirja 9.12.2019)

Niina Lilja (2001, 53) tuo pro gradu -tutkielmassaan esille näkökulman epäkieliopillisuuden tarkoituksenmukaisuudesta puhekielessä. Viitaten Dufvaan (1996, 39) hän esittää puhekielen perusintentioksi vuorovaikutuksellisuuden. Tällöin ”epäkieliopillinen” ilmaus, joka vie vuorovaikutusta eteenpäin ja ei aiheuta viestintään häi-

riöitä, muuttuu ”kieliopilliseksi”. Lilja käyttää esimerkkinä ilmausta ”on kaunis”, jonka tunnistan kuuluvaksi myös kädentaitoverstaalla käytettyyn kieleen. (Lilja 2001, 50–53.) Kädentaitoverstaassa tämä ilmaus tiivistyi usein muotoon ”kaunis”. Kun joku halusi ilmaista pitävänsä jostakin, hän totesi ”kaunis”. Vastaavasti epämielleyttävä asia oli ”ei kaunis” tai ”ei-hyvä”. Käyttämällä itsekin näitä ilmauksia pyrin sujuvaan vuorovaikutukseen, enkä niinkään ajatellut johdattavani keskustelukumppaneitani ”huonon” suomen kielen äärelle. Omaan rooliini kädentaitoverstaalla ei myöskään virallisesti kuulunut suomen kielen opettaminen, vaikka toimintaa organisoivan hankkeen yhtenä tavoitteena oli opettaa verstaalla suomen kieltä käsitöiden tekemisen kautta. Henkilökohtaisena tavoitteenani sen sijaan oli olla ymmärrettävä ja asettua sana- ja lauseenrakennevalinnoillani samaan kenttään suomenkieltä vasta opettelevien asiakasosallistujien kanssa. Minna Suni (2008, 186–187) puhuu tästä ilmiöstä yhteisten resurssivarantojen rakentamisena: keskustelijat lainaavat ilmaisuja toisiltaan yhteisymmärryksen saavuttamiseksi (ks. myös Paananen 2019, 46).

Ulla Koukkari-Anttonen (2005, 84) tuo esille pro gradu -tutkielmassaan natiivien muokkaavan puhettaan sen mukaan, miten kokeneita he ovat maahanmuuttajille suunnatussa puheessa. Hänen tutkimusaineistonsa perusteella alkeistason suomen kieltä taitavien maahanmuuttajien oli helpompi ymmärtää kokenuutta natiivipuhujaa kuin kokemattomia natiivipuhujaa. Kokeneet natiivipuhujat tuntuivat myös kokemattomia läheisemmiltä, mikä on hyvin kiinnostava tutkimustulos. Koukkari-Anttonen tutkimuksessa maahanmuuttajat erottivat oman kertomansa perusteella kokeneet natiivipuhujat kokemattomista puhujista erityisesti eleiden käytön kautta. Kokeneet natiivipuhujat käyttivät vuorovaikutustilanteissa enemmän eleitä kuin kokemattomat. (Koukkari-Anttonen 2005, 85.) Koukkari-Anttonen ei pohdi eleiden käytön ja läheisyyden tunteen yhteyttä. Hän luonnehtii läheisyyden tunteen syntyneen kenties siitä, että kokeneet puhujat olivat vuorovaikutustilanteissa kokeneisuutensa ansiosta rennompia kuin kokemattomat puhujat. Oman tutkimusaineistoni perusteella läheisyyden kokemus voi kuitenkin pohjautua nimenomaan kehollisen vuorovaikutuksen elementteihin, joihin myös eleet kuuluvat. Käsittelen tätä enemmän analyysiluvussa 6.

Natiivipuhujan tarve osoittaa ymmärrystä ja viedä viestinnällään vuorovaikutusta soljuvasti eteenpäin voi aiheuttaa myös turhautuneisuutta vuorovaikutuksen eri osapuolissa. Salla Kurhilan ja Minna Laakson (2016, 238–240) esimerkissä kielenoppijan ja natiivipuhujan keskustelusta kielenoppijan pyrkimys on löytää oikea muoto käytetyille adjektiiville, ja natiivipuhuja taas pyrkii osoittamaan ymmärtävänsä viestin sanoman ilman oikeaa muotoa. Molemmat osapuolet halusivat päästä keskustelussa eteenpäin, mutta heidän keinonsa tämän tavoitteen saavuttamiseksi poikkeavat. Molemmat kokevat mahdollisesti turhautumista. Kielenoppija turhautuu, koska natiivipuhuja ei auta häntä löytämään oikeaa muotoa adjektiiville. Natiivipuhuja puolestaan harmistuu, koska kielenoppija ei pääse keskustelussa eteenpäin, vaikka natiivipuhuja on jo osoittanut sekä kielellisin että kehollisin keinoin ymmär-

tävänsä kielenoppijan viestin sanoman. (Kurhila ja Laakso 2016, 238–240.) Kurhilan (2001, 192) mukaan natiivit kielenpuhujat saattavat välttää toimintoja, jotka tekisivät kielellisen epäsymmetrian näkyväksi, koska he eivät halua korostaa omaa asiantuntijuuttaan tai ei-natiivin puhujan kielitaidon rajallisuutta. Toisaalta taustalla voi olla myös institutionaalinen motiivi. Institutionaalisissa keskusteluissa suuntaudutaan tiettyyn päämäärään ja kieliopillisuuteen keskittyminen viivyttäisi päämäärään pääsyä. (Kurhila 2001, 192.)

Maija Kalin (1995, 187) esittää natiivipuhujan olevan kakkoskielisessä keskustelussa⁷ tavallaan vieraan kielen puhuja, koska hänen käyttämässään kielessä on niin paljon ei-natiiveille tyypillisiä piirteitä. Tämä problematisoi koko natiivipuhujan käsitteen. Kalin toteaaakin, että hänen aineistonsa perusteella vain natiivien puhujien välisessä vuorovaikutuksessa voidaan puhua natiivista puhujasta sanan täydessä merkityksessä. (Kalin 1995, 188.) Tässä mielessä natiiviuteni aste vaihteli verstaalla riippuen keskustelukumppani kielitaidosta. On myös muistettava, että suomen kieli ei ollut ainut kädentaitoverstaalla käytetty kieli. Verstaalla puhuttiin useita eri kieliä ja välillä olin itse kielenoppijan asemassa ja asiakasosallistuja natiivipuhuja tai ainakin paljon taitavampi kielen puhuja kuin minä.

Puhuin tänään taas hiukan ranskaa, kun keskustelin erään asiakkaan kanssa hänen huivistaan. Ymmärsin jotain, mutta paljon jäi myös ymmärtämättä. Hän puhuu niin hiljaa ja välillä nopeasti. Haluaisin kovasti ymmärtää ja ehkä siksi turhauttaa se, että hän puhuu niin hiljaa. Vieraan kielen ymmärrykseen liittyy siis näköjään sekin puoli, että tekee mieli syyttää vastapuolta, jos ei itse ymmärrä. Siis sen lisäksi, että kokee itsensä tyhmäksi. (Kenttäpäiväkirja 5.12.2019.)

Yllä olevassa aineistoesimerkissä vuorovaikutukseen vaikuttavat puheen paralingvistiset piirteet tai ainakin niin sen tahdoin itselleni tilanteessa selittää. Yleisesti ottaen äidinkieltään keskenään puhuvien puhetapaa määrittä verstaalla usein puheen nopeampi tempo ja joissakin tapauksissa voimakkaampi äänenkäyttö. Tilanteissa, joissa yhteistä äidinkieltä ei ollut, riippui puheen tyyli paljon kielitaidon tasosta ja toisaalta puhujan näkemyksestä selkokielisyyden tai oman puheen muokkaamisen hyödyllisyydestä. Selkokieli määritellään yleensä sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteeltaan yleiskieltä helpommin ymmärrettäväksi suomenkielen muodoksi (Selkokeskus 2020). Selkokielisuus on paitsi yksinkertaista ja selkeää kieltä myös puheen riittävän hidasta tempoa, äänen voimakkuutta ja artikuloinnin tarkkuutta. Puheen muokkaamisella taasen tarkoitan esimerkiksi jo esillä ollutta epäkieliopillisuutta vuorovaikutuksen edistämiseksi. Joissakin tilanteissa verstaalla asia saatettiin esittää joko ensin puhekielisesti ja sitten selkokielisesti tai puhetta muokkaamalla. Puheen tyylin vaihtelu oli jatkuvaa vastapuolen tunnustelua ja tulkintaa: mitä voin sanoa ja miten voin sanoa. Esimerkkitalanteessa keskustelukumppanini puhuu mielestäni

⁷ Kun kielellisen epäsymmetrian syynä on keskustelijoiden eri äidinkieli, puhutaan kakkoskielisestä keskustelusta (ks. Lilja 2010).

niin hiljaa ja välillä nopeasti. Hänen puheensa epäkieliopillisuuden tasoa en pysty arvioimaan, koska en osaa kieltä niin hyvin, että tunnistaisin kielioppivirheet.

Ensimmäinen keskusteluni verstaalla kielellä, jota osaan vain auttavasti, oli minulle ravistava kokemus ja sain sitä kautta välähdyksen siitä, millaisia tuntemuksia vieraan ja itselle heikon kielen puhuminen voi synnyttää:

Kun vieras ja asiakas molemmat puhuivat minulle yhtä aikaa ranskaa, oli se kuin hyökyaalto ylitseni vierasta kieltä. Tuli ihan paniikkinen olo, että apua, en ymmärrä mitään ja en tavoita mitään sanoja, pelkkää tyhjää vaan. Minulla oli kuitenkin mahdollisuus muuttaa kieleksi englantia tai suomi, pelastautua tältä hyökyaallolta ja säilyttää kasvoni fiksuna ja osaavana ihmisenä. Sillä se, etten osannut puhua ranskaa tai ymmärtänyt sitä, vaikka minun olisi pitänyt (koska olen opiskellut sitä), sai minut tuntemaan oloni tyhmäksi. (Kenttäpäiväkirja 3.12.2019.)

Siitä huolimatta, että koin itseni typeryukseksi edellä mainitussa tilanteessa, lähensi yhteisen kielen paljastuminen minun ja kieltä osaavan asiakasosallistujan välejä. Asiakasosallistuja alkoi ottaa minuun enemmän kontaktia tapahtuneen jälkeen ja puhui minulle enemmän kuin aikaisemmin, myös suomen kielellä. Hämmästyttävintä oli se, että hänen suomen kielen taitonsa ja sanavarastonsa vaikuttivat vuorovaikutustilanteissamme yhtäkkiä paremmilta, mitä olin siihen asti luullut. Ehkä tämä yllättävä yhdistävä tekijä rohkaisi ja motivoi häntä hyödyntämään suomenkielen taitoaan laajemmin. Ehkä minun takelteluni ranskan kielen kanssa poisti hänen jännitystään suomenkielen puhumisessa. Varmasti rentoutta kommunikaatioon toi myös mahdollisuus ilmaista itseään useammalla eri kielellä. Lisääntyihän omakin vuorovaikutukseni hänen suuntaansa, koska pystyin tarvittaessa käyttämään apuna myös osaamiani ranskankielensanoja.

Luonnollisesti olin kädentaitoverstaalla usein läsnä myös tilanteissa, missä puhuttu kieli oli minulle täysin tuntematon ja saatoin vain arvailla, mistä keskustelussa on kyse:

Kaksi asiakasta keskustelivat kielellä, josta ymmärsin vain ilmaisun *mas'allah*. Sanoin sen ääneen ja heitä huvitti, että olin bongannut sanan. Nainen kertoi, että he olivat puhuneet siitä, kun miehen vaimo tulee Suomeen, tarvitsee hän ison sängyn. Nainen kommentoi tähän ”jumala on hyvä”. (Kenttäpäiväkirja 5.12.2019.)

Verstaan kielellinen todellisuus oli jokaiselle osallistujalle epäilemättä hyvin erilainen sekä tilanne- ja aikasidonnainen. Suurin osa asiakasosallistujista jakoi jonkun yhteisen kielen toisen asiakasosallistujan kanssa. Näistä kielistä useimmat olivat sellaisia, joita en ymmärtänyt. Helmikuussa 2020 verstaalla käytössä olleet kielet poikkesivat joulukuussa 2019 käytetyistä kielistä, koska osa vanhoista osallistujista oli saanut asiakkuusjaksonsa päätökseen ja uusia asiakasosallistujia oli tullut tilalle. Minulle verstaan puhuttu ”kieli” oli kieli, joka liikkui oman kotiseutuni murteen ilmauksista täysin tuntemattomien kielten sanoihin. Tähän väliin jäi kuitenkin eräänlainen yhteiseen ymmärrykseen pyrkivä kieli, jonka sanasto oli enimmäkseen suomenkielistä, mutta rakenne kirjakielisestä näkökulmasta epäkieliopillista.

Minna Suni (2008, 187) toteaa kirjallisuudentutkija Mihail Bahtiniin (1895 – 1975) viitaten dialogisuuden ydinajatuksen olevan se, ettei kieli ole pohjimmiltaan omaa vaan yhteistä. Jo aiemmin mainitsemani verstaalla käytetty ilmaus ”on kaunis” kiteyttää hyvin yhteisen kielen luonteen. Bahtin (1981, 354) kirjoittaa, että melkein kaikissa vuoropuheluissa lyhyistä vapaamuotoisista keskusteluista laajoihin verbalis-ideologisiin töihin (kuten kirjallisuus ja tiede) merkittävä osa sanoista on joko suoraan tai epäsuoraan lainattu muilta. Bahtinin (1984, 183) mukaan kieli elää dialogisessa vuorovaikutuksessa. Lähteenmäki (2013, 65) kiteyttää Bahtinin ajattelua toteamalla, ettei kieltä tuoteta tyhjiössä, vaan kielen ilmaukset ovat ”reaktioita johonkin niitä edeltävään” ja jokainen ilmaus synnyttää reaktion ilmauksen vastaanottajassa. Bahtinin kielikäsitteelle onkin ominaista dynaamisuus ja kerrostuneisuus sekä ajatus kielestä aikapaikkaisena ja historiallisena ilmiönä. Bahtin kritisoi ajatusta yhdestä yhtenäisestä kielestä, ja näkee sen taustalla vaikuttaneen muun muassa kansallisvaltioiden syntyyn liittyvien poliittisten ja ideologisten motiivien. (Lähteenmäki 2013, 67–68.) Kun sanomme ”on kaunis”, olemme aidossa ja elävässä vuoropuhelussa ja osa kielen jatkuvaa uudelleen syntymää.

Tiivistetysti voidaan sanoa, että tutkimusaineistoni perusteella kulttuurisesti monimuotoisella kädentaitoverstaalla luontaisesti vallitseva kielellinen epäsymmetria synnytti tarpeen uudenlaisen, yhteisen kielen muodostamiselle, jossa lainataan ilmaisuja toisilta yhteisymmärryksen saavuttamiseksi. Tässä uudessa kielessä toteutuu dialogisuuden perusajatus: kieli ei ole pohjimmiltaan omaa, vaan yhteistä. Bahtinin (1981; 1984) dialogisuus rinnastuu edellisessä luvussa siteeraamani Maarit E. Ylösen (2003, 69) kuvaukseen yhteistanssista: ”kuitenkin jokainen liike on riippuvainen edellisestä ja määrittää tulevaa”. Samaan tapaan kuin kieli syntyy dialogissa, syntyvät dialogissa myös tanssi ja itse kastetut kynttilät. Ilman dialogia jäisi vuorovaikutus niin kielellisellä, kehollisella kuin materiaalisellakin tasolla pelkäksi käden ojennukseksi tyhjyyteen.

Olen tässä ja kahdessa edeltävässä alaluvussa kuvaillut käsin tekemisen vuorovaikutuksen kehollisuutta ja kielellisyyttä kulttuurisesti monimuotoisessa kädentaitoryhmässä ja kädentaitoverstaalla. Kehollista vuorovaikutusta käsittelin fyysisten reviirien pienenemisen ja kosketuksen lisääntymisen kautta. Havaitsin käsityökontekstin menevän kulttuurikontekstin edelle ja mahdollistavan tiiviimmän fyysisen läsnäolon kuin mitä muussa kontekstissa ehkä olisi ollut mahdollista. Tutkimusaineistoni pohjalta käsin tekeminen tuo ihmisiä konkreettisesti kehollisesti lähemmäs toisiaan.

Toisessa alaluvussa käsittelin sitä, miten käsityötuotteet ja käsin tekeminen toimivat verstaalla sanallisen vuorovaikutuksen mahdollistajina. Vaikka sanallinen vuorovaikutus ei tutkimusaineistossa vaikuttanut aina sisällöllisesti merkitykseltä, oli se merkityksellisellä tavalla tukena materiaalisesta maailmasta kumpuavalle vuorovaikutukselle ja toisaalta materiaalisesta maailman tukemaa. Esimerkkini yhteisestä ompelu- ja jutusteluhetkestä Bobbin ja Amanin kanssa osoitti, miten toisilleen ennal-

ta tuntemattomat ihmiset saattavat käsin tekemisen äärellä päätyä puhumaan myös henkilökohtaisista puheenaiheista. Tässä alaluvussa toin esille myös, miten sanallisen vuorovaikutuksen puute ja kädestä pitäen näyttäminen vuorovaikutusmuotona voivat tietyissä tilanteissa värittyä negatiivisesti ja ilmentää institutionaalista vallankäyttöä.

Kolmannessa alaluvussa totesin, että kädentaitoryhmässä vallinnut kielellinen epäsymmetria mahdollisti uudenlaisen yhteiseen ymmärrykseen tähtäävän kielen syntymisen. Sanallinen ja kielellinen vuorovaikutus kädentaitoryhmässä vaikuttaa-kin olleen *yhteyttä etsivää*, mutta vaatineen toteutuakseen kosketuksen materiaaliseen maailmaan ja tekemiseen. Tästä voi päätellä, että tutkimuskentälläni vuorovaikutusta määritti ensisijaisesti kehollinen sitoutuneisuus niin ympäristöön, materiaan, tekemiseen kuin toisiin käsityöntekijöihin. Kehollisuuden myötä mahdollistui myös kielellisyys ja syntyi motivaatio yhteisen ymmärryksen kielen rakentamiselle.

6 KOHTAAMISEN KOHDAT KÄSIN TEHDESSÄ

Kun haetaan kohtaamisia kulttuurisesti monimuotoisen kädentaitoryhmän toiminnasta, haetaan jotakin hankalasti todentuvaa ja epämääräisesti sanallistettavaa. Kohtaamisen kohdat ilmenevät ikään kuin salaa ja ovat kaikesta tiedosta henkilökohtaisinta ja kokemusperäisintä. Tutkimusaineistoni perusteella käsin tekemisen keholliseen rytmisyyteen, yhteisiin liikkeisiin ja asentoihin sekä samojen pintojen koskettamiseen perustuvat samuuden kokemukset ja niiden aikaansaama tunne lähentymisestä ovat kuitenkin kaikesta salamyhkäisyydestä huolimatta hyvin konkreettisia ja fyysisiä ilmiöitä, jotka voivat materialisoitua ja ikuistua yhdessä tehtyyn käsityötuotteeseen.

Kuvaan tämän pääluvun ensimmäisessä alaluvussa kolmea erilaista yhdessä työskentelyn muotoa. Nämä tilanteet ilmentävät kukin omalla tavallaan kinesiikan osa-alueeseen kuuluvien kehon asentojen, liikkeen ja rytmin merkitystä osana kohtaamistilanteita käsin tekemisen ympäristössä (ks. kinesiikasta Hjelt-Putilin 2005, 114–116). Tässä yhteydessä käytän kohtaamisen mittarina Goffmanin (1964) määritelmää kohtaamisesta. Erotan kohtaamisen kokoontumisesta, joka myös on yhdessä työskentelyä määrittävä tekijä kädentaitoverstaalla (Goffman 1964, 135).

Toisessa alaluvussa syvennän kehon asentojen, liikkeen ja rytmin merkitystä kohtaamisen osana käsittelemällä kohtaamisen kokemustani Bellamyn kanssa maton hapsuja solmiessamme. Kohtaamisemme kehollisuudessa on nähtävissä Johnsonin (2007, 277) määrittelemistä kehon ulottuvuuksista sosiaalisen kehon ulottuvuus. Johnsonin (2007, 277) mukaan kehollinen kapasiteettimme on sekä evoluution tulosta että puhtaasti sosiaaliseen vuorovaikutukseen sopeutunutta. Sosiaalinen vuorovaikutus ja kykymme viestiä jaettuja merkityksiä tekee meistä sen, keitä me olemme (Johnson 2007, 277). Jaettu kehollinen kokemus maton hapsujen solmimisesta mahdollistaa ”buberilaisen” kohtaamisen kokemuksen, jonka aikana olemme samankaltaisia, mutta emme kuitenkaan samoja. Ymmärrys toisesta lisääntyy aivojen peilisolujen ansiosta ja liikkeellisen peilaamisen sekä kinesteettisen empatian kautta. Tässä mielessä kohtaamisen kehollisuuteen liittyy myös Johnsonin (2007, 275) biolo-

gisen kehon ulottuvuus, jolla hän tarkoittaa muun muassa ihmisen aivojen ja hermoston toimintaa. Alaluvun lopussa tuon ilmi, miten kohtaamisen kokemusta syventää myös samojen materiaalisien todellisuuden pintojen koskettaminen.

Kolmannessa alaluvussa havainnollistan sitä, miten kohtaamisen kokemus materialisoituu ja symbolisoituu yhdessä tai yhteiseksi tehtyihin käsityötuotteisiin. Käsityötuotteiden valmistuminen synnyttää myönteistä vallan ja voiman tunnetta. Yksityisestä tulee jaettua ja tuotteet jäävät elämään jo koettujen kohtaamisten kuvauksina ja vielä tulossa olevien kohtaamisten alustoina. Analyysini lähti pääluvussa 5 liikkeelle kädentaitoverstaan kuvauksesta ja päättyy tässä pääluvussa käsityötuotteen kuvaukseen. Tämä kuvastaa hyvin sitä, mistä käsin tekemisessä oli tutkimuskentälläni riisutuimmillaan kyse: tekemisen mahdollistavasta työtilasta ja tekemisen tuloksista.

6.1 Kehon asennot, liike ja rytmi kohtaamisessa

Kohtaamisen kannalta merkitykselliseen rooliin nouseva kehollinen vuorovaikutus ilmeni tutkimusaineistossani kolmena erilaisena yhdessä työskentelyn tilanteena. Kaikkia kolmea yhdessä työskentelyn tilannetta määritti niissä ilmenevät kehon asennot, liikkeet ja rytmi. Näistä erityisesti rytmin merkitys korostui aineistossa. Kehon asentojen, liikkeiden ja rytmin voi ajatella kuuluvan Johnsonin (2007, 275–277) määrittelemistä kehon ulottuvuuksista fenomenologisen kehon ulottuvuuteen. Asentoaisti ja kehon liikkeen synnyttämät kinesteettiset tuntemukset tekevät meidät tietoisiksi kehostamme (Johnson 2007, 276). Kehon asennoista ja liikkeistä puhutaan vuorovaikutustutkimuksessa yleensä samassa yhteydessä. Kehon eri asennot ovat pysähtynyttä liikettä ja asentoa vaihdetaan liikkeen avulla. Liikkeeseen puolestaan kuuluu olennaisesti rytmi. Henri Lefebvre (2004/1992, 15) kirjoittaa, että kaikkialla, missä on vuorovaikutusta paikan, ajan ja energiankäytön välillä, on rytmiä. Rytmi on toistoa (liikkeet, eleet, toiminta, tilanteet, erot), suoraviivaisten (engl. *linear*) ja jaksottaisten (engl. *cyclical*) prosessien yhteen kietoutumista sekä syntymää, kasvua, huippuun nousua, laskua ja loppua (Lefebvre 2004/1992, 15).

Yhdessä työskentelyn tilanteista verstaalla ensimmäinen oli **yksin tekeminen yhdessä**. Yksin tekemistä yhdessä oli sekä omien töiden tekeminen yhtäaikaaisesti muiden kanssa että samanlaisen työn tekeminen yksin yhtä aikaa muiden kanssa. Omien töiden tekemisessä yhtä aikaisesti muiden kanssa on kysymys tilanteesta, jossa joku ompelee, joku verhoilee, joku neuloo, joku repii vanua jne. Kaikki tekijät ovat samassa tilassa, jakavat ainakin jossain määrin saman moniaistisen toimintaympäristön ja suuntaavat toimintansa käsin tekemiseen. Kehot eivät jaa suoraan samaa rytmiä ja samoja asentoja, mutta ovat jokainen liikkeessä tanssien omaa soolotanssiaan. Tilanne muistuttaa Goffmanin (1964, 135) kokoontumista, jossa osallistu-

minen on samanaikaista toimintaa ja toisten havainnointia makrotasolla. Kysymys ei ole vielä varsinaisesta kohtaamisesta, koska tarkkaavaisuus ei kohdistu yhteen yhteiseen kohteeseen, eikä myöskään yhteisesti toisiin (Peräkylä ja Stevanovic 2016, 38).

Samanlaisen työn tekeminen yhtäaikaisesti muiden kanssa tarkoittaa taasen sitä, että kaikki esimerkiksi neulahuovuttavat rintaneuloja, kastavat kynttilöitä tai ompelevat saman mallisia tyynyjä. Tällöin tilan lisäksi jaettua olivat myös käsityötekniikka, materiaalit tiettyyn pisteeseen saakka ja työvälineet. Lisäksi käsin tekemisellä on samankaltaisemmat liikeradat kuin erilaisia töitä yhtä aikaa tehdessä. Esimerkiksi neulahuovutuksen kohdalla käsin tekemisen rytmi on jopa äänin aistittavissa, kun pienet neulat lävistävät terävästi villaa. Brutaaleja mielikuvia synnyttävä äänimaisema on yhdessä luotu ja yhdessä aistittu:

Kun aloimme työstää päivän aihetta eli neulahuovutettuja sydämenmallisia rintakoruja oli jokainen vuorollaan opetuksen alaisena, jonka jälkeen tilaan pian laskeutui hiljaisuus, kun kaikki keskittyivät tekemiseen. Kuului vaan tsup tsup, kun neulat lävistivät villaa ja ohjaaja sanoi että neulahuovutus on hyvää puuhaa, jos on vihainen. (Kenttäpäiväkirja 23.10.2019.)

Tässä esimerkissä käsin tekemisen rytmi näyttäytyy suoraviivaisina ja monotonisina ihmisen kehon liikesarjoina (vrt. luonnossa ilmenevä jaksottainen rytmisyys kuten päivä, yö, vuodenajat jne. Lefebvre 2004/1992, 8). Toisaalta on muistettava, että kaikki toisto on jaksoittaista toistoa suoraviivaisen toiston kautta. Rationaaliset, numeeriset, määrälliset ja laadulliset rytmit asettuvat päällekkäin kehon lukuisten luonnollisten rytmien kanssa, kuten esimerkiksi hengityksen ja sydämen rytmin kanssa. (Lefebvre 2004/1992, 8–9.) Rytmii kuvastaa ainakin sen hetkistä kehollista tilaamme, mielentilaamme ja kenties kokeneisuuttamme tai kokemuksen puutetta. Kätemme pistää neulalla villaa saatavilla olevien kehollisten voimiensa mukaan. Tekemisen rytmi lähtee kehostamme ja toistuu kehomme tarpeita ja kykyjä vastaten. Oleellista ei ole kuitenkaan yhteisen rytmien löytäminen, koska neulahuovutuksessa ei käsityötekniikkana olla riippuvaisia toisten työskentelystä toisin kuin esimerkiksi kynttilän kastamisen yhteydessä, mitä kuvasin luvussa 4.2.

Neulahuovutus ja kynttilän kastaminen poikkeavat käsityötekniikoina siten toisistaan, että neulahuovutuksen kohdalla kysymys on enemmän kokoontumisesta ja kynttilän kastamisen kohdalla lähestytään kohtaamista. Erosta tekee merkittävän juurikin työskentelyn vaatima rytmi. Neulahuovutuksessa rytmi muodostetaan itsenäisesti, eikä omalla rytmillä ole vaikutusta muiden työskentelyyn. Kynttilää kastaessa rytmi haetaan tunnustellen toisten kastajien rytmiä ja kastajien huomiot suuntautuvat näin ollen enemmän toisiinsa ja yhteiseen tekemiseen. Tekijät häilyvät kokoontumisen ja kohtaamisen rajamailla.

Toinen yhdessä tekemisen tilanne aineistossa oli **yhdessä tekeminen** sellaisenaan. Tällöin käsillä oli ainoastaan yksi työ, jota tehdään yhdessä ja yhtä aikaa ja usein jopa synkronisesti (ks. synkronisesti organisoituneesta vuorovaikutuksesta Peräkylä ja Stevanovic 2016, 42–45). Aineistossa esimerkkejä tällaisesta tilanteesta

olivat esimerkiksi vanun repiminen tyynyjen täytteeksi, maton hapsujen solmiminen ja ompeleen ratkominen. Edeltäviin tilanteisiin verrattuna tällaisessa yhdessä tekemisessä on kysymys entistä tarkemman samankaltaisen kokemuksellisen ja kehollisen maailman jakamisesta. Kehojen asennot ja liikeradat ovat hyvin samankaltaiset ja tekeminen etsii yhteisen rytmin. Tekeminen tulee jopa riippuvaiseksi yhteisestä toisiaan peilaavasta rytmistä. Maton hapsujen solmimisessa solmijat aloittavat työskentelyn kumpikin omalta puoleltaan maton reunaa ja heidän on edettävä mahdollisimman yhtäaikaaisesti, jotta maton reuna pysyy suorana. Jos toinen solmija etenee nopeammin, alkaa maton reuna niin sanotusti vetämään ja lopputulos näyttää epäsiistiltä.

Yhdessä tekemisen tilanne on selkeä kohtaamistilanne. Maton hapsujen solmijat muodostavat kehollisen ”ekologisen rykelmän” sulkiessaan muun maailman ulkopuolelle ja keskittäessään huomionsa toisiinsa, yhteiseen työskentelyyn ja yhteiseen visuaaliseen kohteeseen (Goffman 1964, 135). Ulkopuolinen tarkkailija ei kuitenkaan pysty sanomaan, onko kysymys myös kohdatuksi tulemisesta, jonka voi mieltää ”goffmanilaiseksi” (1957) mystiseksi yhteydeksi kahden ihmisen välillä (Peräkylä ja Stevanovic 2016, 38).

Kolmas yhdessä tekemisen tilanne aineistossa oli **vuorollaan tekeminen**. Vuorollaan tekeminen poikkeaa kahdesta edellä mainitusta yhdessä tekemisen tavasta siten, että vuorollaan tehdessä tekijät eivät jaa samaa ajallista tekemisen hetkeä. Yhteinen toiminta organisoituu sekventiaalisesti eli peräkkäisesti (ks. sekventiaalisesta vuorovaikutuksesta Peräkylä ja Stevanovic 2016, 42–45). Tekeminen muotoutuu kuitenkin yhdessä tekemiseksi, koska tekijät, jokainen omalla vuorollaan, jakavat saman kehollisen sitoutuneisuuden tekemiseen ja melko lailla saman tekemisen rytmin, saman työn, materiaalit ja työvälineet ja saman toimintaympäristön siinä määrin, missä se on mahdollista ajallisesti.

Aineistossa vuorollaan tekemistä edustaa esimerkiksi maton kutominen. Tutkimusjaksoni aikana kädentaitoverstaassa kudotut matot olivat kaikki yhteistyön tuloksia. Jokainen oli istunut kangaspuiden ääreen vuorollaan ja paukuttanut mattoon omat räsyrivinsä. Toisen kutojan työskentely oli kenties ollut nopeampi tempoista kuin toisen, mutta rytmi toistettavien työvaiheiden kautta sama. Jokainen kutoja oli suunnannut katseensa samaan suuntaan, arvioinut maton reunan suoruutta ja värejä silmissään, tuntenut kangaspuiden polkuset jalkateriensä alla, sukkulan painon, luhan raskauden ja hallinnut voimaa, jolla luha iskeytyy maton reunaa vasten⁸. Luhan vetäminen, polkusten vaihto ja kuteen vieminen loimen väliin sukkulan avulla ovat kaikki omanlaisiaan liikkeitä, jotka vaativat keskenään erilaisen kehollisen panoksen ja siten synnyttävät moniulotteisen rytmisen maailman. Asettumalla

⁸ Polkuset ovat polkimet joiden avulla kutoja säättää loimilankojen väliin jäävää tilaa eli viriötä. Luha on se kangaspuiden osa, jota liikuttamalla lyödään kude tiukasti kiinni edellisen kuteen viereen, jotta kankaasta tulee tiivis. Sukkula on puinen ”kapula”, jonka ympärille kude kiedotaan ja jonka avulla kude viedään viriön läpi.

kukin vuorollaan kangaspuiden ääreen, asettuvat kutojat osaksi tätä kangaspuiden ja kehollisten voimavarojen ehdollistamaa rytmistä maailmaa.

Kohtaamisen näkökulmasta kankaankudonta asettuu mielenkiintoiseen väli- maastoon. Kudonta vaikuttaa täyttävän goffmanilaisen kohtaamisen tunnusmerkit (yhteinen huomion kohde ja samaan mikromaailmaan uppoutuminen) helposti, mutta toisen käsityöntekijän samanaikainen kehollinen läsnäolo puuttuu. Läsnäolo on konkreettisesti ja fyysisesti olemassa ainoastaan mattoon ilmestyneissä räsyri- veissä. Käsittelen yhdessä kudottua mattoa kohtaamisen kuvauksena tarkemmin luvussa 6.3.

6.2 Kohdatuksi tulemisen tiellä Bellamyn kanssa

Solmimme Bellamyn kanssa maton päitä yhdessä. Hän aloitti toisesta reunasta ja minä toi- sesta. Välillä keskustelimme hänen asioistaan (kouluttautumattomuudesta, Suomeen tu- losta, miehestä ja kauan myös yritin kysyä, saako hänen kotimaassaan miehellä olla monta vaimoa, mutta se keskustelu ei onnistunut) ja välillä olimme hiljaisuudessa. Koko ajan lä- henimme toisiamme ja lopuksi kätemme työskentelivät aivan yhdessä, toisilleen tilaa anta- en, mutta samassa tilassa. Ilman tätä työskentelytekniikkaa (reunoilta toisiamme läheten) ei maton reunasta olisi tullut tasainen ja hyvä, vaan se olisi luultavasti vetänyt johonkin suuntaan. Kuinka symbolista! (Kenttäpäiväkirja 2.12.2019.)

Kaikista selkein kokemus kohtaamisesta kentällä tapahtui minun ja Bellamyn välillä solmiessamme maton hapsuja. Kyseisellä hetkellä ymmärsin olevani jonkin tärkeän äärellä, mutta se ei sanallistunut minulle vielä silloin. Aromaa ja Tiili (2018, 263) ker- tovat artikkelissaan ruumiillisesta tiedosta antropologi Jaida Kim Samudran (2008, 667) näkemyksestä kulttuurisesta tiedosta aina ensisijaisesti tutkijan ruumiiseen tal- lentuvana kokemuksen saadessa sanallisen muotonsa vasta myöhemmin (Aromaa ja Tiili 2018, 263). Kun palasin aineiston analyysivaiheessa muistikuvaani minusta ja Bellamysta maton hapsuja solmimassa, arkiselta vaikuttava toiminta alkoi muovau- tua osaksi jotakin ikiaikaisempaa. Muistikuvassa solmimme hapsuja samoin liikkein, lähestymme toisiamme sopivaa rytmiä hakien ja tunnustellen kuin toistemme peili- kuvina ja hapsu hapsulta kokemusmaailmamme leikkautuvat toisiinsa. Henkilökoh- taiset elämänhistoriamme ovat kirjoittamattomina läsnä omilla puoliskoillaan mat- toa, mutta niiden merkitys tuntuu sitä vähäpätöisemmältä mitä kauemmin työsken- telemme ja mitä lähemmäs toisiamme tulemme. Yhdessä työskentely ”riisuu” mei- dät erilaisiksi kehon liikesarjoiksi ja samankaltaistaa meitä. Lopuksi työskentelemme aivan rinnakkain ja kosketuksissa toisiimme. En muistaisi, olemmeko puhuneet tai mitä olemme puhuneet solmimisen aikana, ellei minulla olisi kenttäpäiväkirja- mainintaa tilanteesta. Solmimisen, asennot ja liikkeen muistan, koska se tieto on tal- tioitunut kehooni (ks. kehon muistista Casey 2000, 146–153).

Lee ja Ingold (2006, 67) ovat kirjoittaneet kävellen kerättyä kenttäaineistoa kä- sittelevässä artikkelissaan, että osallistuminen toisen ihmisen maailmaan ei ole ”to

walk into but to walk with” missä ”with” (suom. kanssa) ei tarkoita kasvokkain olemista, vaan samaan suuntaan kulkemista ja samojen näkymien jakamista. Vaikka Lee ja Ingold puhuvat nimenomaan kävelemisestä, istuvat heidän ajatuksensa hyvin myös muuhun keholliseen toimintaan. Heidän mukaansa kävellessä olemme liikkeessä, nähden ja tuntien reitin edessämme ja luoden polkua ympärillämme ja jälkeemme (Lee ja Ingold 2006, 69). Sama toistuu käsin tehdessä ajattelemme pa sitten juuri maton hapsujen solmimista, ompelemista tai kynttilän kastamista. Esimerkiksi ommellessa kätemme kuljettavat työtä eteenpäin ja jalkamme painaa kaasua koko ajan herkästi tunnustellen vaadittavaa nopeutta. Kumarrumme työn ylle ja ohjaamme ompeluksi kutsuttua tapahtumaa kehollamme. Näemme ja tunnemme sekä ommellun jäljen että sen, mitä on vielä ommeltavana, edessä. Myös ääni rytmittää työskentelyämme. Kone hyrisee tasaisesti, jos painan kaasua tasaisesti. Jos en keskity, kone jyrähtelee minulle. Koneiden jyrinä paljastaa työskentelyn rytmin ja kiivauden.

Solmiessa maton hapsuja yhteistyönä ”samana suuntana” toimii yhteinen ta-voite: sitoa hapsuja maton reunoilta kohti reunan keskikohtaa. Kuljemme toisiamme kohti, mutta emme kasvokkain, vaan vieretysten kohdistuen katseemme tekeillä ole-vaan työhön. Lee ja Ingold (2006, 82, 67) määrittelevät, että kävelyn rytmin jakavat ovat tietoisia toistensa kehoista, mutta itse asiassa varsinaisesti katsovat toisiaan vain harvoin, koska katse on suunnattu yhteiseen horisonttiin. Goffman kirjoittaa vuonna 1982 valmistuneessa ja postuumisti julkaistussa puheenjohtajaesitelmässään *Vuorovaikutusjärjestys* katseen suunnan jakamisen toimivan tiiviin yhteistyön tukena. Hänen mukaansa katseen suunta kertoo sitoutumisemme intensiivisyyden asteesta. (Goffman 2012, 308–309.)

Ihmisten suuntautuminen toisiinsa ja johonkin, mitä he yhdessä tekevät, on goffmanilaisittain kohtaamista (Goffman 1964, 135; ks. myös Peräkylä ja Stevanovic 2016, 38). Minun ja Bellamyn tapauksessa liike liikkeeltä valmistuva hapsurivistö on reitti, jonka yhteisesti näemme ja tunnemme, johon olemme suuntautuneita ja jota luomme. Hapsujen solmiminen erottaa meidät kehollisesti muista ryhmän jäsenistä ja muodostaa meistä ”ekologisen rykelmän” (ks. Goffman 1964, 135). Vain me kaksi jaamme hapsujen solmimisen vaatiman rytmin, kehon asennot ja liikkeet. Vain me olemme orientoituneet hapsujen solmimiseen.

Leen ja Ingoldin (2006, 69 ja 79–80) mukaan kävelyn rytmin luomisella tai ja-kamisella toisen henkilön kanssa, on toimintaan osallistuvia henkilöitä lähentävä luonne. Käveleminen on yhdessä olemista, missä liikkeen rytmin jakaminen mahdol-listaa toisen ymmärtämisen kokonaisuudesta näkökulmasta, koska kommunikaatio ei perustu vain toisen katsomiseen tai puheeseen (Lee ja Ingold 2006, 82). Samalla ta-valla käsityön tekemisen rytmin jakaminen ja luominen yhdessä, ja erityisesti saman käsityön tekeminen yhteistyönä, lähentää tekijöitään. Minulla ja Bellamylla oli vain vähän yhteisiä sanoja, emmekä olleet työskentelyn aikana juurikaan katsekontaktis-sa, mutta solmiessamme maton hapsuja kumpikin omasta päästäimme maton päätyä, tunsin meidän olevan siinä hetkessä samankaltaisia hapsuja maton tarinassa. Meillä

molemmilla oli omat historiamme, ”oma osamme tiestä” niin kuin Buber (1995/1923, 104, ks. sitaatti luvussa 2.3) sanoisi. Hapsuja solmiessamme kehomme olivat asemointuneet saman suuntaisesti, toimivat samoin liikkein sekä samassa rytmissä ja dialogissa toistensa kanssa. Olimme samankaltaisia, vaikkakaan emme samoja.

Peilisoluteorian mukaan ihmisillä on sisäänrakennettu kyky ymmärtää toisen ihmisen liikkeitä ja liikkeiden merkityksiä. Tämän kyvyn perusta on aivojen peilisolusysteemissä. Ihmisaivoissa on alueita, jotka aktivoituvat, kun joko itse teemme liikkeitä tai näemme toisten tekevän liikkeitä. Näillä alueilla on päätelty olevan niin sanottuja peilisoluja, jotka mahdollistavat toisen liikkeiden ”peilaamisen” ja niihin samaistumisen oman liikeaistijärjestelmämme kautta. (Hari 2007.) Sosiaalinen vuorovaikutus perustuu pitkälti tälle aivojen mekanismille (Hari ja Kujala 2009, 455). Peilisoluteorian näkökulmasta samaistumiseni Bellamyyn yhteisen kehollisen toiminnan kautta on ymmärrettävää. Jos peilisolomme aktivoituvat jo pelkästään katselemalla toisen ihmisen liikettä ja tämä mahdollistaa eläytymisen tähän ihmiseen, niin millainen kokemus onkaan liikkuminen konkreettisesti peilikuvana toisen ihmisen kanssa? Jaakko Seikkula, Anu Karvonen ja Virpi-Liisa Kykyri (2016) ovat todenneet, että liikkeiden synkroninen mukautuminen vuorovaikutustilanteissa aikaansaa myönteisiä tunteita vuorovaikutuksen osapuolissa. Mitä synkronisemmat liikkeet, sitä herkemmin koetaan myötätuntoa (Seikkula ym. 2016). Myös Riitta Hari (2007) kirjoittaa, että toisen ihmisen eleiden, asentojen ja kielenkäytön tahatonkin matkiminen vahvistaa sosiaalisia siteitä synnyttämällä myönteisen mielikuvan meitä matki-
neesta ihmisestä.

Kokemustani kohtaamisesta maton hapsujen solmimisen aikana tukee myös ymmärrys kinesteettisestä empatiasta eli kinesteettisestä eläytymisestä (ks. Parviainen 2006, 99). Kinestesiaalla tarkoitetaan kaikkien elävien olentojen ja eritoten ihmiskehon toiminnallisuutta ja liikekokemuksia (Parviainen 2006, 9). Aromaan ja Tiilin (2018, 267–268) mukaan yhteistä empatia-käsitteen erilaisille määrittelyille on empatian käsittäminen toisen ihmisen ymmärtämisen perustana. Empatia on kehollisessa muodossaan kinesteettistä empatiaa, jota voi kuvailla sanattomaksi yhteydeksi ja vuorovaikutukseksi toisen kanssa. (Ylönen 2004, 31 ja 35). Oleellista on kuitenkin ymmärtää, että tällä tarkoitetaan nimenomaan *yhteyttä*, ei *ykseyttä*. Esimerkiksi mediatutkija Adriano D’Aloian (2012, 94) ks. myös. Aromaa ja Tiili 2018, 274) mukaan empatia on *yhdessä olemista*, ei yhdeksi tulemistä⁹. Fornäs (1998, 169) kirjoittaa, ettei toisen ymmärtäminen merkitse sitä, että muuttuisi hänen kaltaisekseen. Tällä hän tarkoittaa sitä, että kulttuurisiin prosesseihin ylipäänsä sisältyy niin ihmisiä yhdistäviä kuin erottavia tekijöitä. Myös Pink (2009, 76–77) muistuttaa, että vaikka esimerkiksi liikkeen kautta voimme jakaa kokemuksen samankaltaisuudesta, ei kyse ole kuitenkaan samuudesta. Kokemusta värittää aina oma elämänhistoriamme.

⁹ D’Aloia peilaa tässä fenomenologi Edith Steinin (1917) esittämiä näkemyksiä eläytymisestä ja empatiasta (Edith Steinin väitöskirjasta *On the problem of empathy* ks. myös Parviainen 2006, 100–104).

Tanssiantropologi Maarit E. Ylönen (2003, 77) määrittelee kinesteettisen empatian ruumiilliseksi asenteeksi, ”jonka avulla voin samaistua luovasti toiseen ja saavuttaa ymmärrystä itselleni kokemuksellisesti vieraasta.” Tanssiterapian tutkijat katsovat kinesteettisen empatian käyttämisen toimivan edellytyksenä liikkeelliselle peilaamiselle eli eräänlaiselle keholliselle virittyneisyydelle toisen energiaan ja rytmiiin (Ylönen 2003, 62). Ylönen (2004, 26) kirjoittaa Meekumsiin (2002, 32–35) viitaten peilaamisen olevan kehollista vuorovaikutusta, jossa liikkeiden, eleiden ja asentojen avulla heijastetaan toisen tunnetilan jakamista, mutta myös toisaalta luodaan yhteyttä. Peilaaminen eroaa hänen mukaansa toisen liikkeiden imitoimisesta ollen imitointia monitasoisempaa. Kuitenkin imitoinnin avulla voidaan hänen kokemuksensa mukaan saavuttaa yhteys, jossa on myös peilaamista. (Ylönen 2004, 26.)

Solmiessani maton hapsuja Bellamyn kanssa hänen liikkeidensä imitointi oli työskentelyni perusta. Hapsujen solminen ei ollut luovaa käsityötä, vaan enemmän rituaalinomaista ja konemaistakin. Meidän oli väistämättä liikutettava samoin, jotta yhteistyömme onnistuisi ja hapsuista tulisi samanlaisia. Seikkula ym. (2016) ovat todenneet, että muodollinen tai epämuodollinen tavoite tehdä yhteistyötä, lisäävät liikkeiden ja jäljittelyn määrää vuorovaikutuksen osapuolilla. Olimme siis lähtökohteisesti tilanteessa, joka sekä edellytti että lisäsi liikkeellistä imitointia välillämme. Maton reunasta ei olisi tullut tasaista ja sileää, jos jompikumpi meistä olisi yrittänyt solmia nopeammin. Meidän oli siten jatkuvasti kehollisesti tunnusteltava toisemme työskentelyn tahtia. Tämä muistuttaa tanssillista liikkeen peilaamista, vaikka onkin varmasti hienovaraisempaa ja kätkeympää mitä tanssiessa. Pelkkä mekaaninen toisen imitaatio ja hapsujen solmiminen teknisenä suorituksena ei olisi kuitenkaan riittänyt parhaan mahdollisen lopputuloksen saavuttamiseksi.

Bellamyn liikkeiden peilaaminen ja toimiminen synkroniassa hänen kanssaan oli edellä esitetyn valossa toisaalta tarkoituksenmukaista, mutta ei tietoisesti yhteyttä tavoittelevaa. Miellän kinesteettisen empatian kautta mahdollistuvan yhteyden kokemuksen olevan sukua ”buberilaiselle” (1995/1923) kohtaamiselle, koska empaattinen kohtaaminen mahdollistaa Minä-Sinä suhteen syntymisen. Se on vuorovaikutuksellinen ja intersubjektiivinen prosessi (ks. Aromaa ja Tiili 2018, 278). En tietoisesti pyrkinyt Bellamyn kanssa yhteyteen tai kohtamiseen, mutta *koin yhteyttä ja kohtamista*, koska kehollinen toiminta loi sille suotuisat edellytykset. Buber (1995/1923, 34) kirjoittaa:

Minän ja Sinän välillä ei ole pyrkimystä, pyydetä, eikä ennakkointia; ja kaipaus itse muuttuu, kun se siirtyy unesta tapahtumiseen itseensä. Kaikki keinot ovat este. Kohtaaminen tapahtuu vain siellä, missä kaikki keinot ovat sortuneet.

Varsinaisesti en voi kuitenkaan sanoa saavuttaneeni erityistä konkreettista ymmärrystä itselleni kokemuksellisesta vieraasta, kuten Maarit Ylönen koki tanssiessaan liikkeellistä peilaamista hyödyntäen informanttinsa Evelynin kanssa Nicaraguassa May Pole -festivaaleilla. Ylöstä yhteinen tanssi auttoi ymmärtämään infor-

mantin kertomuksia menneiden aikojen May Pole -tapahtumista. (Ylönen 2003, 77.) Omalla kohdallani saavutettu ymmärrys ei kohdistunut Bellamyn kulttuuritaustaan tai vierauteen, vaan pikemminkin siihen, ettei kulttuuritausta ole kovin merkityksellinen asia maton hapsuja solmiessa. Siinä tilanteessa ja kohtaamisessa olimme vain kaksi maton hapsujen solmijaa niin pieneltä ja suurelta kuin se kuulostaakin. Vierauden ymmärryksen sijaan, vierauden tunne häipyi taka-alalle. Tämänkin havainnon voi sanoittaa Buberia (1995, 1923, 33–34) siteeraten: ”Yhteys Sinään on välitön. Minän ja Sinän välillä ei ole mitään käsitteellistä, ei ennakkotietoa eikä kuvittelua...” tai kuten hän kirjoittaa myös ettei Sinästä koeta mitään, koska Sinää ei koeta, mutta Sinästä tiedetään kaikki, ”koska siitä ei tiedetä enää mitään yksittäistä.”

Siinä hetkessä Bellamy oli minulle läsnä oleva, Sinä. Buberin mukaan ei ole merkityksellistä onko myös minun minäni ollut Bellamylle Sinä, koska kokemuksen ja ei-kokemuksen raja ei kulje niiden välissä, vaan niiden *välillä* ja niiden läpi (Buber 1995/1923, 34). Sanomalla Sinä (tai se) tullaan aina sanoneiksi myös Minä ja sitä kautta yhteys on samaan aikaan sekä valitsemista että valituksi tulemista (Buber 1995/1923, 25, 33–34, 104–105). Myös Heikkinen ja Laine (1007, 7) muistuttavat, että kohtaamista on luomassa minän lisäksi aina myös toinen ulkopuolinen ihminen. Tästä voi päätellä, että yhteyden kokemus vaatii ainakin jollakin tasolla molempien osapuolien myötävärehtelyn kohtaamiselle.

Kohtaamisen kokemustani Bellamyn kanssa voi tarkastella myös koskettamisen kautta. Yhteyden tunne Bellamyyn ei syntynyt katsekontaktin kautta, vaikka katsekontaktin voisi ajatella olevan merkittävä edellytys kohtaamiselle (ks. esim. katsekontaktista sosiaalisen suhteen muodostamisessa Ruusuvuori 2016, 47–62; vauvan ja vanhemman katsekontaktista Johnson 2007, 37–38). Katseemme oli suunnattu tekeillä olevaan työhön ja käsiemme työskentelyyn ja käsistä tuli tietyllä tapaa silmämme. Yhdessä työskennellessä jokainen käsityöntekijä on kosketuksissa samaan työstettävään materiaaliin ja työvälineisiin olipa kyse sitten neulahuovutuksesta, kankaan kutomisesta, ompeleen purkamisesta tai maton hapsujen solmimisesta.

Pohjaten Jonaksen (1954, 516–517) ajatuksiin Matthew Ratcliffe (2013, 133) esittää, että kosketus on osittain perustavanlaatuisia todellisuuden ja kuulumisen tunteille, kun taas muunlaiset aistikokemukset edellyttävät kosketusta. Kosketuksella on eräänlainen fenomenologinen ensisijaisuus muihin aisteihin nähden. Ilman näkö- tai kuuloaistia maailma olisi hyvin erilainen, mutta ilman tuntoaistia maailmaa ei olisi yksilölle olemassa alkuunkaan. (Ratcliffe 2013, 132.) Ratcliffen (2013, 137) mukaan kosketus kuuluu fenomenologisesti yhteen kehon asennon ja liikkeen aistimuksien kanssa. Yhteyden luominen maailmaan on kosketuksissa olemista maailman kanssa, mutta kuitenkin siten, että on kyse merkittävästä kontaktista, eikä ainoastaan fyysisestä kontaktista. Fyysinen kontakti on vain abstraktio taktisen kokemuksen rikkaudesta. (Ratcliffe 2013, 151.)

Kun olemme kosketuksissa samoihin materiaaleihin ja työvälineisiin, esimerkiksi maton hapsuihin niitä solmiessamme, luomme yhteyttä maailmaan, josta sillä

hetkellä tulee kenties jollakin tavalla yhteinen. Tämän yhteisen aistitun maailman kautta meillä on mahdollisuus löytää toisemme, kuulua samaan kontekstiin ja kohdata koskettamisen kautta. Me emme kosketa toisiamme, mutta koskettamalla samoja materiaalisien todellisuuden pintoja, *kosketamme toisiamme, kohtaamme ja tulemme kohdatuiksi*.

6.3 Käsityötuote kohtaamisen symbolina

Edellä olen määritellyt kohtaamisena toteutuvan aineistossani kehojen liikkeessä, syntyneissä yhteisissä rytmeissä ja kosketuksessa niin samaan materiaaliseen todellisuuteen kuin fyysisessä kosketuksessa toisiimme. Tutkimusaineistoni perusteella abstraktin tason kohtaaminen konkretisoituu ja materialisoituu yhdessä tehtyihin käsityötuotteisiin, joiden valmistuminen synnyttää myönteistä voiman ja vallan tunnetta. Toisaalta koetut kohtaamiset ikuistuvat myös yksilösuorituksena valmistettuihin yhteistä ja jaettua kuvastaviin käsityötuotteisiin. Käsityötuotteesta tulee kohtaamisen symboli ja tällä tavoin ikään kuin itseään voimakkaampi.

Tänään yksi asiakas sai valmiiksi mekkonsa, jonka ääressä ovat uurastaneet kaikki. Hän vaikutti hyvin tyytyväiseltä ja kun hän tuli esiin mekko päällä, oli se pieni hurraahuutojen hetki. Mekko puki häntä tosi kauniisti. Joku halasikin häntä ja ohjaaja otti kuvan, jonka sitten lähetti hänelle kauniin kuvatekstin kera. Mieleen painuva oli hänen käsiensä asento. Kädet olivat yhteen liitettyt ja suun lähelle kohotetut. Kuin yhtäaikainen kiitoksen ja hämmästyksen ja huojennuksen ele. Kehuimme häntä ja sanoimme, että hän voi nyt ylpeänä kertoa kaikille, että mekko on itse tehty. Hän itse sanoi, että voi lähettää mekon kuvan lapsilleen ja lapset voivat ajatella, että äiti on sen itse tehnyt. Hetki tuntui tärkeältä kaikille. Sellaisten projektien valmistuminen, missä on useampi ihminen ollut mukana (ja vähän haastettakin) saa aikaan isomman juhlan kuin jonkun täysin yksin tekemä tuote. (Kenttäpäiväkirja 5.12.2019.)

Aineistoesimerkissä valmis käsityötuote saa aikaan riemua, niin tuotteen tekijässä kuin koko kädentaitoryhmässä. Tuotteen onnistunut valmistuminen on monen ihmisen osallistumisen tulos, ja tuotteen ensiesittely täysin valmiina tekijänsä yllä siksi juhlallista meille kaikille. Valmiin tuotteen ihailu saa aikaan me-henkeä ja voiman tunnetta. Mekon kantaja ilmaisee olotilaansa käsiensä eleellä, jonka tulkitsen toisaalta kiitollisuudeksi työssä auttaneita kohtaan ja toisaalta hämmästykseksi siitä, että mekko todella on valmis ja niin upea. Eleessä on aistittavissa myös huojennusta siitä, että haasteita aiheuttanut urakka on vihdoinkin ohi. Mekkoa kuvataan ja tekijälle on tärkeää päästä jakamaan asia lapsilleen. Hän on syystä ylpeä aikaansaannoksestaan ja itsestään, ja tämä tulee ilmi myös siten, että hän esittelee mekkoa myöhemmin uudestaan muiden vastaavien onnistumisien hetkellä.

Edellä mainitussa esimerkkitalanteessa käsityötuotteen valmistuminen saa aikaan myönteistä voiman ja vallan tunnetta. Tunteen taustalla merkittävää roolia näyttölee mekon valmistumista edeltänyt yhdessä tekeminen. Materian äärellä on

kamppailtu yhdessä, koska valittu kangasmateriaali on ollut haastava ommeltava. Materiaalin kanssa on käyty eräänlaista valtataistelua (ks. Kouhia ja Laamanen 2014, 17). Käsityöntekijät ovat olleet ”taistelussa” samalla puolella ja pyrkineet kohti yhteistä tavoitetta; valtaa on käytetty sen asiakasosallistujan hyväksi, kenen käsityöprojekti mekko alun perin on (ks. Kuusela 2010, 21). Vuorovaikutus huipentuu yhteiseksi voimaantumisen tunteeksi sillä hetkellä, kun materiaali voidaan esitellä ke-sytetyksi. Myöhemmin puhumme verstaalla siitä, miten mekon omistaja voi mekon kautta muistaa kaikki meidät mekon tekemiseen osallistuneet. Mekko toimii siis dokumenttina yhteistyöstä ja ajasta, joka on vietetty samaan suuntaan katsoen mahdollisesti toinen ihminen kohdaten (ks. käsityötuote dokumenttina Luutonen 2006, 18; katseen suunnan jakamisesta Lee ja Ingold 2006, 82 ja 67; Goffman 2012, 308–309; kohtaamisesta Goffman 1964, 135).

Dokumenttina yhteistyöstä toimii myös yhdessä kudottu matto:

Katselmus oli taputuksia täynnä. Jokainen esitteli töitään vuorollaan ja kaikkia keuhuttiin ja kaikille annettiin isot taputukset ja hurraukset. Mieleeni piirtyy kuva pitkästä pöydästä, jota pehmustavat muhkeat eriväriset tyynyt ja muut pienkäsityöt. Kaiken päälle on leviteltä räsymattoja kuin mattokaupassa. Mattojen reunustavat kädet. Yksikään matto ei ole kenenkään ikioma, vaan kaikkien kutomiseen on osallistunut useampi ihminen. Niitä ei ole suunniteltu ja kuteet ovat kierrätyskuteita esimerkiksi vanhoista lakanoista. Silti ne ovat täydellisiä. Elämänmakuisia, väkeviä, herkkiä ja kauniita. Niiden suoruus syntyy mutkista, sillä muuten ne eivät olisi aitoja. Ihmisen käsin kutomia. Ja miten ne aaltoilevat kuin valtatiet kertoen tarinoita ajoista, joista me emme tiedä mitään. Ne kertovat meille tuntemattomista lakanoissa nukkujistaan, jokaisen kutojan historia kutomishetkellä on kietoutunut osaksi lointa. (Kenttäpäiväkirja 21.2.2020.)

Yhdessä kudotussa matossa on jokaisen tekijän kädenjälki, ”osa tiestä” (ks. Buber 1995/1923, 104). Siinä on jokaisen tekijän tuottama rytmi, selkäkipu, vilunväre. Sitä ei olisi olemassa, sellaisenaan, ilman yhteistyötä. Yhdessä kudottu matto on Buberin kuvaama tie hyvin käsin kosketeltavasti. Emme ole tunteneet toistemme osia tiestä, emme päässeet heidän räsyrieviensä sisälle, mutta olemme eläneet heidän osansa tiestä kohtaamisessa (ks. Buber 1995/1923, 104, ks. sitaatti luvussa 2.3). Olemme eläneet ja kokeneet yhteistyönä kudotun maton kehomme liikkeissä ja työskentelyn rytmissä. Seija Karppinen ja Erja Syrjäläinen (2014, 29) kirjoittavat, että perinteisen käsityön tekemisen kautta käsityön tekijä kytkeytyy kehollaan käsityön historiaan. He tarkoittavat eläytymistä menneisyyden kokemuksiin tekemisestä ja arjesta. (ks. myös Rauhala 2019, 135–136). Itse miellän tähän sisältyvän myös lähimenneisyyden. Vuorotyönä kudottu matto *on* (tekijöidensä) kohtaaminen.

Fornäs (1998, 184) kirjoittaa, miten jokaisesta teoksesta on aistittavissa sekä ”se työ ja elämä, joka on antanut sille materiaalisuuden ja muodon” että ”se loputon työ, jossa sille itselleen annetaan merkityksiä”. Teoksen merkitys tuotetaan tulkintatyöllä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Tulkinta ei kuitenkaan tarkoita mielivaltaista subjektiivisten merkityksien keksimistä tyhjästä, vaan ”tulkinta on sosiaalisesti ja intertekstuaalisesti sijoittunutta toimintaa”. Tulkinnan tarkoitus on selventää teoksen subjektiivisesti käyviä merkityksiä. (Fornäs 1998, 219.) Ymmärrän merkityk-

senannon olevan "tien jatkumista". Kohtaaminen ikuistuu yhdessä kudottuun mattoon, mutta matkanteko ei pysähdy siihen. Siitä matkanteko tavallaan vasta alkaa. Tunnelma valmiiden töiden katselmuksessa on riemukas, voimaantunut ja tietyllä tapaa jopa odottava. Emme jätä jäähyväisiä, emme saata jotakin päätökseen, vaan tervehdimme tehtyä ja vahvistamme sen merkitystä, jotta siitä olisi voimaa ponnistaa jonnekin vielä pidemmälle. Uusiksi ideoiksi, tuotteiksi ja kohtaamisiksi.

Von Busch (2013, 144) rinnastaa yhteistyönä tehdyt käsityötuotteet (ns. do-it-together-tuotteet) omaa elämäänsä eläviksi super-organismeiksi, joista voi käyttää myös Judy Attfieldin (2000) ilmausta "wild thing". Tuotteet merkityksellistyvät jatkuvassa liikkeessä olevassa prosessissa, joka mahdollistaa uusien ajattelutapojen syntymisen. Yhdessä tekemisen merkitys ei ole yhteisöllisyydessä, vaan uusien yhteyksien luomisessa. (von Busch 2013, 144.) Tässä näen mahdollisuuden Kojonkoski-Rännälin (62–64, 67–68) kuvaaman "käytännön järjen" kehittymiseen. Käytännön järki kehittyy yhdessä tehdessä kuitenkin yksilöllisen tason lisäksi yhteisöllisellä tasolla ja käsin tekemisestä tulee "kokonaisena ja olemisen sallivana tekemisenä" jota uutta synnyttävää jopa yli yhteisön tietoisten kykyjen ja aikomusten (vrt. Kojonkoski-Rännäli 1995, 68). Yhdessä tehty käsityötuote muistuttaa myös Ingoldin ja Hallamin (2014, 6–9) kuvailemaa organismia, jotakin, jota käsityöntekijä kasvattaa tai jonka kasvuun käsityöntekijä ottaa osaa. Yhdessä tekemisen kohdalla käsityötuotteella on mahdollisuus kasvaa organismista super-organismeiksi, jolla on voimaa muuttaa maailmaa esimerkiksi kasvamalla uudeksi kulttuuriksi (ks. Ingold ja Hallam 2014, 5; von Busch 2013, 144).

Kohtaamisen symboliikkaa on löydettävissä myös itsenäisesti valmistetuista, mutta yhteiseksi tarkoitetuista käsityötuotteista:

Nyt mielessäni ovat Bobbin kirjontatyöt. Se missä on kukkaköynnösten seassa hankkeen kirjaimet ja kaiken keskiössä Coca-Cola-pullo ja kaksi lasia! Onhan Coca-Cola ylikansallinen juoma. Jotakin minkä kaikki tuntee ja tietää, jotakin mikä yhdistää. Ja sitten hänen viinirypälekirjontansa. Siinä on jotain ainutlaatuisen elävää. Samoin kuin niissä matoissa, mitä naiset ovat kutoneet. Sommitelmat ovat epätäydellisyydessään täydellisiä, mutkikkaita ja pieniä ajatuskudelmia, kuin runoja. Herättävät tunteita ja ajatuksia ja tekee mieli pysähtyä niiden äärelle miettimään, mitä tämä kaikki oikein tarkoittaa. (Kenttäpäiväkirja 21.2.2020.)

Bobbin Coca-Cola-kirjonta ei ole yhteistyönä valmistettu käsityötuote, mutta sen voi tulkita hänen hahmottelemakseen kädentaitoryhmän symboliksi. Kirjontatyön tunnistettavimmat elementit ovat hankkeen nimi ja Coca-Cola-juoma. Hankkeen nimen käyttäminen määrittelee työn ikään kuin hankkeen yksityiseksi huoneentauluksi. Coca-Cola taasen ei liity hankkeeseen millään tavalla, mutta on, kuten jo kenttäpäiväkirjassa pohdin, ylikansallinen ja kaikille tuttu tuote/symboli. Bobbi itse selitti, että kirjaili Coca-Cola-pullon, koska ajatteli, että kaikki tykkäävät Coca-Colasta. Myöhemmin, kun meillä oli Coca-Colaa päätösjuhlissa, kävi kuitenkin ilmi, etteivät kaikki pitäneet Coca-Colasta, ei edes Bobbi itse. Tämä vahvistaa käsittääkseni sen, että Coca-Cola-pullon rooli kirjontatyössä on ennen kaikkea symbolinen. Bobbi on

kirjaillut pullon viereen kaksi lasia, minkä voi myös nähdä merkityksellisenä. Juoma on tarkoitettu jaettavaksi. Koska hankkeen nimi esiintyy työn toisena tunnistettavana elementtinä, vertautuvat hanke ja Coca-Cola toisiinsa. Hanke on jonkin positiiviseksi mielletävän, kaikkia yhdistävän jakamista.

Saman tyyppisen "huoneentaulun" teki myös Kris. En ollut paikalla silloin, kun Kris esitteli työnsä, mutta näin sen myöhemmin luokkahuoneen seinällä. Krisin työ oli tehty tilkkutekniikalla ja siinä keskiössä oli teksti "smile" ja tekstin ympärillä ihmishahmoja, joilla oli ryhmän jäsenten ulkoisia piirteitä. Myös Krisin työssä on mielenkiintoista, että hän valitsi keskiöön juuri englanninkielisen sanan (vrt. Bobbin Coca-Cola), eikä suomenkielistä, vaikka suomi oli ryhmän virallinen yhteinen kieli. Luulen, että Kris koki englanninkielisen ilmaisun kuitenkin universaalimmaksi ja pyrki sitä käyttämällä tuomaan työhönsä kansainvälisemmän hengen. Smile-ilmaisun voi myös ajatella olevan siihen tapaan käytetty ja kulunut lausahdus, että sen voi rinnastaa ylikansalliseen Coca-Colaan.

Bobbi ja Kris valmistivat käsityönsä ryhmän yhteiseksi iloksi omalla ajallaan. Krisin käsityö päätyi luokkahuoneen seinälle, ja Bobbin käsityö oli muuten ihailun kohteena. Työt olivat yksin heidän valmistamiaan, mutta kuvastivat jaettua. Näen molemmat työt ikään kuin heidän luominaan kohtaamisen kuvauksina ja toisaalta kohtaamisen alustoina. Katsoessamme töitä, voimme kohdata niissä esitetyn kohdatun ja myös *kohdata* samaan suuntaan kohdistetuissa katseissamme. Molemmat työt on valmistettu *jaettaviksi*. Samaan tapaan on maton kutominen yksityinen kokemus, mutta vuorotyönä toteutettuna kuitenkin jaettu ja valmiina konkreettisenä esineenä kohtaamista symboloiva. Näin on myös yhteistyönä valmistetun mekon tapauksessa.

Fornäsin (1998, 77) mukaan materiaallinen symboli voi toimia yhteisöllisyyttä luovana työkaluna ja myös rikkoa kulttuurisia rajoja. Kojonkoski-Rännäli (1995, 61) puolestaan kirjoittaa käsityötuotteen olevan tekijänsä "minäkuvan ja itsetunnon tärkeä rakennusaine". Sekä yhteistyönä valmistettu mekko, yhdessä kudotut matot että Bobbin ja Krisin käsityötuotteet viestivät Minästä, joka on yhteydessä Sinään tullen Meiksi. Käsien tekemisen konkreettiset materiaaliset tulokset vahvistavat yhteisöllistä minäkuvaa kädentaitoverstaalla. Ne synnyttävät niin sanotun "mekuvan", oman minikulttuurinsa etnisten kulttuuriryhmien keskiöön (minikulttuureista Kokkonen 2010, 20; tämä tutkielma luku 2.4).

Edellä olevissa alaluvuissa olen määritellyt kohdatuksi tulemisen mahdollistuvan käsin tehdessä yhdessä tekemisen kautta. Yhdessä tehdessä kohtaamme kehon rytmisissä, liikkeissä ja kosketuksessa. Kohtaamisemme ja kohdatuksi tulemisemme on mahdollista aivojen peilisolujen ja niiden toimintaan perustuvan kineettisen empatian ansiosta. Tällainen kohtaaminen on hyvin dynaamista. Yhdessä tehty käsityötuote puolestaan on dynaamisen kohtaamisen voimaa ja valtaa viestivä hetkellinen still-kuva. Toisaalta käsityötuote voi olla myös organismi tai superorganismi, joka jatkaa elämäänsä tekijöistään irrallisena muovautuen yhä uusiksi tarinoiksi, kohtaamisiksi ja merkityksiksi (ks. käsityötuotteiden muodonmuutokset-

ta materiaalisessa maailmassa Ingold 2013, 21–22; organismeista Ingold ja Hallam 2014, 6–9). Yksin tehty, mutta yhteistä kuvastava käsityötuote sen sijaan on kohtamisen yksityinen visio, jonka synnyttää kohtaamista ja tukee kohdatuksi tulemisen kokemusta. Kohtaamisessa on siis kysymys myös yksityisen jakamisesta. Tehtiinpä käsitöitä sitten yksin tai yhdessä, mahdollistavat käsin tekemisen synnyttämät kohdatuksi tulemiset kokemuksen tyydyttävästä ihmisyydestä ja merkityksellistävät siten ihmisen olemassa olon (ks. Kojonkoski-Rännäli 1995, 54, 67).

7 LOPUKSI

Päämääränäni on tässä tutkielmassa ollut etsiä vastauksia kysymyksiin, miten käsin tekeminen synnyttää vuorovaikutusta, millaista vuorovaikutusta käsin tekeminen synnyttää, ja miten käsin tekeminen edistää kohdatuksi tulemista. Vastauksia olen hakenut omaan osallistumiseeni pohjaten tutkimalla kädentaitoihin liittyvää toimintaa kulttuurisesti monimuotoisella ja kielellisesti epäsymmetrisellä kädentaitoversaalla. Prosessi on ollut monivaiheinen. Tiedon avautuminen alkoi merkittävältä osin jo tutkimuskentällä ollessani, mutta kokemuksen sanallistaminen ja keskusteluttaminen muun tutkimuskirjallisuuden kanssa on vaatinut oman työn jatkuvaa uudelleen arviointia.

Tutkimus- ja analyysiprosessin edetessä tutkimuskentältä alkoi hahmottua esiin kaksi vuorovaikutusta olennaisimmin kuvaavaa piirrettä: materiaalisuus ja kehollisuus. Tutkimukseni perusteella käsin tekeminen synnyttää vuorovaikutusta aistien välitteisesti tilan ja ympäristön sekä käsin tekemisen materiaalisuuden kautta. Tämä vuorovaikutus on merkittävältä osin kehollista käsin tekemisen vaikuttaessa fyysisiin reviiireihin niitä pienentävästi ja kosketuskäyttäytymiseen kosketusta lisäävästi. Sanallinen vuorovaikutus on tiiviisti sidoksissa käsin tekemisen materiaalisuuteen ja kehollisuuteen: materia ja toisaalta yhteinen kehollinen sitoutuneisuus käsin tekemiseen mahdollistavat sanallisen vuorovaikutuksen ja toisaalta myös synnyttävät tarpeen uudelle, yhteiseen ymmärrykseen pyrkivälle puhutulle kielelle. Käsin tekemisen synnyttämä kehollinen vuorovaikutus puolestaan edistää kohdatuksi tulemista peilisoluteoriaan pohjaavan kinesteettisen empatian kautta. Tämä pätee erityisesti niissä tilanteissa, kun tehdään yhtä yhteistä käsityötä. Yhdessä tekemistä määrittävät jaetut kehon asennot, liike ja rytmi. Yhdessä tai yhteiseksi tehdyt käsityötuotteet ovat koettujen kohtaamisten materialisoituneita ja voimaantumista viestiviä symboleita sekä toisaalta uusien kohtaamisten alustoja ja mahdollistajia.

Kehollisuus on kuulunut olennaisena käsin tekemiseen ihmisen historian alusta saakka (Kojonkoski-Rännäli 2014, 11). Käsin tehdessä ihmisen kädet ja tätä kautta ihminen kehollisena olentona ovat yhteydessä työstettävään materiaaliin (Kojonkos-

ki-Rännäli 1995, 67). Käsin tekeminen on näin ollen luonnostaan kehollisesti vuorovaikutteista toimintaa. Tutkimuskenttäni kielellisesti epäsymmetrisessä lähtötilanteessa käsin tekemiseen kuuluvan kehollisen vuorovaikutuksen hyödyt korostuvat. Käsin tekemisen kontekstissa kielen ei tarvitse olla ensisijainen vuorovaikutuksen muoto. Samaan lopputulokseen on päätyneet muun muassa Camilla Groth (2017, 56–57) opettaessaan kuurosokeille dreijausta kosketusviestintään perustuen ja Anna Rauhala (2019, 217) neulontataittoa tutkiessaan. Myös Kaija Heikkinen (1997, 69) toteaa, että käsityötä voi pitää yhtenä esimerkkinä kielellistämisen tarpeettomuudesta.

Kielen oppiminen on yksi suomalaisen yhteiskuntaan sopeutumisen mittareista (ks. esim. Kokkonen ym. 2019, 92; Korjonen-Kuusipuro ym. 2019; Bergbom ja Giorgiani 2007). Yhteiskuntaan sopeutuminen on kuitenkin muutakin kuin vain kielen oppimista. Se on myös kokemusta osallisuudesta (ks. esim. THL 2021). Olen aiemmin määritellyt Mona Särkelä-Kukkoon (2014, 36) viitaten osallisuuden rakentuvan muun muassa kuulluksi tulemisesta, sosiaalisista suhteista ja ihmisten välisistä kohtaamisista. Esimerkiksi kuulluksi tulemisesta on saatu moniulotteista tutkimuksellista tietoa taiteellisen toiminnan kautta (Hiltunen ym. 2020). Taiteelliseen ja kulttuuriseen toimintaan osallistuminen ja siitä saadut osallisuuden kokemukset ovat kotoutumisen ulottuvuuksia kulttuuripoliittisella tasolla yleisesti (Saukkonen 2007, 16). Taiteen ja kulttuurin keinot osana maahanmuuttajan juurtumista suomalaisen yhteiskuntaan huomioidaan myös Valtion kotouttamisohjelmassa vuosille 2016–2019 (VALKO II, 52). Tässä tutkielmassa huomio kohdistui taiteen ja kulttuurin menetelmistä käsin tekemiseen ja kuulumisen tunteen sijaan kohdatuksi tulemiseen.

Tutkimukseni perusteella käsin tekemisen kehollisuus edistää kohdatuksi tulemisen kokemuksen syntymistä. Näin ollen käsin tekeminen voi lisätä myös kokemusta osallisuudesta ja sitä kautta auttaa kotoutumaan suomalaisen yhteiskuntaan. On kuitenkin huomioitava se, että koska tutkimukseni on menetelmältään autoetnografinen, pohjaa näkemykseni käsin tekemisestä kohdatuksi tulemistä edistävänä toimintana omaan kokemukseeni kohdatuksi tulemisesta. Käsityön mahdollisuudet kulttuurien välistä kohtaamista tukevana toimintana ovat esillä kuitenkin myös esimerkiksi Kouhian (2011) pro gradu -tutkielmassa. Hänen mukaansa käsityötoiminta voi toimia yhteisöllisyyden luoja ja keinotekoisien kulttuurirajojen poistajana kulttuurien välisissä vuorovaikutustilanteissa (Kouhia 2011, 73). Myös Kouhian käsityön harrastamista tarkastelevassa väitöskirjassa todetaan käsityön tekemisellä olevan ihmisiä yhdistävää potentiaalia (Kouhia 2016, 58).

Käsin tekemisen hyödyt kotoutumisen välineenä näkyvät Liljaana Hangassalon ja Matleena Miettusen (2018) sekä Lopesin ja Syrjäsen (2013) pro gradu -tutkielmissa. Hangassalo ja Miettunen (2018, 81–82, 85) toteavat käsityöllisellä toiminnalla olevan välineitä vastata kotoutumisen haasteisiin, edistää kotoutumista ja osallistaa maahanmuuttajia. Lopesin ja Syrjäsen (2013, 83) mukaan onnistuminen käsityöprosessissa voi eheyttää maahanmuuttajan (heidän tutkimuksessaan maahanmuuttajalapsen) minäkuvaa ja auttaa häntä akkulturaatioprosessissa. He kuitenkin huomauttavat,

ettei käsityöllinen toiminta yksinään riitä onnistuneen sopeutumisen työkaluksi (Lopes ja Syrjänen 2013, 89).

Hangassalo ja Miettunen (2018, 81) korostavat käsityöllisen toiminnan mahdollisuuksia osana kaksisuuntaista kotoutumisprosessia. Tutkielmani tuloksia kuuluu-kin tarkastella nimenomaan kaksisuuntaisen kotoutumisprosessin näkökulmasta ja ymmärtäen minut tutkijana yhtenä kotoutumisprosessin osapuolista. Kokemukseni arvoa kohdatuksi tulemisesta ei vähennä se, ettemme tiedä, ovatko kohtaamistilanteiden toiset osapuolet tulleet kohdatuksi. Kuten aiemmin olen esittänyt, Buberin (1995/1923, 34) mukaan kokemuksen ja ei-kokemuksen raja kulkee niiden välillä ja niiden läpi, ei niiden välissä. Voimakas kokemus kohdatuksi tulemisesta on toisin sanoen yhteyden tunteen aikaansaamaa ja vaatii silloin molempien osapuolien tarkkaavaisuuden läsnäolon. Kouhian (2011, 71) tutkimuksessa todetaan ”todellisuudet kohtauttavan keskinäisen ymmärryksen” olevan jotakin sellaista, jossa kahden toiseuden välinen kuilu katoaa ja tilalle syntyy yhteisyyden kokemus. Toiseuksien välille syntyy muistijälki, joka ei olisi sama ilman toista (Kouhia 2011, 72).

Käsin tekemisen synnyttämän kehollisen vuorovaikutuksen lisäksi olen tutkielmassani nostanut esille myös kielen merkityksen lähtökohtaisesti kielellisesti epäsymmetrisellä kädentaitoverstaalla. Muun muassa Korjonen-Kuusipuro, Kuusisto ja Tuominen (2019) ovat huomauttaneet, miten maahanmuuttajien (heidän tutkimuksessaan kysymys alaikäisistä turvapaikanhakijoista) taitoa käyttää useita eri kieliä ei useinkaan tunnusteta ja tunnusteta institutionaalisissa ympäristöissä. Kulttuurisesti monimuotoisella kädentaitoverstaalla puhuttiin lukuisia eri kieliä, joista suomi oli vain yksi kielistä. Kielivalikoimaan kuului myös eräänlainen variaatio suomen kielestä: yhteiseen ymmärrykseen pyrkivä kieli, joka ei ollut kieliopillisesti oikeaa suomen kieltä, mutta vuorovaikutusta edesauttavaa. Tähän yhteiseen kieleen voi laskea kuuluvaksi kaikki ja kaikkien eri kielien sanat, jotka sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tuotettuna edistävät vuorovaikutusta. Näin ollen korostankin käsin tekemisen kotouttavana vaikutuksena suomen kielen oppimisen sijaan vuorovaikutuksellisuutta ylipäänsä, kuuluipa siihen sitten mitä vain kieliä tai ei kieltä ollenkaan (vrt. esim. Lappalainen 2005). Toisaalta käsin tekemisen kehollisuus ja kehollisuuden kautta mahdollistuvat kohtaamiset motivoivat kädentaitoverstaalla ainakin itseäni uusien kielten opiskeluun. Motivaatio kielen oppimiseen syntyi kuitenkin vasta kohdatuksi tulemisen kautta (vrt. Lappalainen 2005, 12).

Tutkielmani kulttuurisesti monimuotoisen kädentaitoverstaan toiminnan taustalla oli maahanmuuttaja-yhdistysten katto-organisaation hallinnoima hanke. Vaikka hanke itsessään ei ollut tarkasteluni kohteena, antaa tutkielmani konkreettisen mielikuvan tämän tyyppisten hankkeiden arkipäiväisestä toiminnasta ja herättelee pohtimaan kolmannen sektorin roolia osana kaksisuuntaista kotoutumisprosessia. Kotouttamistyö on yhä aktiivisemmin osa kolmannen sektorin, järjestöjen ja lähes kaiken tyyppisten maahanmuuttajayhdistysten toimintaa (Lautiola 2013, 19–20; Sakselä-Bergholm 2009, 272, 280–281; Pyykkönen 2007, 120). Pyykkösen (2007, 121) mu-

kaan viranomaiset odottavat maahanmuuttajayhdistysten valtaistavan maahanmuuttajia toimimaan laajemmin suomalaisessa yhteiskunnassa. Lautiola (2013, 56) toteaa, etteivät viranomaiset selviäisi kotouttamistyöstä ilman järjestöjen apua. Tutkimustulokseni tukevat näkemystä kolmannen sektorin omiin tavoitteisiin pohjautavasta kotouttamistyöstä, olipa se sitten suoraan tai välillisesti kotouttavaa, merkityksellisenä toimintana kaksisuuntaisen kotoutumisprosessin kannalta (ks. Lautiola 2013, 26).

Mitä uutta tutkielmallani on annettavana? Käsin tekemisen kehollisuuden ensisijaisuus kieleen nähden saa tukea aiemmista tutkimuksista, käsin tekemisen hyödyt kulttuurien välistä kohtaamista ja kaksisuuntaista kotoutumista edistävänä toimintana on jo todettu, ja kolmannen sektorin rooli kotoutumistyössä tunnustettu. Aiemmat tutkimukset näistä aihepiireistä muodostavat kuitenkin varsin pirstaleisen kentän ja tutkielmani anti onkin esittää aiempia tutkimuksia tukevat tutkimustulokseni yhdistetyksi. Käsin tekemisen materiaalisuuden ja kehollisuuden seikkaperäinen kuvaaminen sekä kohtaamisen määrittely kehon asentojen, liikkeen ja rytmin kautta ja käsityötuotteeseen symbolisoituneena liittyvät työssäni ainutlaatuisella tavalla osaksi ihmisyydelle tärkeää kohdatuksi tulemista, osallisuuden kokemusta ja kaksisuuntaista kotoutumisprosessia.

Merkitykselliseksi tutkielmani tekee myös käyttämäni tutkimusmenetelmät. Aistietnografia ja autoetnografia tarjoavat tutkimusaiheeseen henkilökohtaisen ja intensiivisen, parhaimmillaan kaikin aistein avautuvan näkökulman. Vuorovaikutusta tutkittaessa hyödynnetään usein ääni- ja videotallenteita sekä keskustelulitteraatteja (ks. esim. keskustelunanalyttisestä tutkimuksesta Lindholm 2016, 342). Niiden eduksi luetaan mahdollisuus vuorovaikutuksen kuvaukseen mikrotasolla, kun taas etnografista lähestymistapaa pidetään yleisemmän tason kuvauksena tutkitusta ilmiöstä. Etnografista vuorovaikutustutkimusta onkin kritisoitu ”tutkijan epämääräisiksi subjektiivisiksi vaikutelmiksi”. (Lindholm 2016, 342.) On totta, etteivät valitsemani tutkimusmenetelmät mahdollista kädentaitoverstaan vuorovaikutuksen tutkimista äärimmäisellä mikrotasolla ja niin sanotusti lintuperspektiivistä¹⁰. Huomion arvoista on kuitenkin se, etteivät tutkijan epämääräiset subjektiiviset vaikutelmat ole välttämättä sen kauempana todellisuudesta kuin esimerkiksi keskustelunanalyttiset tulkinnatkaan. Esimerkiksi tutkimuksessa muistisairaasta Elnasta hyödynnettiin sekä etnografisia kenttämuistiinpanoja että hänen puheensa keskustelunanalyttistä litteraattia ja saavutetut tutkimustulokset olivat saman kaltaisia, vaikkakin eri muodossa tarjoiltuja (Lindholm 2016, 337–346).

Tutkielmani antaa hyödyllistä tietoa aistietnografisen ja autoetnografisen tutkimusmenetelmän soveltuvuudesta etenkin ei-kielellisen vuorovaikutuksen tutkimiseen. Lasken käyttämäni tutkimusmenetelmien eduksi sen, että tutkijan oman ais-

¹⁰ Etnografisessa tutkimuksessa voidaan hyödyntää myös videoaineistoa, mutta tässä tutkielmassa se ei tutkimuseettisistä syistä ollut mahdollista.

tinvaraisen ja kehollisen osallistumiskokemuksen kautta, tutkimuskenttä on mahdollista tuoda lähemmäksi lukijaa nimenomaan kokemuksellisenä ilmiönä. Toisaalta on huomattava, että esimerkiksi kehon asentoja ja liikettä on toisinaan vaikea kuvaila ja määritellä, koska ne sisältävät sanallista viestintää tiheämpää ja rinnakkaista tietoa (Hari ja Kujala 2009, 460), jota on vaikea kuvata kielellistään (ks. Koskinen-Koivisto ja Lehtovaara 2020, 22 ja 31–33). Neurotieteilijät Hari ja Kujala (2009, 460) kuitenkin toteavat Fergusoniin ja Barghiin (2004) viitaten, että ihmisen muistista löytyy samaan tapaan pohja sanattomien viestien tulkinnalle kuin kielen ymmärryksellekin sosiaalisissa kohtaamisissa. Olipa tutkijan analysoima aineisto sitten omiin havaintoihin perustuva kenttäpäiväkirja tai objektiiviseksi mielletty video- tai äänitallenne, on analyysissa aina kysymys tutkijan subjektiivisesta tulkinnasta, johon vaikuttaa hänen elämänsä¹¹.

Mitkä seikat ovat sitten mahdollisesti vaikuttaneet tulkintoihini tässä tutkielmassa? Kuten jo tutkielman alussa totesin, olen alusta saakka huomioinut oman käsityötaustani vaikutuksen tutkimustuloksiin. Käsin tekeminen ei ole aina ollut minulle luonnollinen vuorovaikutusympäristö, mutta kädentaitojen opiskelun myötä siitä on muovautunut sellainen. Käsitöiden tekeminen edustaa minulle turvallisuutta, ja käsin tehdessä tunnen oloni kohtalaisen itsevarmaksi ja rennoksi, vaikka tarvitsekin monien käsityötekniikoiden yhteydessä neuvontaa ja apua. Toisin sanoen olen käsin tehdessäni mukavuusalueellani. Uusiin ihmisiin tutustuminen on minulle yleensä luontevaa, jos voin viestiä sanallisesti. Tilanteissa, joissa sanallinen viestintä on rajoitettua, kuten kielellisesti epäsymmetrisellä kädentaitoverstaalla, siirryn epä-mukavuusalueelle. Tällöin on loogista, että koen käsin tekemisen kyseisiä tilanteita helpottavana toiminnan muotona. Mikäli toimintamuotona olisi käsin tekemisen sijaan esimerkiksi jokin liikunnallinen aktiviteetti, kokisin tilanteen luultavasti kiu-sallisemmaksi.

Tutkimustulokseni pätevät parhaiten tilanteisiin, joissa käsin tekemisen äärellä olevat ihmiset ovat siinä vapaaehtoisesti ja käsin tekemiseen ainakin jonkin verran motivoituneina (myös Rauhala 2019, 222). Kulttuurisesti monimuotoisella kädentaitoverstaalla näin oli, koska toiminta oli suunnattu juurikin käsityöalasta kiinnostuneille maahanmuuttajille ja toiminnassa mukana olevat ohjaajat ja harjoittelijat itseni tutkijana mukaan lukien omasivat kädentaitoalaan liittyvän taustan tai osoittivat harrastuneisuutta sillä alueella. Verstaalla käsitöitä tehneet maahanmuuttajat toivat esille tyytyväisyytensä toimintaan toteamalla esimerkiksi ”istuu kotona ei hyvä” tai ”puhuu vaikea, tekee ei vaikea”. Yksi asiakasosallistuja kertoi saapuvansa verstaalle aina iloisesti hyrällen. Useat tutkimukset (ks. esim. Huutilainen 2016; Pöllänen ja Weissmann-Hanski 2020; Pöllänen 2016; Pöllänen 2015) osoittavat käsitöiden tekemisellä olevan rauhoittava ja hyvinvointia lisäävä vaikutus ja tämä oli myös oma

¹¹ Viitataan tässä maisteriseminaarin jatko-seminaarissa keväällä 2021 käymääni keskusteluun tutkija Pilvi Hämeenahon kanssa.

kokemukseni verstaalla. Aamulla mieltä kaiherthanut murhe kaikkosi usein tekemisen myötä (ks. myös Rauhala 2019, 206). Aiempien tutkimuksien ja oman kenttäkokemukseni perusteella käsin tekemisen voisi mieltää yleisesti rentouttavaksi toiminnaksi. On kuitenkin muistettava, ettei pelkkä keskittynyt syventyminen johonkin toimintaan automaattisesti tuota iloa ja niin sanottua flow-kokemusta (Csikszentmihalyi 2005, 117–118, ks. myös Rauhala 2019, 142 ja 223). Esimerkiksi neulontataittoa tutkinut Anna Rauhala (2019, 142–143, 222–223) kirjoittaa, että museoneuleiden kopioiden valmistaminen tuntui epämieluisalta ja ikävältä pakolta, koska neulominen ei tapahtunut omista lähtökohdista.

Itsetutkiskelua vaativat myös pohdintani kädentaitoverstaan valta-asetelmista. Valtaa viestivissä vuorovaikutustilanteissa ovat väistämättä läsnä myös aiemmat kokemuksemme vallankäytöstä (Kuusela 2010, 150). Omien kädentaito-opintojeni aikana totuin tietynlaiseen itsenäiseen tekemistyyliin, jossa opettajien rooli oli ohjaava ja esimerkiksi esteettiset valinnat aina omiani. Työskennellessäni taasen jalkinealan tehtaassa neulomopuolella koin usein olevani vain ”työläinen”, jonka mielipiteellä ja näkemyksillä ei ole mitään arvoa ja omaksuin tietynlaisen ”duunarit vastaan päällysmiehet” asenteen. Oman taustani vuoksi koenkin haastavaksi arvioida kädentaitoverstaan valta-asetelmia objektiivisesti. Auktoriteettien kyseenalaistaminen on myös sukupolvelleni tyypillistä Suomessa (ks. esim. Kultalahti 2015). Toisaalta, valtarakenteiden analysointi henkilökohtaisella tasolla ja tässä tutkimuksessa, on tuottanut minulle epävarmuutta. Vallan piirteet ovat tutkielmassani vain sivujuonne, jotakin, mikä on noussut esiin omaehtoisesti ilman tutkimuskysymyksiä vaikutusta. Luomalla vääränlaisen mielikuvan kädentaitoverstaan valta-asetelmista saatan vahingoittaa maahanmuuttajatyön mainetta tarpeettomasti.

Jos nyt tekisin tämän tutkimuksen uudestaan, valitsisin kolmen tutkimuskysymyksen sijaan vain yhden. Toisaalta tämän oivalluksen äärelle pääseminen on edellyttänyt sitä, että olen ensin tarkastellut tutkimusaineistoani kolmen eri tutkimuskysymyksen näkökulmasta. Tutkielmani valottaa kulttuurisesti monimuotoisen kädentaitoverstaan toimintaa laajalta alueelta ja tarjoaa siten useita erilaisia jatkotutkimusaiheita. Käsin tekemisen kehollisuuden (asentojen, liikkeen ja rytmin merkityksen) tutkiminen kielellisesti epäsymmetrisessä ympäristössä olisi kiinnostavaa myös videoaineistoa hyödyntäen. Aihetta olisi perusteltua lähestyä uudestaan omaan kokemukseen pohjaten ympäristössä, jossa tutkijana olisin itselleni vieraamassa ympäristössä. Tällöin voisin painokkaammin kommentoida käsin tekemisen synnyttämän kehollisen vuorovaikutuksen vaikutusta yhteiskuntaan juurtumisessa. Samassa yhteydessä voisin tarkastella myös sitä, miten käsin tekemisen kehollisuus vaikuttaa kuulumisen tunteen kehitykseen vieraassa kulttuurissa. Yhteiseen ymmärrykseen pyrkivän kielen syvällisempi tutkiminen ja sen merkityksen ymmärtäminen osana osallisuuden kokemusta tarjoaisi hedelmällisen näkökulman kaksisuuntaiseen kotoutumisprosessiin. Tutkimus voisi uudistaa käsitystä siitä, millainen kielen osaaminen on tavoiteltua ja mistä lähtökohdista kieltä kannattaa opettaa.

Kulttuurisesti monimuotoisessa kädentaitotoiminnassa syntyneiden käsityötuotteiden tarkastelu voisi olla myös oma tutkimusaiheensa. Minkälaisin käsityötekniikoin valmistetut tuotteet toimivat parhaiten kohtaamisen kuvauksina ja alustoina ja millä tavoin käsityöllistä toimintaa voisi tietoisesti kehittää kohtaamista tukevaksi? Kehollisen vuorovaikutuksen roolia olisi antoisaa tarkastella käsin tekemisen lisäksi muihin toiminnallisiin yhdessä tekemisen muotoihin liittyen. Minkälaisia tutkimustuloksia saisimme esimerkiksi yhteisöllisiltä viljelypalstoilta tai leipomisen yhteydessä?

Johdannossa mainitsin alustavana tavoitteenani olleen pyrkiä luomaan tutkimusprosessista siihen osallistuville henkilöille, itseni mukaan lukien, voimaannuttava kokemus. Nyt käsitän, ettei voimaantuminen ole jotakin, minkä minä voin *saada aikaan*, vaan jotakin, mikä *saadaan aikaan* yhteisesti ja mikä *tapahtuu*. Olennaisin anti minulle onkin tämän tutkielmaprosessin aikana ollut ymmärrys siitä, mikä voima tee-se-yhdessä ajattelulla on suhteessa tee-se-itse ajatteluun (ks. von Busch 2013, 144). Latinankielen ilmaisu *communicare* (suom. kommunikoida) tarkoittaa kirjaimellisesti tehdä yhdessä. Kulttuurisesti monimuotoisella kädentaitoverstaalla yhdessä tekemisen kautta kohtasivat paitsi yksilöt myös kulttuurit, kielet, materiaalit ja kehot. Vuorovaikutus oli parhaimmillaan ei-kielellistä, konkreettista yhdessä tekemistä. Yhteys toiseen ihmiseen syntyi käsin kohdaten.

Tosi jännä, miten nopeasti tuo porukka on tullut ja tuntunut tulleen läheiseksi, vaikka me tosiaan ei puhuta yhteistä äidinkieltä eikä edes tiedetä toisistamme mitään. Ja ei ole sosiaalista mediaa ollut tukena! Ehkä se että tekee asioita samalla tavalla. Se, että tulee aamulla kello yhdeksäksi, kokee saman sään ja puhuu siitä, istuu ja katsoo uutiset, tekee käsitöitä, auttaa toista ja syö yhdessä, jakaa ruokansa, jonottaa vessaan ja haluaa hyvää. Ja että tämä kaikki toistuu päivästä toiseen. Ehkä se kaikki yhdistää enemmän kuin sanat. Neile sanoi yhtenä päivänä, että kaikki ihmiset pajassa ovat kauniita. Rakennus ei ole kaunis, mutta ihminen on kaunis. Ehkä se on se. Ihminen on kaunis. Kuitenkin. Niin halutessaan. (Kenttäpäiväkirja 12.12.2019.)

LÄHTEET

- Anttila, Pirkko. 1998. *Tutkimisen taito ja tiedonhankinta*. Helsinki: Akatiimi Oy.
- Aromaa, Johanna ja Miia-Leena Tiili. 2018. "Empatia ja ruumiillinen tieto etnografisessa tutkimuksessa." Teoksessa *Moniulotteinen etnografia*, 2. painos, toimittaneet Pilvi Hämeenaho ja Eerika Koskinen-Koivisto, 258–283. Helsinki: Ethnos ry.
- Attfeld, Judy. 2000. *Wild Things: The material culture of everyday life*. Oxford, New York: Berg.
- Bahtin, Mihail M. 1984. *Problems of Dostoevsky's poetics*. Suomentanut ja editoinut Caryl Emerson. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Bahtin, Mihail M. 1981. *The dialogic imagination: Four essays*. Suomentanut Caryl Emerson ja Michael Holquist, editoinut Michael Holquist. Austin: University of Texas Press.
- Bergbom, Barbara ja Terhi Giorgiani. 2007. "Maahanmuuttajien suomen kielen taito." Teoksessa *Monikulttuurisuus työn arjessa*, toimittaneet Maarit Vartia, Barbara Bergbom, Terhi Giorgiani, Anita Rintala-Rasmus, Riitta Riala ja Simo Salminen, 65–84. Helsinki: Työterveyslaitos: Työministeriö.
- Buber, Martin. (1923) 1995. *Minä ja Sinä*. Suomentanut Jukka Pietilä. Porvoo, Helsinki ja Juva: WSOY.
- Busch, von Otto. 2013. "Collaborative craft capabilities: The bodyhood of shared skills." *The Journal of modern craft* 6(2): 135–146.
- Casey, Edward S. 2000. "Body memory." Teoksessa *Remembering: A phenomenological study*, kirjoittanut Edward S. Casey, 146–180. Toinen painos. Bloomington: Indiana University Press.
- Cheng, Nicolas. 2019. "World wide workshop: The craft of noticing." Väitöskirja, University of Gothenburg. <http://hdl.handle.net/2077/61708>
- Csikszentmihalyi, Mihaly. 2005. *Flow: Elämän virta: Tutkimuksia onnesta, siitä kun kaikki sujuu*. Suomentanut Ritva Hellsten. Helsinki: Rasalas.
- D'Aloia, Adriano 2012. "Cinematic Empathy: Spectator Involvement in the Film Experience." Teoksessa *Kinesthetic Empathy in Creative and Cultural Practices*, toimittaneet Dee Reynolds ja Matthew Reason, 91–107. Bristol & Chicago: Intellect.
- Dant, Tim. 2005. *Materiality and society*. Maidenhead (England): Open University Press.
- Davies, Charlotte Aull. 2008. *Reflexive ethnography: A guide to research selves and others*. 2. painos. London, New York: Routledge.
- Day, Dennis ja Johannes Wagner. 2014. "Objects as tools for talk." Teoksessa *Interacting with objects: Language, materiality and social activity*, toimittaneet Maurice Nevile, Pentti Haddington, Trine Heinemann ja Mirka Rauniomaa, 101–124. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Dufva, Hannele. 1996. "Puhumisen kielioppi: Mielessä vai vuorovaikutussysteemissä." Kokousjulkaisussa *Kielten kuulossa: Kielitieteen päivät Jyväskylässä 5. ja 6.5.1995*, toimittaneet Minna-Riitta Luukka, Aila Mielikäinen ja Paula Kalaja, 33–46. Jyväskylä: Korkeakoulujen kielikeskus.

- Ellis, Carolyn ja Arthur P. Bochner. 2000. "Autoethnography, personal narrative, reflexivity: Researcher as subject." Teoksessa *Handbook of qualitative research*, 2. painos, toimittaneet Norman K. Denzin ja Yvonna S. Lincoln, 733–768. Thousands Oaks (Calif.): Sage.
- Emmison, Michael ja Philip Smith. 2000. *Researching the Visual*. London: Sage.
- Eskola, Jari ja Juha Suoranta. 2008. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Eräsaari, Leena. 1995. *Kohtaamisia byrokraattisilla näyttämöillä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Farmer, Harry ja Manos Tsakiris. 2013. "Touching hands: A neurocognitive review of intersubjective touch." Teoksessa *The hand, an organ of the mind: What the manual tells the mental*, toimittanut Zdravko Radman, 103–130. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Ferguson Melissa J. ja John A. Bargh. 2004. "How social perception can automatically influence behavior." *Trends in Cognitive Sciences* 8(1): 33–39.
<https://doi.org/10.1016/j.tics.2003.11.004>
- Field, Tiffany. 2014. *Touch*. Toinen painos. Cambridge, Mass: The MIT Press.
- Fingerroos, Outi. 2003. "Refleksiivinen paikantaminen kulttuurien tutkimuksessa." *Elore* 10(2). <https://doi.org/10.30666/elore.78407>
- Fornäs, Johan. 1998. *Kulttuuriteoria*. Suomennoksen toimittanut Mikko Lehtonen. Tampere: Vastapaino.
- Foucault, Michel. 1980. *Power/knowledge. Selected Interviews and Other Writings 1972–1977*, toimittanut Colin Gordon. Pantheon Books: New York.
- Ginzburg, Carlo. 1999. *History, Rhetoric and Proof*. Hanover, NH: University Press of New England.
- Goffman, Erwing. 2012. *Vuorovaikutuksen sosiologia*. Suomentanut Kaisa Koskinen. Tampere: Vastapaino.
- Goffman, Erwing. 1964. "The neglected situation." *American Anthropologist* 66(6_PART2): 133–136.
https://dx.doi.org/10.1525/aa.1964.66.suppl_3.02a00090.
- Goffman, Erwing. 1957. "Alienation from interaction." *Human Relations* 10(1): 47–60.
<https://dx.doi.org/10.1177/001872675701000103>
- Gould, Jeremy. 2016. "Refleksiivisyyden poluilla. Epistemologisesti radikaalin yhteiskuntatieteen puolustus." Teoksessa: *Tutkija peilin edessä: Reflektiivisyys ja etnografinen tieto*, toimittaneet Jeremy Gould ja Katja Uusihakala, 9–37. Helsinki: Gaudeamus.
- Graae, Markku. 1993. "Käsityöläisyys ja taito." Teoksessa *Puheenvuoroja käsityön ja ammattikasvatuksen filosofiasta*, toimittaneet Anja Heikkinen ja Ulla Salmi, 1–8. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Groth, Camilla. 2017. "Making sense through hands: Design and craft practise analysed as embodied cognition." Väitöskirja, Aalto-yliopisto.
- Hacklin, Saara, Juho Hotanen ja Hermann Yli-Tepsa. 2014. "Merleau-Ponty, Maurice." *Filosofia.fi*. Julkaistu 28.9.2011, muokattu 27.8.2014.
<https://filosofia.fi/node/6875>
- Haddington, Pentti, Tiina Keisanen ja Mirka Rauniomaa. 2016. "Tila ja liike." Teoksessa *Keskustelunanalyysi: Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*, toimittaneet Melisa Stevanovic ja Camilla Lindholm, 162–177. Tampere: Vastapaino.

- Haddington, Pentti. 2013. "Action and space: Navigation as a social and spatial task." Teoksessa *Space in language and linguistics: Geographical, interactional and cognitive perspectives*, toimittaneet Peter Auer, Martin Hilpert, Anja Stukenbrock ja Benedikt Szmrecsanyi, 411–433. Berlin: Walter de Gruyter.
- Handling Mind. 2021. "About the project." Viimeksi päivitetty 21.3.2021. <https://blogs.helsinki.fi/handling-mind/esimerkkisivu/>.
- Hangassalo, Liljaana ja Matleena Miettunen. 2018. "Käsityöllinen toiminta kotoutumisen välineenä." Pro gradu, Itä-Suomen yliopisto.
- Hannerz, Ulf. 1992. *Cultural complexity: Studies in the social organisation of meaning*. New York: Columbia University Press.
- Haraway, Donna J. 1991. "Situated knowledges: The science question in feminism and privilege of partial perspective." Teoksessa *Simians, cyborgs, and women: The reinvention of nature*, kirjoittanut Donna J. Haraway, 183–201. London: Free Association Books.
- Haraway, Donna. 1988. "Situated knowledges: The science question in feminism and privilege of partial perspective." *Feminist Studies* 14(3): 575–599.
- Hari, Riitta ja Miiamaaria Kujala. 2009. "Brain basis of human social interaction: From concepts to brain imaging." *Physiological Reviews* 89(2): 453–479. doi:10.1152/physrev.00041.2007.
- Hari, Riitta. 2007. "Ihmisaivojen peilautumisjärjestelmät." *Duodecim* 123(13): 1565–73.
- Heidegger, Martin. (1954) 2003. "Rakentaa asua ajatella." Suomentanut Vesa Jaaksi. *Niin & Näin* 10(3): 53–59.
- Heidegger, Martin. 1985. *Vorträge und Aufsätze*. Pfullingen: Verlag Günter Neske.
- Heikkinen, Kaija. 1997. *Käsityöt naisten arjessa: Kulttuuriantropologinen tutkimus pohjoiskarjalain naisten käsityön tekemisestä*. Helsinki: Akatiimi.
- Heikkinen, Kaija. 2004. "Käsillä tekemisen merkitykset." Teoksessa *Käsillä tehty*, toimittanut Tarja Kupiainen, 73–82. Helsinki: Edita.
- Heikkinen, Riitta-Liisa ja Timo Laine. 1997. "Kohtaamisen näkökulmia." Teoksessa *Hoitava Kohtaaminen*, toimittaneet Riitta-Liisa Heikkinen ja Timo Laine, 7–17. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Heininen, Elina, Sakari Siilin ja Tarja Valkonen. 2020. "Huumori työnhajaajan ja ohjattavan vuorovaikutuksessa." *Työelämän tutkimus – Arbetslivsforskning* 18(1): 14–29.
- Hendry, Joy. 1992. "The paradox of friendship in the field: Analysis of a long-term Anglo-Japanese relationship." Teoksessa *Anthropology & Autobiography*, toimittaneet Judith Okely ja Helen Callaway, 163–174. London: Routledge.
- Hiltunen, Kaisa, Nina Säaskilahti, Antti Vallius, Sari Pöyhönen, Saara Jäntti ja Tuija Saresma. 2020. "Anchoring belonging through material practices in participatory art-based research." *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research* 21(2): Art. 25. <http://dx.doi.org/10.17169/fqs-21.2.3403>.
- Hiltunen, Mirja, Enni Mikkonen ja Merja Laitinen. 2018. "Yli kulttuuri- ja oppiainerajojen: Taidekasvatus ja sosiaalityö kaksisuuntaista kotoutumista tukemassa." Teoksessa *Taidevaihte: Kaksisuuntaista kotoutumista taiteen ja sosiaalityön keinoin*, toimittaneet Mirja Hiltunen, Enni Mikkonen, Maria Huhmarniemi ja Merja Laitinen, 8–11. Rovaniemi, Lapin yliopisto.

- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko ja Sajavaara, Paula. 2004. *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hjelt-Putilin, Paula. 2005. *Turvallisuutta viestinnällä: Kommunikaatio haastavissa asiakas- ja palvelutilanteissa*. Helsinki: Edita.
- Hockey, John ja Jacquelyn Allen Collinson. 2007. "Grasping the phenomenology of sporting bodies." *International Review for the Sociology of Sports* 42(2): 115–131. <https://dx.doi.org/10.1177/1012690207084747>.
- Hotanen, Juho. 2019. "Merleau-Pontyn Descartes-tulkinta: Kartesiolaisesta duaalisuudesta uuteen ontologiseen rakenteeseen: Lectio Praecursoria 15.2.2019." *Ajatus* 76(1): 347–358. <https://journal.fi/ajatus/article/view/88199>.
- Hotanen, Juho. 2003. "Merleau-Pontyn fenomenologinen paluu alkuperäiseen havaintoon." *Niin & Näin* 10(4): 58–65.
- Howell, Signe ja Aud Talle. 2012. "Introduction." Teoksessa *Returns to the field: Multitemporal research and contemporary anthropology*, toimittaneet Signe Howell ja Aud Talle, 1–22. Bloomington: Indiana University Press.
- Howes, David. 2005. *Empire of the Senses: the sensual culture reader*. Oxford: Berg.
- Huotilainen, Minna. 2016. "Käsillä tekeminen ravitsee aivoja ja on osa ihmisen ajattelua." *Futura* 35(3): 32–36. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1778557>
- Hytönen-Ng, Elina. 2016. "Tutkijana ja ystävänä: Läheisyys ja etäisyys etnografisessa kenttätyössä." Teoksessa *Etnologinen tulkinta ja analyysi: kohti avoimempaa tutkimusprosessia*, toimittaneet Jukka Jouhki ja Tytti Steel, 270–300. Helsinki: Ethnos ry.
- Hämeenaho, Pilvi ja Eerika Koskinen-Koivisto. 2018. "Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet." Teoksessa *Moniulotteinen etnografia*, 2. painos, toimittaneet Pilvi Hämeenaho ja Eerika Koskinen-Koivisto, 7–31. Helsinki: Ethnos ry.
- Hämeenaho, Pilvi, Tiina Suopajarvi ja Johanna Ylipulli. 2018. *Soveltava kulttuurintutkimus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Härkönen, Heidi. 2016. "Intiimin etnografia: Seksuaalisuus, sukupuoliinut väkivalta ja perhesuhteet Kuubassa." Teoksessa *Tutkija peilin edessä: Refleksiivisyys ja etnografinen tieto*, toimittaneet Jeremy Gould ja Katja Uusihakala, 165–192. Helsinki: Gaudeamus.
- Ingold, Tim ja Elizabeth Hallam. 2014. "Making and growing: An introduction." Teoksessa *Making and growing: Anthropological studies of organisms and artefacts*, toimittaneet Elizabeth Hallam ja Tim Ingold, 1–24. Surrey, England ; Burlington, Vermont: Ashgate.
- Ingold, Tim. 2013. *Making: Antropology, archaeology, art and architecture*. London: Routledge.
- Ingold, Tim. 2008. "Bindings against boundaries: Entanglements of life in an open world." *Environment and planning. A* 40(8): 1796–1810. <https://dx.doi.org/10.1068/a40156>.
- Intermin. 2021. "Pakolainen pakenee vainoa kotimaassaan." Viimeksi päivitetty 25.4.2021. <https://intermin.fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat-ja-pakolaiset>
- Isola, Anna-Maria, Heidi Kaartinen, Lars Leemann, Raija Lääperi, Taina Schneider, Salla Valtari ja Anna Keto-Tokoi. 2017. *Mitä osallisuus on?: osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-917-0>

- Isotalo, Anu. 2015. "Mistä on hyvät tytöt tehty? Somalitytöt ja maineen merkitykset." Väitöskirja, Turun Yliopisto.
- JAMK. 2021. "Kädentaidoilla kotoutumaan hanke 2017–2018." Viimeksi päivitetty 26.4.2021. <https://www.jamk.fi/fi/Tutkimus-ja-kehitys/projektit/kadentaidoilla-kotoutumaan/etusivu/>
- Johnson, Mark. 2007. *The meaning of the body: Aesthetics of human understanding*. Chigago, London: The University of Chigago Press.
- Jonas, Hans. 1954. "The nobility of sight." *Philosophy and Phenomenological Research* 14(4): 507–519. doi:10.2307/2103230
- Järviluoma, Helmi. 2010. "Podetko ystävyttä: Etnografia ja biofilian haaste." Teoksessa *Vaeltavat metodit*, toimittaneet Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma ja Sinikka Vakimo, 234–257. Helsinki: Suomen kansantietouden tutkijain seura.
- Kajander, Anna ja Eerika Koskinen-Koivisto. 2021 (hyväksytty). "Aistikokemukset ja affektiivisuus arjen materiaalisien kulttuurien tutkimuksessa." Teoksessa *Kulttuurien tutkimuksen paradigmat*, toimittaneet Niina Hämäläinen ja Petja Kauppi. Kalevalaseuran vuosikirja 100. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kalin, Maija. 1995. "Copin with problems of understanding: Repair sequences in conversations between native speakers and non-native speakers." Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8317-8>
- Karlsson, Liisa, Anne-Leena Lastikka ja Janina Vartiainen. 2018. *KOTO – Kohtaamisia taidolla ja taiteella: Kielen ja kulttuurien yhteisöllistä oppimista ja kotoutumista*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto/KOTO –Kotoutuminen taidolla ja taiteella -hanke.
- Karppinen, Seija ja Erja Syrjäläinen. 2014. "Käsityö inhimillisenä tekemisenä ja olemisena." Teoksessa *Kättä pidempää: Otteita käsityön tutkimuksesta ja käsitteellistämisestä*, toimittaneet Seija Karppinen, Anna Kouhia ja Erja Syrjäläinen, 23–35. Kotitalous- ja käsityötieteiden julkaisuja, No. 33. Helsinki: Helsingin yliopisto, Opettajankoulutuslaitos. <http://hdl.handle.net/10138/43167>
- Kojonkoski-Rännäli, Seija. 2014. *Käsin tekemisen filosofiaa*. Turku: Turun yliopiston opettajankoulutuslaitos, Rauman yksikkö.
- Kojonkoski-Rännäli, Seija. 1995. *Ajatus käsissämme: Käsityön käsitteen merkityssisällön analyysi*. Turku: Turun yliopisto.
- Kokkonen, Lotta, Sari Pöyhönen, Nina Reiman ja Tuija Lehtonen. 2019. "Sosiaaliset verkostot ja kielen oppiminen: Kohti uutta ajattelua kotoutumiskoulutuksesta." Teoksessa *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta*. TEM-oppaat ja muut julkaisut 2019:10. Toimittaneet Villiina Kazi, Anne Alitolppa-Niitamo ja Antti Kaihovaara, 92–102. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Kokkonen, Lotta. 2010. "Pakolaisten vuorovaikutussuhteet: Keski-Suomeen muuttaneiden pakolaisten kokemuksia vuorovaikutussuhteistaan ja kiinnittymisestä uuteen sosiaaliseen ympäristöön." Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto.
- Korjonen-Kuusipuro, Kristiina, Anna-Kaisa Kuusisto ja Jaakko Tuominen. 2019. "Everyday negotiations of belonging: Making mexican masks together

- with unaccompanied minors in Finland." *Journal of Youth Studies* 22(4): 551–567.
<https://doi.org/10.1080/13676261.2018.1523539>
- Korjonen-Kuusipuro, Kristiina ja Anna-Kaisa Kuusisto. 2017. *Building transcultural trust*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Korkiakangas, Pirjo, Tiina-Riitta Lappi ja Heli Niskanen. 2008. "Ethnological glances at material culture." Teoksessa *Touching Things: Ethnological Aspects of Modern Material Culture*, toimittaneet Pirjo Korkiakangas, Tiina-Riitta Lappi ja Heli Niskanen, 8–17. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Koskinen-Koivisto, Eerika ja Tytti Lehtovaara. 2021 (tulossa). "Aistietnografia." (Julkaisematon käsikirjoitus) Teoksessa XX, toimittaneet Outi Fingerroos, Tiina-Riitta Lappi ja Konsta Kajander. Julkaisupaikka XX: julkaisija XX.
- Koskinen-Koivisto, Eerika ja Tytti Lehtovaara. 2020. "Embodied Adventures: An Experiment on Doing and Writing Multisensory Ethnography." Teoksessa *Challenges and Solutions in Ethnographic Research: Ethnography with a Twist*, toimittaneet Tuuli Lähdesmäki, Eerika Koskinen-Koivisto, Viktorija Čeginskas ja Aino-Kaisa Koistinen, 21–35. London and New York: Routledge.
- Koskinen, Anniina, Pirita Seitamaa-Hakkarainen ja Kai Hakkarainen. 2015. "Interaction and embodiment in craft teaching." *Techne Series: Research in Sloyd education and Craft Science A* 22(1): 59–72.
<http://hdl.handle.net/10138/163070>
- Kotouttaminen. 2021a. "Kotoutumista edistäviä hankkeita." Viimeksi päivitetty 25.4.2021. <https://kotouttaminen.fi/kotoutumista-edistavat-hankkeet>
- Kotouttaminen. 2021b. "Järjestöjen tuki." Viimeksi päivitetty 29.3.2021.
<https://kotouttaminen.fi/jarjestojen-tuki>
- Kouhia, Anna ja Tarja-Kaarina Laamanen. 2014. "Mitä muuta kuin materiaa? Otteita käsityön materiaalisuudesta ja immaterialisuudesta." Teoksessa *Kättä pidempää: Otteita käsityön tutkimuksesta ja käsitteellistämisestä*, toimittaneet Seija Karppinen, Anna Kouhia ja Erja Syrjäläinen, 11–22. Kotitalous- ja käsityötieteiden julkaisuja, No. 33. Helsinki: Helsingin yliopisto, Opettajankoulutuslaitos.
<http://hdl.handle.net/10138/43167>
- Kouhia, Anna. 2016. "Unravelling the meanings of textile hobby crafts." Väitöskirja, Helsingin yliopisto.
- Kouhia, Anna. 2011. "Käsityö kulttuuristen merkitysten kantajana." Pro gradu, Lapin yliopisto.
- Koukkari-Anttonen, Ulla. 2005. "Maahanmuuttajille suunnattu suomi: Kuluttajien toiveet ja käyttäjien kokeneisuus." Pro gradu, Jyväskylän yliopisto.
- Kultalahti, Susanna. 2014. "It's so nice to be at work: Adopting different perspectives in understanding generation Y at work." Väitöskirja, Vaasan yliopisto.
- Kumpulainen, Kaisu. 2016. "Kulttuuri elinvoimaisten maaseutuyhteisöjen rakentajana." *Janus* 24(4): 384–400.
- Kupiainen, Jari. *Tradition, trade and woodcarving in Solomon Islands*. Helsinki, Højberg: The Finnish Anthropological Society: Intervention Press.
- Kurhila, Salla ja Minna Laakso. 2016. "Puhumisen haasteet." Teoksessa *Keskustelunanalyysi: Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*, toimittaneet Melisa Stevanovic ja Camilla Lindholm, 224–242. Tampere: Vastapaino.

- Kurhila, Salla. 2001. "Asiantuntijuuden kerrostumista: Syntyperäiset ja ei-syntyperäiset suomenpuhujat virkailijoina ja asiakkaina." Teoksessa *Institutionaalinen vuorovaikutus: Keskusteluanalyttisiä tutkimuksia*, toimittaneet Johanna Ruusuvoori, Markku Haakana ja Liisa Raevaara, 178–195. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden Seura.
- Kurki, Tuulikki. 2010. "Tutkimuspäiväkirja vuoropuheluna." Teoksessa *Vaeltavat metodit*, toimittaneet Jyrki Pöytä, Helmi Järviluoma ja Sinikka Vakimo, 160–177. Helsinki: Suomen kansantietouden tutkijain seura.
- Kuula, Arja. 2006. *Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.
- Kuusela, Sari. 2010. "Valta ja vuorovaikutus johtamisessa." Väitöskirja, Tampereen yliopisto.
- Kärnä-Behm, Jaana. 2014. "Kulttuurintutkimus ja sen soveltaminen käsityön tutkimukseen." Teoksessa *Kättä pidempää: Otteita käsityön tutkimuksesta ja käsitteellistämisestä*, toimittaneet Seija Karppinen, Anna Kouhia ja Erja Syrjäläinen, 148–156. Kotitalous- ja käsityötieteiden julkaisuja, No. 33. Helsinki: Helsingin yliopisto, Opettajankoulutuslaitos.
<http://hdl.handle.net/10138/43167>
- Lappalainen, Eeva-Maija. 2005. "Kulttuurisesti sensitiivinen opettajuus: Käden, kielen ja kulttuurin oppimisen yhdistäminen maahanmuuttajien koulutuksessa ja opettajan kasvupolulla." Väitöskirja, Oulun yliopisto.
- Lautiola, Hannele. 2013. *Kumppanuutta kotouttamisen kentillä: Esimerkkejä järjestöjen ja viranomaisten yhteistyöstä kotouttamisessa*. Helsinki: Suomen kulttuurirahasto.
- Laverty, Susann M. 2003. "Hermeneutic Phenomenology and Phenomenology: A comparison of historical and Methodological considerations." *International Journal of Qualitative Methods* 2(3): 21–35.
<https://dx.doi.org/10.1177/160940690300200303>.
- Lee, Jo ja Tim Ingold. 2006. "Fieldwork on Foot: Perceiving, Routing, Socializing." Teoksessa *Locating the field: Space, place and context in anthropology*, toimittaneet Simon Coleman ja Peter Collins, 67–85. Oxford; New York: Berg.
- Levebvre, Henri. (1992) 2004. *Rhythmanalysis: Space, time and everyday life*. Kääntänyt Stuart Elden ja Gerald Moore. London: Continuum.
- Lehtonen, Jussi ja Sari Pöyhönen. 2019. "Documentary theatre as a platform for hope and social justice." Teoksessa *Critical articulations of hope from the margins of arts education: International perspectives and practices*, toimittaneet Eeva Anttila ja Anniina Suominen, 31–44. London: Routledge.
- Lilja, Niina. 2012. "Tiedätkö mikä on suo? Kielellisen symmetrian topikalisointi kakkoskielisessä arkikeskustelussa." *Virittäjä* 116(4): 560–588.
<https://journal.fi/virittaja/article/view/7485>.
- Lilja, Niina. 2010. "Ongelmista oppimiseen: Toisen aloittamat korjausjaksot kakkoskielisessä keskustelussa." *Virittäjä* 114(4).
<https://journal.fi/virittaja/article/view/4372>.
- Lilja, Niina. 2001. "Äidinkielen puhujan tekemät itsekorjaukset ja toisen korjaukset kakkoskielisessä keskustelussa." Pro-gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto.
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-2001882933>
- Lindholm, Camilla. 2016. "Keskusteluanalyysi ja etnografia." Teoksessa *Keskusteluanalyysi: Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*,

- toimittaneet Melisa Stevanovic ja Camilla Lindholm, 331–348. Tampere: Vastapaino.
- Lindholm, Camilla, Melisa Stevanovic ja Anssi Peräkylä. 2016. "Johdanto." Teoksessa *Keskustelunanalyysi: Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*, toimittaneet Melisa Stevanovic ja Camilla Lindholm, 9–30. Tampere: Vastapaino.
- Lopes, Suvi ja Pialiina Syrjänen. 2013. "Luova käsityö kulttuurisessa kohtaamisessa." Pro gradu, Oulun yliopisto.
- Luutonen, Marketta. 2007. *Tuotesuhteita: Pohdintoja ihmisistä ja tuotteista*. Hamina: Akatiimi.
- Lähdesmäki, Tuuli, Tuija Saresma, Kaisa Hiltunen, Saara Jäntti, Nina Sääskilahti, Antti Vallius ja Kaisa Ahvenjärvi. 2016. "Fluidity and flexibility of "belonging." *Acta Sociologica* 59(2): 233–247. doi:10.1177/0001699316633099
- Lähteenmäki, Mika. 2013. "Dialogisuuden lähteillä: Oppihistoriallinen näkökulma Bahtinin dialogiseen kielikäsitteeseen." *Puhe ja kieli* 29(2): 63–74. <https://journal.fi/pk/article/view/4786>
- Marcus, George E. 2018. "Etnografian uudet haasteet Writing Culture -liikkeen jälkeen." Teoksessa *Moniulotteinen etnografia*, 2. painos, toimittaneet Pilvi Hämeenaho ja Eerika Koskinen-Koivisto, 32–58. Helsinki: Ethnos ry.
- Markuksela, Vesa. 2013. "Aisti kuin kala: etnografia vetouistelun veljeskunnan kilpailukäytännöstä." Väitöskirja, Lapin yliopisto.
- Massey, Doreen. 2005. *For space*. Los Angeles, London, New Delhi ja Singapore: Sage.
- Meekums, Bonnie. 2002. *Dance movement therapy. A creative psychotherapeutic approach*. London: Sage.
- Merleau-Ponty, Maurice. (1945) 2002. *Phenomenology of perception*. Kääntänyt Colin Smith. London, New York: Routledge.
- Mikkonen, Riitta. 2004. "Sanaton käsityötaito ja käsityökerronta." Teoksessa *Käsillä tehty*, toimittanut Tarja Kupiainen, 143–158. Helsinki: Edita.
- Nevile, Maurice, Pentti Haddington, Trine Heinemann ja Mirka Rauniomaa. 2014. "Introduction." Teoksessa *Interacting with objects: Language, materiality and social activity*, toimittaneet Maurice Nevile, Pentti Haddington, Trine Heinemann ja Mirka Rauniomaa, 3–26. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Nevile, Maurice. 2012. "Interaction as distraction in driving: A body of evidence." *Semiotica* 2012(191): 169–196.
- Nurminen, Raija. 2004. "Hiljainen tieto ja hoitotyö." Teoksessa *Käsillä tehty*, toimittanut Tarja Kupiainen, 133–142. Helsinki: Edita.
- Nuutinen, Olli. "Hiljainen tieto." Kansalaisyhteiskunnan tutkimusportaalin sanasto. Viimeksi päivitetty 8.4.2021. <http://kans.jyu.fi/sanasto/sanat-kansio/hiljainen-tieto>
- Oikarinen-Jabai, Helena. 2019. "Young Finnish people of muslim background: Creating spiritual becomings and coming communities in their artworks." *Open Cultural studies* 3(1): 148–160. <https://doi.org/10.1515/culture-2019-0013>
- Okely, Judith 1994. "Vicarious and Sensory Knowledge of Chronology and Change. Ageing in Rural France." Teoksessa *Social Experience and Anthropological Knowledge*, toimittaneet Kirsten Hastrup & Peter Hervik, London: Routledge.

- Okely, Judith. 1992. "Participatory experience and embodied knowledge." Teoksessa *Anthropology and Autobiography*, toimittaneet Judith Okely ja Helen Callaway, 1–28. London, New York: Routledge.
- Onodera, Henri. 2016. "Etnografinen häilyvyys ja tietämisen halu: Kriittisiä peilauksia kenttätöihin Egyptin aktivistinuorten parissa." Teoksessa *Tutkija peilin edessä: Refleksiivisyys ja etnografinen tieto*, toimittaneet Jeremy Gould ja Katja Uusihakala, 62–87. Helsinki: Gaudeamus.
- Paananen, Jenny. 2019. "Yhteisymmärryksen rakentaminen monikulttuurisilla lääkärin vastaanotoilla." Väitöskirja, Turun yliopisto.
- Parekh, Bhikhu. 2006. *Rethinking multiculturalism: Cultural diversity and political theory*. 2. painos. Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- Parviainen, Jaana. 2006. *Meduusan liike: Mobiiliajan tiedonmuodostuksen filosofiaa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Parviainen, Jaana. 1994. *Tanssi ihmisen eksistenssissä: Filosofinen tutkielma tanssista*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Pink, Sarah. 2015. *Doing sensory ethnography*. 2. painos. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage.
- Pink, Sarah ja Morgan, Jennie. 2013. "Short-term ethnography: Intense routes to knowing." *Symbolic Interaction* 36(3): 351–361.
<https://doi.org/10.1002/symb.66>
- Pink, Sarah. 2009. *Doing sensory ethnography*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage.
- Peräkylä, Anssi. 2016. "Ilmeet ja eleet." Teoksessa *Keskustelunanalyysi: Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*, toimittaneet Melisa Stevanovic ja Camilla Lindholm, 63–78. Tampere: Vastapaino.
- Peräkylä, Anssi ja Melisa Stevanovic. 2016. "Kehollinen läsnäolo." Teoksessa *Keskustelunanalyysi: Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*, toimittaneet Melisa Stevanovic ja Camilla Lindholm, 32–46. Tampere: Vastapaino.
- Petäjälehto, Petteri. 1998. "Äänimaisemia: Aistimaantieteellinen tutkimus näkövammaisten äänimaisemista ja liikkumisesta Joensuussa." Pro gradu, Joensuu: Joensuun yliopisto. Julkaisematon lähde.
- Pietilä, Jukka. 1995. "Martin Buber ääri viivoja." Teoksessa *Minä ja Sinä*, kirjoittanut Martin Buber (1995/1923) ja suomentanut Jukka Pietilä, 7–21. Porvoo, Helsinki ja Juva: WSOY.
- Pohjalainen, Marjut. 2012. "Hiljaisen tiedon käsite ja hiljaisen tiedon tutkimus: katsaus viimeaikaiseen kehitykseen." *Informaatiotutkimus* 31(3).
<https://journal.fi/inf/article/view/7079>
- Poulsen, Søren Bolvig ja Ulla Thøgersen. 2011. "Embodied design thinking: A phenomenological perspective." *CoDesign* 7(1): 29–44.
<https://dx.doi.org/10.1080/15710882.2011.563313>.
- Pyykkönen, Miikka. 2007. "Järjestäytyvät diasporat: Etnisyys, kansalaisuus, integraatio ja hallinta maahanmuuttajien yhdistystoiminnassa." Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto.
- Pöllänen, Sinikka ja Weissman-Hanski Marja Katriina. 2020. "Hand-made well-being: Textile crafts as source of eudaimonic well-being." *Journal of leisure research* 51(3): 348–365. <https://doi.org/10.1080/00222216.2019.1688738>

- Pöllänen, Sinikka. 2016. "Crafting well-being: Meaning and intentions of stay-at-home mothers' craft-based leisure activity." *Leisure sciences* 40(6): 671–633. DOI:10.1080/01490400.2017.1325801
- Pöllänen, Sinikka. 2015. "Crafts as leisure based coping: Craft makers' descriptions of their stress-reducing activity." *Occupational therapy in mental health* 31(2): 83–100. DOI:10.1080/0164212X.2015.1024377
- Pöyhönen, Sari, Lotta Kokkonen, Mirja Tarnanen ja Maija Lappalainen. 2020. "Belonging, trust and relationships: Collaborative photography with unaccompanied minors." Teoksessa *Translanguaging as transformation: The collaborative construction of new linguistic realities*, toimittaneet Emilee Moore, Jessica Bradley ja James Simpson, 58–75. Bristol: Multilingual Matters.
- Pöyhönen, Sari, Lotta Kokkonen ja Mirja Tarnanen. 2019. "Turvapaikanhakijoiden kertomuksia sosiaalisista verkostoista ja kuulumisen tunteesta." Teoksessa *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa*, toimittanut Eveliina Lyytinen, 183–204. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Pöyhönen, Sari, Mirja Tarnanen, Eeva-Maija Vehviläinen, Aija Virtanen ja Lenita Pihlaja. 2010. *Osallisena Suomessa: Kehittämissuunnitelma maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseksi*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Pöysä, Jyrki. 2010. "Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteiden välisenä metodina." Teoksessa *Vaeltavat metodit*, toimittaneet Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma ja Sinikka Vakimo, 331–360. Helsinki: Suomen kansantietouden tutkijain seura.
- Pöysä, Jyrki. 2004. "Entisajan metsätyöläisen taidoista ja taitavuudesta." Teoksessa *Käsillä tehty*, toimittanut Tarja Kupiainen, 104–116. Helsinki: Edita.
- Raevaara, Liisa, Johanna Ruusuvuori ja Markku Haakana. 2001. "Institutionaalinen vuorovaikutus ja sen tutkiminen." Teoksessa *Institutionaalinen vuorovaikutus: Keskusteluanalyttisiä tutkimuksia*, toimittaneet Johanna Ruusuvuori, Markku Haakana ja Liisa Raevaara, 11–38. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden Seura.
- Rantala, Janne Juhana. 2010. "Antropologi oom-ringissä: Aistihavainto kenttätyössä." Teoksessa *Vaeltavat metodit*, toimittaneet Jyrki Pöysä, Helmi Järviuoma ja Sinikka Vakimo, 258–284. Helsinki: Suomen kansantietouden tutkijain seura.
- Ratcliffe, Matthew. 2013. "Touch and the sense of reality." Teoksessa *The hand, an organ of the mind: What the manual tells the mental*, toimittanut Zdravko Radman, 131–157. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Rauhala, Anna. 2019. "Neulonnan taito." Väitöskirja, Helsingin yliopisto.
- Reed-Danahay, Deborah E. 1997. "Introduction." Teoksessa *Autoethnography: Rewriting the self and the social*, toimittanut Deborah E. Reed-Danahay, 1-17. Oxford, New York: Berg.
- Rodaway, Paul. 1994. *Sensuous geographies: Body, sense and place*. London: Routledge.
- Ruusuvuori, Johanna. 2016. "Katse." Teoksessa *Keskusteluanalyysi: Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*, toimittaneet Melisa Stevanovic ja Camilla Lindholm, 47–62. Tampere: Vastapaino.
- Rönkkö, Marja-Leena. 2011. "Käsityön monet merkitykset: Opettajan koulutuksen opiskelijoiden käsityölle antamat merkitykset ja niiden huomioon ottaminen käsityön opetuksessa." Väitöskirja, Turun yliopisto.

- Saksela-Bergholm, Sanna. 2009. "Immigrant associations in the metropolitan area: Forms of mobilisation, participation and representation." Väitöskirja, Helsingin yliopisto, Swedish School of Social Science.
- Salo, Ulla-Maija. 2013. "Tyhjästä sisään ja vierestä ulos: Merkitykselliset mutta vaikeasti selitettävät taidot." Teoksessa *Tekstiilejä ja kangastuksia: Puheenvuoroja käsityöstä ja sen tulevaisuudesta*, toimittaneet Leena Kaukinen ja Miia Collanus, 119–127. Hamina: AKATIIMI.
- Samudra, Jaida Kim 2008. "Memory in our body: Thick participation and the translation of kinesthetic experience." *American Ethnologist* 35(4): 665–681.
- Saukkonen, Pasi. 2010. *Kotouttaminen ja kulttuuripolitiikka: Tutkimus maahanmuutosta ja monikulttuurisuudesta suomalaisella taiteen ja kulttuurin kentällä*. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissätiö Cupore.
<https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/pasi-saukkonen-kotouttaminen-ja-kulttuuripolitiikka>
- Saukkonen, Pasi. 2007. *Maahanmuutto, monikulttuurisuus ja kulttuuripolitiikka: Taustatietoja tutkimukselle ja toiminnalle*. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissätiö Cupore.
https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2007/monikulttuurisuus_taustatietoja.pdf
- Seikkula, Jaakko, Anu Karvonen ja Virpi-Liisa Kykyri. 2016. "Ihmisen mieli on suhteissa ja kehossa: Pariterapiakin on ruumiillista yhteistyötä." Teoksessa *Mielen salat*, toimittanut Mikko Ylikangas, 58–70. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Selkokeskus. 2020. "Selkokieli." Viimeksi päivitetty 7.9.2020.
<https://selkokeskus.fi/selkokieli/>
- Sennett, Richard. 2012. *Together: The rituals, pleasures and politics of cooperation*. London: Allen Lane.
- Sennett, Richard. 2008. *The craftsman*. New Haven: Yale University Press.
- Seremetakis, C. Nadia. 1994. *The senses still: Perception and memory as material culture in modernity*. Chicago: University of Chicago Press.
- Seremetakis, C. Nadia. 1993. "The Memory of the Senses: Historical Perception, Commensal Exchange and Modernity." *Visual Anthropology Review* 9(2): 2–18.
- Sheets-Johnstone, Maxine. 1999. *The primacy of movement*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Silvennoinen, Markku. 2004. *Vuorovaikutuksen avaimet*. Helsinki: Talentum.
- Sparkes, Andrew C. 2009. "Ethnography and the senses: Challenges and possibilities." *Qualitative research in sports and exercise* 1(1): 21–35.
<https://doi.org/10.1080/19398440802567923>
- Spencer-Oatey, Helen ja Peter Franklin. 2009. *Intercultural interaction: A multidisciplinary approach to intercultural communication*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Stevanovic, Melisa. 2016. "Sosiaaliset rakenteet." *Keskustelunanalyysi: Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*, toimittaneet Melisa Stevanovic ja Camilla Lindholm, 200–221. Tampere: Vastapaino.
- Suni, Minna. 2008. "Toista kieltä vuorovaikutuksessa: Kielellisten resurssien jakaminen toisen kielen omaksumisen alkuvaiheessa." Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3209-1>

- Suopajärvi, Tiina, Eerika Koskinen-Koivisto, Kristiina Korjonen-Kuusipuro, Kirsi-Maria Hytönen ja Pilvi Hämeenaho. 2019. "Tunteilla on väliä: Tutkijan tunteet etnografisessa tutkimusprosessissa." *Elore* 26(2): 42–67.
<https://doi.org/10.30666/elore.77809>
- Suorsa, Anna. 2012. "Vuorovaikutuksen käsite tiedon luomisen nykytutkimuksessa." *Informaatiotutkimus* 31(1). <https://journal.fi/inf/article/view/5141>
- Särkelä-Kukko, Mona. 2014. "Osallisuuden eriarvoisuus ja eriarvoistuminen." Teoksessa *Osallisuuden jäljillä*, toimittaneet Arja Jämsen ja Anne Pyykkönen, 34–49. Joensuu: Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys.
- THL. 2021. "Kotoutuminen ja osallisuus." Viimeksi päivitetty 22.4.2021.
<https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurin-moninaisuus/kotoutuminen-ja-osallisuus>
- Tiili, Miia-Leena. 2016. "Ammattilaisuuden ankkuripaikat: Kinesteettinen ja kulttuurinen tieto Suomenlahden merivartiostossa." Väitöskirja, Helsingin yliopisto.
- Tokola, Auli. 2003. *Ancestral Ikat-weaving in Ensaid Panjang, Indonesia*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Tuominen, Jaakko. 2017. "How are you my brother?" Julkaisussa *Building transcultural trust*, toimittaneet Anna-Kaisa Kuusisto, Mervi Kaukko, Kristiina Korjonen-Kuusipuro, Mari Pienimäki ja Jaakko Tuominen, 26–28. Tampere: Tampereen yliopisto. <http://www.transculturaltrust.net/wp-content/uploads/2018/01/Building-Transcultural-Trust.pdf>
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2019. *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisu 3/2019. Helsinki: TENK.
https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf
- Uotinen, Johanna. 2010. "Kokemuksia autoetnografiasta." Teoksessa *Vaeltavat metodit*, toimittaneet Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma ja Sinikka Vakimo, 178–190. Helsinki: Suomen kansantietouden tutkijain seura.
- Utriainen, Terhi. 1998. "Occupying a space as eyes and body: Comments on the diversity of the fieldwork, postures of knowledge, and summer experiences in a elderly women's village in Olonets Karelia." Teoksessa *Gender and Folklore: Perspectives in Finnish and Karelian Culture*, toimittaneet Satu Apo, Aili Nenola ja Laura Stark-Arola, 292–304. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Uusihakala, Katja ja Eräsaari, Matti. 2016. "Johdanto." Teoksessa *Ruoan kulttuuri: Antropologisia näkökulmia ruoan tutkimukseen*, toimittaneet Katja Uusihakala ja Matti Eräsaari, 8–40. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- VALKO II. 2016. "Valtion kotouttamisohjelma vuosille 2016-2019 ja Valtioneuvoston periaatepäätös Valtion kotouttamisohjelmasta." Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79075/TEMjul_4_5_2016_verkko.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Vatanen, Anna. 2016. "Keskusteluanalyyttinentutkimusprosessi." Teoksessa *Keskusteluanalyysi: Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*,

- toimittaneet Melisa Stevanovic ja Camilla Lindholm, 312–330. Tampere: Vastapaino.
- Vehviläinen, Sanna. 2001. "Neuvomisen ongelmia ja ratkaisuja – vertaileva näkökulma." *Institutionaalinen vuorovaikutus: Keskusteluanalyttisiä tutkimuksia*, toimittaneet Johanna Ruusuvuori, Markku Haakana ja Liisa Raevaara, 39–61. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Viirret, Tuija Leena. "Dialogismi kehollisena, vastavuoroisena ja mielellisenä vuorovaikutuksena draamakasvatuksen kontekstissa." *Prologi –puheviestinnän vuosikirja 2020* 16(1): 104–108. <https://doi.org/10.33352/prlg.99324>
- Vikman, Noora. 2010. "Alussa oli askel: Katsaus kuuntelukävelyympäristökulttuurin tutkimuksen metodina." Teoksessa *Vaeltavat metodit*, toimittaneet Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma ja Sinikka Vakimo, 190–212. Helsinki: Suomen kansantietouden tutkijain seura.
- Vilpa, Titta. 2018. "Non-verbaalinen viestintä vuorovaikutustilanteissa." *Kuulu* (blogi), julkaistu 5.11. <https://www.kuulu.fi/blogi/nonverbaalinen-viestinta-vuorovaikutustilanteissa/>
- Wilmot, William W. 1996. "The relational perspective." Teoksessa *Making connections: Readings in relational communication*, toimittaneet Kathleen M. Galvin ja Pamela J. Cooper, 16–24. Los Angeles, CA: Roxbury.
- Ylönen, Maarit E. 2004. "Sanaton dialogi: Tanssi ruumiillisena tietona." Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto.
- Ylönen, Maarit E. 2003. "Reflektiivinen ruumis: tanssin rajapintoja." Teoksessa *Tanssi tanssi. Kulttuureja, tulkintoja* toimittanut Helena Saarikoski, 53–88. Helsinki: SKS.
- Žegarac, Vladimir. 2007. "A cognitive pragmatic perspective on communication and culture." Teoksessa *Handbook of intercultural communication*, toimittaneet Helga Koffhoff ja Helen Spencer-Oatey, 31–53. Berlin: Mouton de Gruyter.

Tutkimus ja tutkija

Hei! Olen Heidi Kukkonen, opiskelija Jyväskylän yliopiston Kulttuurit ja yhteisöt muuttuvassa maailmassa -koulutusohjelmasta. Teen maisterintutkielmaa aiheesta *Käsillä tekeminen vuorovaikutuksen välineenä monikulttuurisessa ympäristössä*. Tutkimuksessani havainnoidaan XXXXX -kädentaitoryhmää osallistuvan havainnoinnin keinoin. Tutkimuksen alustavana tarkoituksena on selvittää, miten käsityöt toimivat vuorovaikutuksen välineenä ja millaisia vaikutuksia kädentaitoryhmään osallistumisella on maahanmuuttajan kotoutumisprosessiin. Tutkimuskysymykset tarkentuvat esitutkimuksen aikana.

Vapaaehtoisuus

Tähän tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Voit kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen tai keskeyttää osallistumisen, milloin tahansa.

Tutkimuksen kulku

Tutkimus toteutetaan syksyn 2019 aikana. Esitutkimusta tehdään lokamarraskuussa 2019 ja varsinaista tutkimusta joulukuussa 2019 1-2 viikon ajan. Tutkimus toteutetaan **osallistuvan havainnoinnin** menetelmällä. Osallistuva havainnointi tarkoittaa sitä, että osallistun kädentaitoryhmäsi toimintaan. Havainnoin ja kirjoitan muistiinpanoja. Teen käsitöitä yhdessä kanssasi ja keskustelen kanssasi. Otan myös mahdollisesti kuvia töistä ja työvaiheista omaan käyttööni luvallasi. Kuvissa ei näy tunnistettavia henkilöitä. Tutkimuksessa **ei kerätä henkilötietoja** (ei nimeä, sosiaaliturvatunnusta, yhteystietoja, perhetietoja tai muita fyysisiä, psyykkisiä, kulttuurisia, sosiaalisia tai taloudellisia tietoja).

Tutkimuksesta ei aiheudu haittaa sinulle. Minulla on vaitiolovelvollisuus.

Tutkimusaineiston säilytys, käyttö- ja jatkokäyttö

Kerättyä tutkimusaineistoa säilytetään **pseudonymisoidusti** minun omalla salasanan takana olevalla tietokoneellani sekä tarvittaessa Jyväskylän yliopiston suojatulla U-aseamalla. Tutkimuksen päätyttyä tutkimusaineistoa säilytetään tietoturvallisesti, kunnes se tuhoetaan.

Tutkimustuloksista tiedottaminen ja tutkimustulokset

Tutkimuksen lopputuotteena syntyy maisterintutkielma, joka julkaistaan Jyväskylän yliopiston julkaisuarkistossa JYX:ssa.

Lisätietojen antajan yhteystiedot

Heidi Kukkonen

heidi.m.kukkonen@student.jyu.fi